

URSZULA TYLUŚ
MARIA HAWRYŁAK

ZOSTAŃ NOBLISTĄ
PROGRAM ZINTEGROWANEJ
EDUKACJI WCZESNOSZKOLNEJ
DLA KLAS I-III
SZKOŁY PODSTAWOWEJ

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

Projekt „Zostań Noblistą” jest współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego
CZŁOWIEK – NAJLEPSZA INWESTYCJA!

RECENZENCI:

prof. zw. dr hab. Helena Siwek
prof. nadzw. dr hab. Grażyna Kwiatkowska

KOREKTA:

Lidia Gajek

Wyższa Szkoła Pedagogiczna
im. J. Korczaka

OŚRODEK
ROZWOJU
EDUKACJI

© Copyright by WYDAWNICTWO WYŻSZEJ SZKOŁY PEDAGOGICZNEJ
IM. JANUSZA KORCZAKA
WARSZAWA 2014

Publikacja powstała w ramach projektu „Zostań Noblistą”. Priorytet III. Wysoka jakość systemu oświaty.

Działanie: 3.3. Poprawa jakości kształcenia. Numer umowy: POKL.03.03.04-00-105/13-00

ISBN 978-83-61121-82-4

Łamanie, opracowanie graficzne
oraz projekt okładki

www.happygraf.pl
e-mail: lg27@poczta.onet.pl

„Moim zdaniem celem szkoły powinno być rozwijanie różnych rodzajów inteligencji i pomaganie ludziom w zdobywaniu zawodu oraz kształtowanie zainteresowań, które odpowiadają konkretnemu spektrum inteligencji każdego z uczniów. Przekonany jestem, że osoby, którym się w tym pomaga są bardziej kompetentne i bardziej angażują się w swoją pracę, a zatem mogą być bardziej skłonne do służenia społeczeństwu w konstruktywny sposób”.

Howard Gardner

SPIS TREŚCI

WSTĘP	5
1. ZAŁOŻENIA PROGRAMU	6
2. CHARAKTERYSTYKA KONCEPCJI INTELIGENCJI WIELORAKICH HOWARDA GARDNERA	7
3. STYMULOWANIE ROZWOJU UCZNIOWI EDUKACJI Wczesnoszkolnej W KONTEKŚCIE ZAŁOŻEŃ INTELIGENCJI WIELORAKICH	14
3.1. EDUKACJA W PLENERZE	22
3.2. POSTAWA NAUCZYCIELA	23
3.3. WSPÓŁPRACA NAUCZYCIELA ZE ŚRODOWISKIEM RODZINNYM UCZNIOWI	25
4. ZADANIA I CELE EDUKACJI Wczesnoszkolnej	26
5. TREŚCI KSZTAŁCENIA I OCZEKIWANE EFEKTY AKTYWNOŚCI UCZNIOWI	31
6. SPOSOBY OSIĄGANIA CELÓW KSZTAŁCENIA I WYCHOWANIA	62
7. OCENIANIE I MONITOROWANIE OSIĄGNIĘĆ UCZNIOWI	63
8. PROPONOWANE METODY NAUCZANIA WSPIERAJĄCE REALIZACJĘ ZAŁOŻEŃ KONCEPCJI INTELIGENCJI WIELORAKICH	66
9. PRACA Z DZIECKIEM 6 I 7 – LETNIM W KLASIE PIERWSZEJ	72
10. WYRÓWNYWANIE SZANS EDUKACYJNYCH	78
11. EWALUACJA PROGRAMU	81
12. UWAGI O REALIZACJI PROGRAMU	84
13. LITERATURA PEDAGOGICZNA I METODYCZNA DLA NAUCZYCIELA	87
14. OPINIE O PROGRAMIE	90
15. NOTKA O AUTORACH	99
16. ZAŁĄCZNIKI	100

WSTĘP

Zmiany zachodzące w społeczeństwie związane z procesem globalizacji wyznaczają charakter naszych codziennych doświadczeń, są też powodem do zmiany w sposobie myślenia i działania. Współczesny świat potrzebuje ludzi kreatywnych i aktywnych, którzy tworzą świat według własnego pomysłu i własnej wizji. Wiele wyzwań wciąż stoi przed współczesną szkołą, która jest odpowiedzialna za rozwój osobowości młodych ludzi, aby byli innowacyjni, kreatywni i aktywni. Wymaga to koncentracji uwagi na poszczególnych aspektach uczenia się i nauczania. Nie ulega wątpliwości, że przygotowanie każdego człowieka do aktywnego udziału w tak zmieniającym się świecie wymaga jak najwcześniejszych oddziaływań. Szkoła oraz cały proces edukacyjny muszą być oparte na nowej wiedzy na temat aktywności poznawczej i twórczej uczniów, ich motywacji oraz wykorzystywaniu różnych rodzajów inteligencji. Współczesna edukacja zintegrowana to proces ciągłych przemian dokonujących się na podłożu zmian społecznych, gospodarczych i kulturowych, a także nowe zrozumienie dziecka, jego wewnętrznych możliwości, wartości, siły i nabytych doświadczeń. Zapewnia ona dziecku optymalne warunki wszechstronnego i harmonijnego rozwoju osobowości, wspomaga, wspiera, stymuluje rozwój dziecka, niweluje różnice, wyrównuje braki, stwarza możliwości realizowania siebie i buduje system wartości dziecka. Dąży do aktywizowania i rozwijania postaw twórczych uczniów w procesie nauczania – uczenia się.

W związku z tym podstawą działań nauczyciela jest właściwe zorganizowanie procesu dydaktyczno-wychowawczego oraz wiedza o właściwościach rozwojowych dziecka, jego możliwościach i zdolnościach. Postawa nauczyciela, system przekonań, styl kierowania klasą, sposób sprawdzania, kontroli, stosowane wzmocnienia wpływają na relacje z uczniami i tworzą takie środowisko emocjonalne, które sprzyja ich aktywności.

Podstawa programowa wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół¹ obowiązująca w placówkach edukacyjnych, daje uczniom i nauczycielom podstawy do działania. Podstawa programowa jest powiązana z treściami zawartymi w programie „Zostań Noblistą”, które zachęcają nauczyciela do pracy opartej na działaniu, eksperymentowaniu, posługiwaniu się nowoczesnymi technologiami informacyjno-komunikacyjnymi przy zastosowaniu procesu indywidualizacji kształcenia.

Uczeń staje się badaczem, który uczy się poszukując, a nauczyciel staje się dla dzieci przewodnikiem po świecie pięknym i wielkim. Śledzi rozwój uczniów, wspomaga i wspiera ich możliwości. Wykorzystuje metody badawcze, eksperymentalne, wszelkie metody aktywizujące oraz metodę projektów.

Do programu dołączono także propozycje kart samooceny uczniów i kwestionariusze oceny programu dla nauczycieli i rodziców. Zaprezentowane narzędzia umożliwią szersze spojrzenie na wdrożenie i realizację programu „Zostań Noblistą”.

Mamy nadzieję, iż program spełnia najnowsze wyzwania społeczno-edukacyjne i będzie inspiracją do twórczych poszukiwań i ciekawych rozwiązań praktycznych.

Autorki

¹ Podstawa programowa wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół z dnia 27 sierpnia 2012 r. (Dz. U. z 2012 r., poz. 977 z późn. zm.). Zmiany wprowadzone zostały Rozporządzeniem Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 maja 2014 r. (Załącznik nr 2). Podstawa programowa kształcenia ogólnego dla szkół podstawowych.

1. ZAŁOŻENIA PROGRAMU

Program „Zostań Noblistą” jest przeznaczony dla pierwszego etapu kształcenia ogólnego w szkole podstawowej. Jest dostosowany dla uczniów o specjalnych potrzebach edukacyjnych z wykorzystaniem teorii inteligencji wielorakich Howarda Gardnera. Założenia programu skoncentrowane są na dziecku jako indywidualności procesu nauczania – uczenia się. Uwzględniają jego potrzeby rozwojowe w połączeniu z synkretycznym poznawaniem świata i możliwościami zaistnienia w nim poprzez aktywne działanie, przeżywanie i doświadczanie. Wspieranie rozwoju uczniów edukacji wczesnoszkolnej ma charakter kształtowania innowacyjnej umiejętności uczenia się poprzez zaspokajanie naturalnej ciekawości świata, odkrywanie swoich zdolności i doskonalenie ich oraz rozwój zainteresowań. Stanowi to właściwą podstawę przygotowania najmłodszych uczniów do dalszej edukacji i aktywnego, dorosłego życia. Tok przyjętych rozważań wyznacza realizację następujących założeń programowych:

- Organizowanie warunków edukacyjnych w kontekście konstruowania wiedzy o świecie przez uczniów w perspektywie występujących w nim paradygmatów o charakterze społecznym, kulturowym, przyrodniczym.
- Zapewnienie bezpośredniego kontaktu z rzeczywistością społeczną, kulturalną i przyrodniczą jako niezbędnych warunków do realizacji postulatu wszechstronnego rozwoju ucznia, kształtującego myślenie naukowe, pobudzające motywację do samodzielnego wytwarzania pomysłów, planowania pracy twórczej, eksperymentowania, formułowania wniosków w aspekcie refleksyjno-pragmatycznym i prezentowania efektów swojej pracy.
- Planowanie sytuacji edukacyjnych w formach pracy indywidualnej, pracy w parach lub w grupach z uwzględnieniem działań nastawionych na zróżnicowanie uczniów pod względem wiekowym (dzieci, które rozpoczynają edukację w wieku 6 lat i 7 lat), ich indywidualnych oczekiwań oraz możliwości rozwojowych.
- Rozpoznawanie i rozwój inteligencji, rozumianej jako kategoria zbioru zdolności, talentów, umiejętności, od których w dużej mierze uzależnione jest funkcjonowanie jednostki we współczesnym świecie.
- Uwzględnianie w procesie kształcenia różnych stylów uczenia się, odwołując się do różnych rodzajów inteligencji i personalnych sposobów przyswajania wiedzy oraz wykorzystania ich jako faktycznych możliwości do osiągnięcia sukcesu przez uczniów.
- Stymulowanie rozwoju każdego ucznia poprzez wczesne rozpoznanie mocnych oraz słabych stron i aranżowanie sytuacji edukacyjnych uaktywniających oraz doskonalących proces uczenia się, prowadzących do konfiguracyjnej współpracy różnych inteligencji, a więc do „wielointeligentego poznawania”.
- Ekspozowanie w procesie nauczania – uczenia się polisensoryczności poznawania i odkrywania z uwzględnieniem preferowanych przez uczniów stylów uczenia się i nowoczesnych technologii informacyjno-komunikacyjnych, w tym także wyszukiwania oraz korzystania z różnych źródeł informacji.
- Respektowanie w procesie edukacyjnym rozwoju umiejętności kreatywnego i logicznego myślenia uczniów, jako podstawowych narzędzi mających zastosowanie w życiu codziennym do prowadzenia elementarnych rozumowań.

- Doskonalenie kompetencji kluczowych uczniów w połączeniu z rozszerzaniem posiadanego zasobu pojęć i znaczeń, które są niezbędne do konstruowania wiedzy społecznej i osobistej, wzbogacania jej o konteksty bardziej złożone, konieczne do zrozumienia alternatywnych sensów w szeroko pojętym środowisku.
- Budowanie świadomości uczniów w zakresie języka obcego poprzez nabywanie sprawności komunikowania się zarówno w mowie, jak i w piśmie.
- Akceptowanie „istnienia wielu możliwych światów uczniów” i włączanie do procesu porozumiewania się nie tylko dyskusji, ale również i dialogu opartego na rozumieniu, nastawionego na respektowaniu różnic w myśleniu i odczuwaniu świata², czyniąc w ten sposób z każdego dziecka podmiot edukacji, któremu przysługuje prawo do indywidualnego i wszechstronnego rozwoju na miarę jego możliwości.
- Wspieranie rozwoju dziecka przez respektowanie wielopodmiotowości oddziaływań wychowawczych i kształcących: uczeń – szkoła – dom rodzinny – środowisko lokalne.
- Upowszechnianie idei wyrównywania szans edukacyjnych poprzez wszechstronne wspieranie rozwoju uczniów edukacji wczesnoszkolnej przy współudziale nauczycieli, rodziców i środowiska lokalnego.

Proponowany układ treści zawierający kontekst powyższych założeń programowych ma charakter spiralny, określa realizację celów ogólnych i szczegółowych w miarę poszerzania wiadomości i umiejętności dzieci z uwzględnieniem stopnia trudności oraz możliwości poznawczych. Układ taki spełnia oczekiwania w zakresie wszechstronnego rozwoju każdego dziecka, pobudza do kreatywności, twórczości, bycia gotowym do poznawania „nowego” poprzez organizowanie warunków do intensywnego kontaktu z rzeczywistością społeczną, kulturalną oraz przyrodniczą i szeroko pojętą działalnością praktyczną.

2. CHARAKTERYSTYKA KONCEPCJI INTELIGENCJI WIELORAKICH HOWARDA GARDNERA

Inteligencje wielorakie Howarda Gardnera to alternatywne podejście edukacyjne, które implikując pluralistyczne aspekty poznawania i poszerzania wiedzy uczniów prowadzi do odmiennej koncepcji pracy szkoły. Pluralistyczne aspekty poznawania opierają się na założeniu, iż uczniowie posiadają różne zdolności oraz odmienne style poznawania, a w związku z tym koncepcja pracy szkoły powinna być skoncentrowana na uczniu jako podmiocie edukacji, wobec którego w całościowym procesie nauczania – uczenia się uwzględniane są jego potrzeby, możliwości i zdolności. Prowadzić to ma do dwukierunkowych działań pracy szkoły: do rozpoznania i rozwoju inteligencji, rozumianej jako kategoria zbioru zdolności, talentów, umiejętności, od których w dużej mierze uzależnione jest funkcjonowanie jednostki we współczesnym świecie.

²D. Klus-Stańska, *Konstruowanie wiedzy w szkole*, Wyd. UWM, Olsztyn 2000, s. 66.

Zdaniem Gardnera inteligencja jest zdolnością wynikającą z ludzkiej biologii i psychologii, która umożliwia gromadzenie i przetwarzanie nowego zbioru informacji, dając możliwości rozwiązywania problemów oraz tworzenia produktów, które mają konkretne znaczenie w danym środowisku w aspekcie znaczeń kulturowych i społecznych. Zatem inteligencja jako konstrukt biopsychiczny – w rozumieniu autora – posiada trzy zasadnicze konotacje: inteligencja jako cecha gatunkowa, inteligencja jako różnica między jednostkami i inteligencja jako właściwe wykonanie zadania³. Toteż teoria inteligencji wielorakich koncentruje się na zdolności rozwiązywania problemów w świetle jej biologicznej genety i jednostkowych zróżnicowań, przyjmuje te zdolności, które zdaniem twórcy są uniwersalne i charakterystyczne dla rodzaju ludzkiego. Ukazując związek pomiędzy zdolnościami pretendującymi do miana inteligencji, wyodrębnia następujące rodzaje inteligencji: językową, matematyczno-logiczną, przestrzenną, muzyczną, cielesno-kinestetyczną, przyrodniczą, interpersonalną, intrapersonalną.

1. Inteligencja językowa (werbalna) – to zdolność do czytania, słuchania, wyrażania swoich myśli w formie werbalnej i pisemnej. Inteligencja językowa wyraża się także ekspresją słowną, wrażliwością na wypowiedane dźwięki, rytm i modulację głosu oraz w dobrej percepcji słuchowej złożonej z dźwięków słownych. Konsekwencją tego jest sprawność przechwytywania i odzyskiwania wiedzy z obszaru pamięci werbalnej, umożliwiając także szybkie przypominanie wyuczonych odpowiedzi. To także umiejętności oratorskie wyrażające się w płynności werbalnej oraz bogatym i kreatywnym zasobie leksykalnym. Ten rodzaj inteligencji charakteryzuje się zdolnością do tworzenia nowych pojęć słownych i neologizmów⁴.

2. Inteligencja matematyczno-logiczna – to umiejętność wskazująca na wysoki poziom myślenia przy czynowo-skutkowego, koncepcyjnego i abstrakcyjnego, ukierunkowanego na wykrycie zależności i uwarunkowań, co umożliwia ustalenie ciągów zdarzeń, układając je w logiczną strukturę. W tego typu inteligencji zauważalna jest łatwość wykonywania operacji matematycznych, rozwiązywania problemów⁵.

³ H. Gardner, *Inteligencje wielorakie. Nowe horyzonty w teorii i praktyce*, Wyd. Laurum, Warszawa 2009, s. 18, 52.

⁴ Zob. G. Krasowicz-Kupis, K. Wiejak, *Skala inteligencji Wechslera dla dzieci (WISC-R) w praktyce psychologicznej*, Wyd. PWN, Warszawa 2006; P.G. Zimbardo, R.L. Johnson, V. MacCann, *Psychologia. Kluczowe koncepcje. Struktura i funkcje świadomości*, Wyd. PWN, Warszawa 2010.

⁵ Zob. J. Nowik, *Kształcenie matematyczne w edukacji wczesnoszkolnej*, Wyd. Nowik, Opole 2009; H. Siwek, M. Bereźnicka, *Myślenie matematyczne jako wartość we wczesnoszkolnym kształceniu zintegrowanym*, [w:]

3. Inteligencja wizualno-przestrzenna – jej przejawem jest zdolność do tworzenia umysłowych obrazów przedmiotów i do myślenia o ich położeniu względem siebie. Dobrze rozwinięta inteligencja wizualno-przestrzenna wyraża się obrazami i tworzeniem w umyśle różnych wizerunków rzeczywistości. Wizualizacja jest najczęstszym sposobem zapamiętywania i odtwarzania zakodowanych obrazów. Przejawem tego jest dobra orientacja w nowym miejscu i trójwymiarowej przestrzeni. Obejmuje ona również wrażliwość wzrokowo-przestrzenną, która przejawia się w osiągnięciach plastycznych, jak i naukowych, w dziedzinach pamięci wzrokowej i rzutowania⁶.

4. Inteligencja muzyczna – rozumiana jako zdolność słuchowa, utożsamiana jest głównie z dobrze rozwiniętym analizatorem słuchowym i pamięcią muzyczną. Jako zdolność ma odzwierciedlenie w percepcji słuchowej, umiejętności komponowania oraz wykonywania muzyki. Inteligencja muzyczna, a szczególnie wrażliwość słuchowa wspomagają proces przyswajania melodyjności i akcentowania nowo wyuczonych i wypowiedzanych słów⁷.

Kształcenie nauczycieli przedszkoli i klas początkowych w okresie przemian edukacyjnych, red. K. Kraszewski, B. Muchacka, WN AP, Kraków 2004.

⁶ Zob. H. Siewert, *Testy inteligencji. Typy testów, przykłady zadań, rozwiązania, testy IQ do samodzielnego przeprowadzenia*, Wyd. Studio EMKA, Warszawa 2000; M. Suświłło, *Inteligencje wielorakie w nowoczesnym kształceniu*, Wyd. UWM, Olsztyn 2004.

⁷ Zob. H. Gardner, *Inteligencje wielorakie. Nowe horyzonty...*, dz. cyt., s. 20-21.

5. Inteligencja cielesno-kinestetyczna – to zdolność tworzenia równowagi pomiędzy umysem a ciałem. Obejmuje ciąg zróżnicowanych czynności umysłowo-motorycznych, które spełniają wiele funkcji. Wykonanie ciągu ruchów mimicznych czy odbicie piłki tenisowej – jak twierdzi Gardner – nie jest rozwiązaniem zadania matematycznego. Mimo to zdolność wykorzystywania swojego ciała do wyrażania emocji (jak w tańcu), udziału w grze (jak w sporcie) albo wytworzenia nowego produktu jest świadectwem i efektem schematu myślenia i działania⁸.

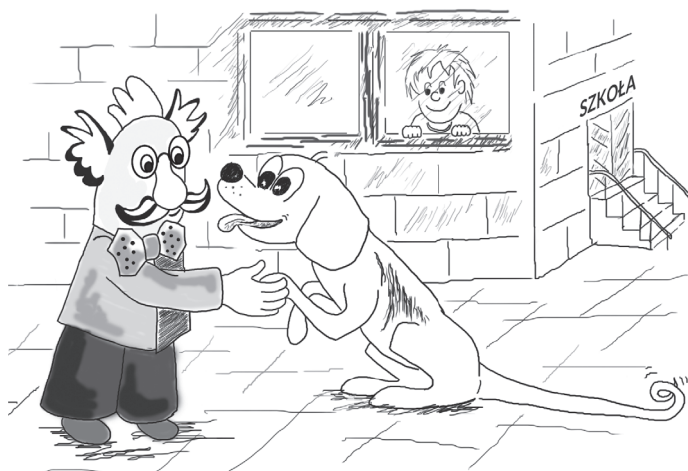

6. Inteligencja przyrodnicza – to zdolność do rozumienia świata przyrody i chęci zgłębiania jego tajemnic w kontekście zasobów naturalnych, jak i działań człowieka dbającego o utrzymanie naturalnego środowiska przyrodniczego. To także okazywanie zainteresowania zjawiskom przyrody poprzez umiejętności obserwacyjne, prawidłowe wnioskowanie i posiadanie wysokiego poziomu wiedzy z zakresu wybranej dziedziny przyrody.

⁸Tamże, s. 22-23.

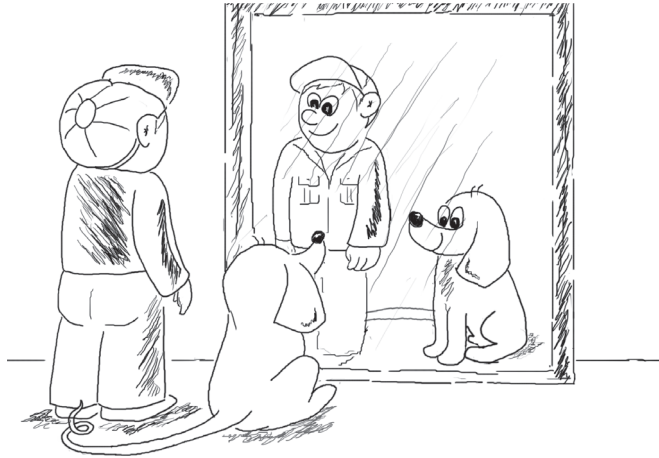
7. Inteligencja interpersonalna – przejawia się w zdolności komunikowania i łatwości nawiązywania kontaktów społecznych, dostrzegania różnic między ludźmi oraz odczytywania ich intencji i pragnień. Ten rodzaj inteligencji przejawia się w wykazywaniu zdolności przywódczych i umiejętności mediacyjnych. To również umiejętność współpracy w zespole, okazywania zachowań asertywnych, empatycznych, często integrujących interesy własne z interesami innych ludzi⁹.

8. Inteligencja intrapersonalna – określa zdolności rozumienia samego siebie, budowania samowiedzy i patrzenia na świat z własnego punktu widzenia. Daje możliwości rozpoznawania własnych uczuć oraz emocji oraz kierowania nimi, poddając je autokontroli¹⁰.

⁹ Zob. K. Albrecht, *Inteligencja społeczna. Nowa nauka sukcesu*, Wyd. Helion, Gliwice 2007; D. Goleman, *Inteligencja społeczna*, Wyd. Rebis, Poznań 2007.

¹⁰ Zob. H. Gardner, *Inteligencje wielorakie. Teoria w praktyce*, Wyd. Media Rodzina, Poznań 2002.

Wyodrębnione przez Gardnera rodzaje inteligencji są rezultatem prac badawczych jego zespołu, który zajmował się poszczególnymi grupami ludzi: cudownymi dziećmi, osobami upośledzonymi umysłowo o „wysypkowych” uzdolnieniach (zwanymi uczonymi głupcami, fr. *savant idiot*), dziećmi autystycznymi i o upośledzonej zdolności uczenia się. Osoby należące do diagnozowanych grup – zdaniem autora – odznaczają się bardzo „poszarpanym profilem poznawczym”, który niezwykle trudno jest wyjaśnić w kategoriach jednolitej inteligencji¹¹. Potwierdzenie istnienia wyszczególnionych inteligencji autor odnajduje w biologii, naukach kognitywnych, neuronalnych i edukacji, które dostarczają dowodów na to, że umysł składa się ze względnie niezależnych obszarów czynnościowych.

Zaprezentowane rodzaje inteligencji, uznane przez Gardnera jako uniwersalne dla ludzkiego dziedzictwa niezależnie od środowiska kulturowego, stanowią naturalną linię rozwojową każdego człowieka, ponieważ wszyscy ludzie posiadają pewne podstawowe zdolności każdej z tych inteligencji. Pomimo że te zdolności są uniwersalne, mogą też występować w większym lub mniejszym nasileniu i być odmiennie charakterystyczne dla każdej jednostki, tworząc w ten sposób niepowtarzalny profil inteligencji.

Autor koncentrując się na każdym rodzaju inteligencji, zauważa ich progresywność rozwojową w zależności od wieku, odbieranych bodźców i możliwości ich kodowania oraz rodzaju informacji płynących ze środowiska, w którym jednostka funkcjonuje. Dlatego naturalna linia rozwojowa każdej inteligencji zaczyna się od niewyćwiczonej zdolności schematyzowania, a więc na początku stadium rozwoju inteligencji, który ma miejsce w pierwszym roku życia dziecka – nazywanym przez autora – inteligencją surową. Wraz z wiekiem, inteligencja surowa pod wpływem przyswajania różnych systemów symbolicznych ewaluuje i kształtuje swój dynamiczny status, który przejawia się w demonstrowaniu zdolności różnych inteligencji. System symboli tworzą: język w zdaniach i opowiadaniach, muzyka w piosenkach, orientacja wizualno-przestrzenna w rysunkach, umiejętności cielesno-kinestetyczne w gestach i w tańcu. Demonstrowany przez dzieci system symboli w wyniku rozwoju zaczyna odzwierciedlać system znakowy, który uwidacznia się w formalnej edukacji szkolnej.

Osoby obdarzone wysokimi zdolnościami podstawowymi wyznaczonymi ramami danej inteligencji mają możliwość zaistnienia, dokonując zauważalnego postępu w określonych warunkach swojej

¹¹ Tamże, s. 24-25.

egzystencji. Wysokie osiągnięcia jednostki nabiorą większego prawdopodobieństwa wtedy, gdy warunki edukacyjne będą sprzyjać rozszerzaniu predyspozycji i pogłębianiu wiedzy. Jednak nie wszystkie jednostki wykazują wysoki poziom zdolności w zakresie danych inteligencji. Są również uczniowie, którzy wykazują bardzo niski poziom zdolności i nie są w stanie wywiązać się z zadań wybranego obszaru inteligencji. Bez profesjonalnej pomocy oraz wsparcia edukacyjnego trudno rokować nadzieję na ich prawidłowy rozwój. Dlatego niezmiernie ważna jest diagnoza poziomu inteligencji uczniów edukacji wczesnoszkolnej i organizowanie warunków do rozwoju zarówno w wymiarze wyróżniających się rodzajów inteligencji, jak i słabo rozwiniętych.

Kontekst podjętych rozważań umożliwia zaprezentowanie następujących założeń teorii inteligencji wielorakich:

- Każdy człowiek posiada charakterystyczne dla gatunku ludzkiego rodzaje inteligencji. Są to: inteligencja językowa (lingwistyczna), inteligencja matematyczno-logiczna, inteligencja wizualno-przestrzenna, inteligencja cielesno-kinestetyczna, inteligencja muzyczna, inteligencja przyrodnicza, inteligencja interpersonalna, inteligencja intrapersonalna.
- Każdy posiada inny układ inteligencji, tworząc niepowtarzalny profil, przejawiający się we współwystępowaniu różnych inteligencji o wysokim poziomie, np. inteligencja matematyczno-logiczna może współwystępować z inteligencją językową i łączyć się też z inteligencją muzyczną¹². W związku z tym, nie wszyscy mają takie same zainteresowania i zdolności oraz jednakowe sposoby uczenia się.
- Istnieje możliwość rozwijania inteligencji poprzez odpowiednio zorganizowaną edukację.
- Rozwijanie i kształtowanie inteligencji to uaktywnianie oraz doskonalenie kilku obszarów jednocześnie, prowadzące do konfiguracyjnej współpracy różnych inteligencji.

Zatem myślenie o edukacji z wykorzystaniem inteligencji wielorakich wiąże się bezpośrednio z potrzebą rozpoznawania u uczniów rodzajów inteligencji i zaplanowania optymalnej strategii pracy dydaktyczno-wychowawczej, która umożliwi doskonalenie mocnych i ugruntowanych inteligencji do wzmocnienia słabych, jeszcze dobrze nieukształtowanych zdolności kwalifikujących się do innej kategorii inteligencji.

Wykorzystanie założeń inteligencji wielorakich w koncepcji pracy szkoły, szczególnie w edukacji wczesnoszkolnej, daje wiele korzyści rozpatrywanych na następujących, podstawowych płaszczyznach:

- wczesne rozpoznanie mocnych i słabych stron uczniów, a w efekcie stymulowanie rozwoju i zapobieganie niepowodzeniom szkolnym;
- umożliwienie indywidualnego rozwoju każdego dziecka w kontekście jego genetycznych i środowiskowych uwarunkowań;
- rozszerzenie zakresu współpracy środowiska szkolnego z rodzicami ucznia w obszarze większej orientacji w szczegółowym rozwoju dziecka i świadomości wspierania go w warunkach środowiska rodzinnego;

¹² H. Gardner, *Inteligencje wielorakie. Nowe horyzonty...*, dz. cyt. s. 112.

🌐 nadanie szkole nowoczesnego i innowacyjnego wymiaru edukacyjnego, niwelującego ujednolicenie procesu nauczania – uczenia się.

Teoria inteligencji wielorakich wpisuje się w obszar wielostronnych i wieloaspektowych podejść na rzecz rozwoju ucznia w procesie edukacji. W świetle jej założeń, każdy uczeń jest szczególnym i niepowtarzalnym podmiotem oddziaływań pedagogicznych, który wymaga dogłębnej analizy poznawczej i doboru adekwatnych przedsięwzięć w celu wspierania jego rozwoju. W takim ujęciu koncepcja inteligencji wielorakich jest katalizatorem działań umożliwiających stworzenie skutecznych metod interwencji edukacyjnych, mających na celu wykrywanie i rozwijanie zdolności uczniów. Teoria ta zaprzecza instrumentalnym rozwiązaniom metodycznym i jest nowatorskim podejściem do procesu rozwoju dziecka i jego edukacji, ponieważ jak twierdzi Gardner: „Musimy zmienić programy, tak by umożliwiały skupianie się na umiejętnościach, wiedzy, a nade wszystko rozumieniu tego, co jest naprawdę dzisiaj potrzebne. Musimy też jak najlepiej przystosować te programy do różnych stylów uczenia się i zdolności uczniów”¹³.

3. STYMULOWANIE ROZWOJU UCZNIA EDUKACJI WCZESNOSZKOLNEJ W KONTEKŚCIE ZAŁOŻEŃ INTELIGENCJI WIELORAKICH

Stymulowanie rozwoju ucznia to proces organizowania warunków, w wyniku których pojawiające się bodźce mają wpływ na pobudzenie funkcji życiowych i udział w doskonaleniu wszechstronnego rozwoju. Z pragmatycznego punktu widzenia stymulowanie rozwoju ucznia, rozumiane jest jako planowe przedsięwzięcie, działanie nauczyciela polegające na aranżowaniu środowiska edukacyjnego w taki

¹³ H. Gardner, *Inteligencje wielorakie. Teoria w praktyce*, dz. cyt., s. 119.

sposób, aby pobudzać uczniów do aktywności, której efektem będzie rozpoznawanie, wzmacnianie i doskonalenie osiągnięć. To także ciąg nieprzerwanych działań wyrażających się w nieustannym czuwaniu nauczyciela nad istotą jakości efektów realizowanych przedsięwzięć.

W kontekście rozpoczętych rozważań należy zadać pytania: co należy robić w warunkach pracy szkoły, aby stymulować rozwój powszechnie występujących inteligencji; w jaki sposób, i jak organizować środowisko edukacyjne ucznia edukacji wczesnoszkolnej, aby miało korzystny wpływ na rozwój i pogłębianie zdolności w zakresie wyszczególnionych inteligencji.

Schemat udzielania odpowiedzi na postawione pytania można zaprezentować w ustalonej kolejności :

- określanie poziomu zdolności i umiejętności stanowiących o indywidualnym profilu inteligencji każdego ucznia;
- organizowanie środowiska edukacyjnego;
- edukacja w plenerze;
- postawa nauczyciela;
- współpraca szkoły ze środowiskiem rodzinnym dziecka.

OKREŚLANIE POZIOMU ZDOLNOŚCI I UMIEJĘTNOŚCI STANOWIĄCYCH O INDYWIDUALNYM PROFILU INTELIGENCJI KAŻDEGO UCZNIĄ – to szczegółowa ocena słabych i silnych stron uczniów, służąca optymalizacji organizowanych działań przez nauczyciela, skupiających się na jednostce oraz na jej progresywnym rozwoju. Ocena ta powinna być punktem wyjścia w procesie edukacji dla każdego ucznia, jak i etapem formatywnym, weryfikującym i aktualizującym jego postępy. Każda forma oceny – zdaniem Gardnera – powinna spełniać trzy podstawowe kryteria. Powinna być:

-
- „sprawiedliwa wobec inteligencji”, to znaczy oceniana adekwatnie do jej przejawów;
 - dostosowana do rozwoju dziecka;
 - połączona z zaleceniami to znaczy wynik każdej oceny powinien uwzględniać wykaz profesjonalnych działań zgodnych z kierunkiem stymulowania rozwoju danego profilu inteligencji¹⁴.

Przebiegająca w ten sposób ocena pozwala odkrywać uzdolnienia uczniów w zupełnie niespodziewanych dziedzinach, pominiętych standardowym programem nauczania. Ma to duże znaczenie i wpływ nie tylko na rozwój intelektualny każdego ucznia, ale także ma to swój udział w podwyższaniu samooceny i budowaniu poczucia własnej wartości, zwłaszcza u tych uczniów, którzy nie wykazują zadowalających osiągnięć w głównych obszarach edukacyjnych.

Niezbędnym i pomocnym elementem w określeniu poziomu zdolności i umiejętności, stanowiącym o indywidualnym profilu inteligencji, jest znajomość i rozpoznanie wyróżniających się cech i zachowań uczniów. Charakterystyczne oraz dominujące oznaki aktywności uczniów mogą świadczyć o przewadze jednej inteligencji nad drugą i zakwalifikować je do dominującej kategorii inteligencji. Charakterystyczne aktywności z dominującą kategorią inteligencji przejawiają uczniowie edukacji wczesnoszkolnej w następujący sposób:

¹⁴ Tamże, s. 110-113.

- **Inteligencja językowa** – uczniowie posiadają bogate słownictwo, chętnie się wypowiadają. Potrafią wyjaśniać, argumentować i przekonywać innych. Przepadają za słuchaniem bajek, opowiadań i historyjek. Lubią żartować i układać barwne rymowanki, a także zabawy słowne, np. żarty, kalambury. Szybko uczą się języków obcych, nowych słów i zasad gramatycznych. Przyswajają informacje poprzez słuchanie i pisanie.
- **Inteligencja matematyczno-logiczna** – uczniowie obdarzeni wysoką inteligencją matematyczno-logiczną chętnie i sprawnie liczą, rozwiązują zadania, rebusy i zagadki. Wykazują się docieklivością i myśleniem przyczynowo-skutkowym. Posiadają zdolność rozumienia symboli. Są zainteresowani strategicznymi i logicznymi grami. Szybko opanowują zasady korzystania i posługiwania się komputerem. Ponadto odznaczają się zamiłowaniem do przeprowadzania eksperymentów i myślenia abstrakcyjnego. Poszukują nowych rozwiązań, chętnie posługują się symbolami, kodami alfabetycznymi i numerycznymi. Są konsekwentni w działaniu, precyzyjnie się wystawiają, lubią liczyć, eksperymentować w logiczny sposób i być dobrze zorganizowanym. Poszukują ładu i harmonii.
- **Inteligencja wizualno-przestrzenna** – uczniowie z wysoką inteligencją przestrzenną posiadają zdolność rozumienia geometrii, dlatego często w tej dziedzinie odnoszą sukcesy. Mogą wykazywać także zdolności plastyczne, którym towarzyszy wizualizacja przestrzenna. Chętnie swój wolny czas wypełniają zabawami lub grami konstrukcyjnymi, rysowaniem lub czynnościami planistycznymi.
- **Inteligencja muzyczna** – uczniowie utalentowani muzycznie lubią śpiewać i tańczyć oraz wsluchiwać się w dźwięki natury. Potrafią rozpoznać instrument, z którego wydobywa się dźwięk, i którego nie widzą. Posiadają wycucie rytmu i angażują się w różne aktywności muzyczne. Umieją prawidłowo wychwycić i odtworzyć dźwięk nawet po jednokrotnym wysłuchaniu. Mają zdolność rozumienia struktury muzyki oraz tworzenia melodii i rytmów.
- **Inteligencja cielesno-kinestetyczna** – uczniowie z przewagą tej inteligencji eksponują wyrazistą mimikę i gestykulację. Wykazują aktywność fizyczną, sportową. Lubią prace ręczne i projekty mechaniczne.
- **Inteligencja przyrodnicza** – uczniowie wykazują zainteresowanie przyrodą. Chętnie oglądają albumy ze zwierzętami. Posiadają zdolność szybkiego rozpoznawania i nazywania wielu roślin i zwierząt. Często swoimi spostrzeżeniami przyrodniczymi dzielą się z rówieśnikami i nauczycielem.
- **Inteligencja interpersonalna** – uczniowie łatwo nawiązują kontakty z rówieśnikami i dorosłymi. Mają zdolności organizacyjne i przywódcze. Lubią pracować w grupie i pomagają innym w rozwiązywaniu problemów. Potrafią skoncentrować wokół siebie wielu rówieśników.
- **Inteligencja intrapersonalna** – mają ją uczniowie wyciszeni i spokojni, skupieni na swoich emocjach i doświadczeniach. Lubią się wyróżniać i dlatego starają się doskonalić. Jednak na zajęciach są raczej mało aktywni. Częściej obserwują koleżanki i kolegów niż uczestniczą w zabawach grupowych.

Skuteczność rozpoznawania – oceniania uzależniona jest od poziomu i jakości wystandaryzowanych narzędzi określających poziom konkretnych profili inteligencji, oraz od umiejętności obserwacyjnych osób odpowiedzialnych za proces diagnostyczny. Im bardziej szczegółowe i profesjonalne narzędzia diagnostyczne i uważna obserwacja czynności, działań i osiągnięć uczniów, tym trafniejsza i rzetelna

ocena oraz wysoka jakość wytyczonych zaleceń, ukierunkowanych na optymalizację osiągnięć uczniów. Przeprowadzanie działań diagnostycznych i regularne aktualizowanie ocen jest zadaniem podstawowym, gwarantującym wysoką efektywność edukacyjną.

ORGANIZOWANIE ŚRODOWISKA EDUKACYJNEGO – wyraża się w aranżowaniu kształcących sytuacji, w wyniku których uczniowie uczestnicząc w nich gromadzą wartościowe doświadczenia, odbierają bodźce, które dostarczają im okazji do rozwijania i pogłębiania schematów poznawczych i emocjonalnych. Dogodne warunki, sprzyjające realizacji głównym założeniom teorii inteligencji wielorakich można odnaleźć w koncepcji zintegrowanej edukacji wczesnoszkolnej. Odpowiadają temu trzy fundamentalne cechy, charakterystyczne dla tego typu edukacji, a mianowicie: tworzenie u dzieci całościowego obrazu świata, pobudzanie aktywności indywidualnej i zbiorowej dzieci w procesie poznawania oraz planowanie różnorodnych form organizacji zajęć¹⁵.

Tworzenie całościowego obrazu świata wzbogacającego obszar doświadczeń uczniów odnajduje swe zastosowanie w konstruktywistycznym paradygmacie poznawczym. Wpisuje się on w praktykę koncepcji inteligencji wielorakich, uwzględnia społeczny kontekst rozwojowy każdego ucznia. Organizowanie warunków edukacyjnych w kontekście koncepcji teorii wielorakich i konstruktywistycznego paradygmatu musi opierać na podstawowym założeniu, iż proces nauczania się – uczenia się powinien mieć charakter wyzwalający aktywność i twórczość uczniów w kierunku konstruowania wiedzy o sobie i świecie, nadając jej życiowy sens. Jak twierdzi Józef Bałachowicz życiowy sens nadaje tylko sensowne nauczanie, które jest podstawą rozumienia otaczającego świata, porządkowania własnych doświadczeń i wyrażania ocen, a także włączenia się w nowe sytuacje w realnym życiu. Rozwój dziecka nie odbywa się w próżni, jego indywidualny potencjał rozwine się i wzbogaci, jeśli będzie wspierany w dobrze zorganizowanym środowisku edukacyjnym, bogatym w doświadczenia społeczne¹⁶. Dobrze zorganizowane środowisko dla uczniów edukacji wczesnoszkolnej – zdaniem Heleny Siwek – to także uwzględnianie w procesie nauczania – uczenia się obok rzeczy znanych i bliskich rzeczy obcych i dalekich, które często powodują ożywienie wśród uczniów i które budzą zazwyczaj zainteresowanie¹⁷. Istotnym elementem w procesie nauczania – uczenia się, w aspekcie podjętych rozważań, jest odwoływanie się do wszelkich doświadczeń społecznych, które mogą być podstawą do wyreżyserowania sytuacji edukacyjnych. Jednak tematycznie powinny być one dobrane na miarę uczącego się dziecka, stosownie do jego potrzeb rozwojowych, emocjonalnych i społecznych. W takim układzie wyreżyserowane sytuacje będą konstruktywnym materiałem edukacyjnym, na ich podstawie uczeń ma możliwość poznawania, poszerzania znaczeń i sensów otaczającej rzeczywistości, tworzą dogodne warunki do rozwijania dziecięcego myślenia, refleksyjności, wyciągania wniosków, i zarazem są budulcem do projektowania własnych i odpowiedzialnych działań.

Organizowanie środowiska edukacyjnego to także spojrzenie na ucznia z perspektywy preferowanych przez niego stylów uczenia się. Według Gardniera style uczenia się to konstrukty biopsychiczne, dzięki którym jednostka może zaznajomić się z jakimś obszarem wiedzy na tyle, że pozwoli jej to na

¹⁵ H. Siwek, *Kształcenie zintegrowane na etapie wczesnoszkolnym*, WN AP, Kraków 2004, s. 23.

¹⁶ J. Bałachowicz, *Konstruktywizm w teorii i praktyce*, „Edukacja” 2003, nr 3.

¹⁷ H. Siwek, *Kształcenie zintegrowane na etapie wczesnoszkolnym*, dz. cyt., s. 14.

rozumienie treści. To także stosowanie odpowiednich stylów działania, które ukazują sposób uczenia się i wykonania czynności, prowadzących do rozwiązania zadania czy problemu. Style uczenia się są odzwierciedleniem wykorzystywanych dominujących zdolności w obszarze poszczególnych rodzajów inteligencji, i dlatego mogą ujawniać się pojedynczo, jako jeden styl bądź jako kombinacja kilku stylów. Małgorzata Suświłto¹⁸ – w toku założeń teorii inteligencji wielorakich – dokonuje następującej charakterystyki przejawów uczenia się z uwzględnieniem dominujących obszarów inteligencji.

 Inteligencja językowa (werbalna) – dzieci z przejawami inteligencji językowej uczą się skutecznie poprzez słuchanie i pisanie. Słuchając i powtarzając umiejętnie porządkują informacje.

 Inteligencja matematyczno-logiczna – uczniowie wykazujący ten rodzaj inteligencji najchętniej uczą się poprzez dostrzeganie związków między obiektami; wykazują przy tym zdolność do wnioskowania w kategorii przyczyn i skutków, co ułatwia im proces kodowania i przetwarzania informacji.

 Inteligencja muzyczna – uczniowie utalentowani muzycznie potrzebują muzyki, żeby się uczyć i dużo łatwiej przyswajają nowe rzeczy, gdy są one zaśpiewane, wystukane lub zagwizdane.

 Inteligencja wizualno-przestrzenna – umożliwia uczenie się poprzez wizualizację, a więc poprzez obrazy i wyobrażenia. Uczniowie ze zdolnościami inteligencji przestrzennej przyjmując informacje, przekładają je na obrazy, a gdy trzeba, potrafią wyszukać je wśród wyobrażeń nagromadzonych wcześniej.

 Inteligencja cielesno-kinestetyczna – dzieci z wysoką inteligencją cielesno-kinestetyczną uczą się najlepiej poprzez gry, przedstawienia i czynności manualne. Przystawiają informacje, odwołując się do wrażeń fizycznych.

 Inteligencja interpersonalna – uczniowie z przejawami inteligencji interpersonalnej lubią pracować w grupie. Pomagają innym w rozwiązywaniu problemów i w nauce.

 Inteligencja intrapersonalna – uczniowie z przewagą inteligencji intrapersonalnej przyswajają wiadomości najlepiej poprzez obserwację i słuchanie. Samodzielnie ustalają cele oraz podejmują decyzję. Najlepiej uczą się w ciszy i skupieniu.

Styl uczenia się dziecka można poznawać podczas zabaw, rodzaju podejść do różnych sytuacji edukacyjnych, kontaktów z innymi, po tym, co lubi i co mu sprawia najwięcej przyjemności. Niektórzy uczniowie uczą się nowych rzeczy w określony sposób, podczas gdy inni wolą uczyć się tego całkowicie inaczej. Sposób uczenia się, jaki dany uczeń preferuje jest w zasadzie stylem uczenia się tego ucznia. Na przykład ci uczniowie, którzy lubią historyjki obrazkowe mogą mieć inny styl uczenia się od tych, którzy lubią śpiewać, wymyślać konstrukcje budowlane lub wcielać się w różne role¹⁹.

Zatem wiedza nauczyciela z zakresu sposobów uczenia się to ważny element planowania procesu nauczania. Jest ona nieocenionym wskaźnikiem dla nauczyciela nie tylko do aranżowania sytuacji edukacyjnych umacniających aktualne sposoby uczenia się, ale to również organizowanie warunków do rozwijania „plastyczności odbioru informacji”, rozumianej jako tworzenie kombinacji stylów uczenia się. Bowiem jak twierdzi Gardner: „Wiedząc o stylach uczenia się i indywidualnych układach inteligencji,

¹⁸ M. Suświłto, *Inteligencje wielorakie w nowoczesnym kształceniu*, dz. cyt., s. 32-35.

¹⁹ Tamże, s. 35.

upieranie się przy tym, że wszyscy uczniowie muszą się uczyć tej samej rzeczy w ten sam sposób byłoby niewybaczalne²⁰.

W planowaniu procesu nauczania – uczenia się nauczyciel powinien wziąć pod uwagę nie tylko znajomość sposobów uczenia się swoich uczniów, ale także możliwość stymulowania rozwoju innych zdolności, które należą do poszczególnych kategorii inteligencji wielorakich. Stymulowaniu rozwoju inteligencji wielorakich mogą sprzyjać następujące rodzaje aktywności uczniów:

 Inteligencja językowa – słuchanie, czytanie, różne formy wypowiedzi ustnych i pisemnych (opowiadanie, opis, sprawozdanie, list, zaproszenie, ogłoszenie, redagowanie swobodnych tekstów, komponowanie innego zakończenia opowiadania, tworzenie ilustrowanych książeczek tematycznych z własnymi tekstami, tworzenie historyjek wzbogaconych dialogiem), deklamowanie i układanie wierszy, rymowanek, żartów słownych, wyszukiwanie informacji w różnych źródłach, instruowanie poleceń, przeprowadzanie wywiadów i zdawanie z nich relacji.

 Inteligencja matematyczno-logiczna – ćwiczenia w wykonywaniu działań, rozwiązywanie zadań tekstowych, rebusów i zagadek matematycznych oraz innych sytuacji problemowych, prowokujących do dostrzegania przyczyn i skutków, myślenia hipotetycznego i analogicznego, uwieńczonego odkrywaniem prawidłowości i formułowaniem wniosków, posługiwaniem się schematami i odczytywaniem ich, dokonywaniem pomiarów w środowisku naturalnym i innymi czynnościami praktycznymi, mającymi zastosowanie w życiu codziennym, np. planowanie budżetu na zorganizowanie wycieczki lub inne okoliczności.

 Inteligencja przyrodnicza – wykonywanie doświadczeń i eksperymentów, organizowanie wycieczek w formie plenerów edukacyjnych, obserwowanie naturalnego środowiska, pogody i notowanie wniosków, prowadzenie swojego obserwatorium z wybranym okazem przyrodniczym oraz udokumentowanie obserwacji, hodowanie roślin, poznawanie zasad opieki nad zwierzętami, spotkania z ludźmi wykonującymi zawody odpowiadające tematyce, np. leśnik, biolog, weterynarz, meteorolog, rolnik, ekolog, itd.

 Inteligencja muzyczna – granie na dowolnym instrumencie, rozpoznawanie i odtwarzanie wysłuchanych rytmów, wyklaskiwanie, rytmiczne recytowanie tekstów, dobieranie muzyki do tekstu, tworzenie ilustracji muzycznych do wysłuchanych lub przeczytanych tekstów, wyrażanie siebie przez muzykę, wymyślanie melodii.

 Inteligencja wizualno-przestrzenna – rysowanie, budowanie, planowanie, projektowanie, szkicowanie, wizualizacja odtwórcza i twórcza, różnego rodzaju sytuacje edukacyjne z zastosowaniem orientacji przestrzennej (opisywanie ilustracji, obrazów i innych dzieł sztuki z odniesieniem do różnych perspektyw porównawczych), przedstawianie informacji w postaci graficznej, odczytywanie schematów i map, wytyczanie drogi na podstawie mapy, poruszanie się w terenie na podstawie wyznaczonego szyfru, tworzenie prostych prezentacji multimedialnych, wykonywanie map mentalnych do różnych problemów edukacyjnych i swoich myśli, porównywanie własności figur geometrycznych, wykonywanie prac technicznych według własnej wyobraźni.

²⁰ H. Gardner, *Inteligencje wielorakie*, dz. cyt., s. 111.

 Inteligencja cielesno-kinestetyczna – różnego rodzaju ćwiczenia ruchowe, wymagające refleksu, ilustrowanie ruchem wysłuchanych informacji, pantomima, odgrywanie ról, zajęcia teatralne, dotykanie różnych materiałów i omawianie ich własności, modelarstwo.

 Inteligencja interpersonalna – sytuacje edukacyjne zachęcające do współpracy, gry zespołowe z przestrzeganiem reguł postępowania, projekty edukacyjne, badanie i rozumienie związków z ludźmi, ćwiczenia efektywnej komunikacji, wyzwalamie aktywności uczniów do roli mentora i tutora, zachęcanie do zabierania głosu w dyskusji, organizowanie kontaktów społecznych z możliwością przeprowadzania wywiadów lub zadawania pojedynczych pytań.

 Inteligencja intrapersonalna – odkrywanie i wskazywanie na wartości, ukierunkowanie na refleksyjność i samoocenę, rozwijanie samodzielności oraz sprawstwa we własnym postępowaniu, wyrażanie własnego punktu widzenia, dostrzeganie mocnych i słabych stron swojego działania.

Niezbędnym elementem w aspekcie organizowania środowiska edukacyjnego, uwzględniającym style uczenia się i stymulowanie rozwoju innych zdolności, które należą do kategorii inteligencji wielorakich jest odpowiednie wykorzystanie przez nauczyciela metod i środków dydaktycznych. W kontekście koncepcji teorii wielorakich wybór metody, form pracy i dobór środków dydaktycznych jest czynnością niezbędną, ponieważ przesądza w wielu przypadkach o tym, czy uczeń zrozumie przekaz informacji i odniesie sukces, czy też będzie skazany na deficyt odbioru, poznania i zrozumienia. Dlatego istotne jest stosowanie zróżnicowanych podejść w zależności od uzdolnień poszczególnych uczniów. Kształcenie w kierunku inteligencji wielorakich, a więc tworzenia warunków do zrozumienia przez wszystkich uczniów zaplanowanych treści będzie możliwe, kiedy wybrane tematy edukacyjne będą realizowane na różne sposoby, odpowiadające rodzajom inteligencji. To znaczy realizowane treści można przekładać na „język konkretów”, odwołując się do różnych rodzajów inteligencji i personalnych sposobów przyswajania wiedzy. Istotne jest, aby metody nauczania były adekwatne do parametrów poznawczych uczniów, aby zapewniały także wszechstronny rozwój jednostki poprzez organizowanie warunków sprzyjających równomiernemu rozwojowi obu półkul mózgu człowieka, zapobiegając zniekształceniu psychiki ludzkiej poprzez nadmierny rozwój jednej z nich, a mianowicie tej, która odpowiedzialna jest za procesy intelektualne²¹. Zatem metody pracy powinny być tak dostosowane do treści realizacyjnych, aby umożliwiły jednostce poznawanie, odkrywanie, przeżywanie oraz działanie. Przyjmując tę tezę możemy wnioskować, że do realizacji wymienionych funkcji niezbędna jest także – oprócz stwierdzonych personalnych sposobów przyswajania wiedzy przez uczniów – metodyczna aktywizacja pogłębiająca, która dzięki swej różnorodności może nadawać dynamiczność tworzącym się niepowtarzalnym profilom inteligencji. I tak na przykład do realizacji treści matematycznych, a dokładniej – do doskonalenia rozwiązywania zadań matematycznych – można wykorzystać następującą konfigurację rozwijanych inteligencji: językową, matematyczno-logiczną, przestrzenną, cielesno-kinestetyczną, interpersonalną. Do każdej z nich niezbędny jest wybór odpowiednich metod, opracowanie ćwiczeń i przygotowanie środków dydaktycznych tak, aby zaistniała możliwość wszechstronnego potraktowania doskonalonych rodzajów inteligencji. Do tego typu konfiguracji można zaproponować następującą sytuację edukacyjną: Uczniowie otrzymują treść opowiadania lub bajki. Tekst zawiera również pewne dane matematyczne, bez których treść

²¹ U. Tyluś, *Wybrane strategie edukacyjne w kontekście założeń neurodydaktyki*, „Paedagogica at Utilitatem Disciplinae” 2011, R. 7, s. 41-51.

traciłaby sens. Treść ta daje możliwość wszechstronnej analizy tekstu (począwszy od doskonalenia techniki czytania, rozumienia tekstu, oceny postępowania bohaterów i przewidywania konsekwencji działań, po komponowanie dalszej i wymyślonej części historii), wyboru zdań, które utworzą zadanie matematyczne, ułożenia pytania matematycznego, rozwiązania go, zaprezentowania treści zadania lub samego rozwiązania w postaci rysunku, komiksu lub dramy. Praca może mieć charakter indywidualny albo grupowy, doskonalący różne formy współpracy.

Aranżując sytuacje edukacyjne należy pamiętać o zróżnicowanych koncepcjach metodycznych umożliwiających wieloaspektowość w dochodzeniu do wiedzy z przewagą metod aktywizujących o charakterze dyskusyjnym, grupowego podejmowania decyzji, planowania i rozwijania twórczego myślenia w zależności od realizowanych treści programowych. Jednakże należy pamiętać również, iż strategie podające to także ważne momenty w procesie nauczania – uczenia się, ponieważ nie tylko ćwiczą pamięć, dają podstawy do tworzenia nowej wiedzy, służą również operatywności wiedzy nabytej wcześniej oraz niewątpliwie przyczyniają się do zastosowania jej w praktyce. Nie należy we wspieraniu rozwoju umysłowego ucznia pomijać podającej strategii nauczania, bowiem nie każdą frazę wiedzy uczniowie są w stanie samodzielnie zdefiniować, a do pojęć odległych i zupełnie nieznanymi nie potrafią tworzyć nowych charakterystyk i wybierać właściwych strategii działania. Należy jednak stosować ją w procesie edukacyjnym z umiarem, w połączeniu z takimi metodami i formami nauczania, które będą wyzwalać w uczniach edukacji wczesnoszkolnej ciekawość poznawania świata, a tym samym dochodzić do nowej wiedzy, która wypłyne z ich bezpośrednich doświadczeń²².

Zróżnicowanym podejściom metodycznym wzbogacającym dziecięce doświadczenia towarzyszyć powinny „absorbujące” materiały – pomoce dydaktyczne. Powinny stanowić one nie tylko materiał pogłębiony, ale również być dla uczniów inspiracją do pobudzenia szerokiego zakresu kombinacji inteligencji. Zastosowanie pomocy dydaktycznych w poszczególnych sytuacjach edukacyjnych wymaga od nauczyciela przemyślenia i trafności w kontekście przydatności metodycznej i stymulacji rozwojowej uczniów. Dlatego wykorzystywane pomoce w postaci gotowych materiałów i kącików tematycznych powinny prowokować uczniów do: rozwoju sensorycznego i umiejętności dokonywania logicznej analizy rzeczywistości; badania oraz porównywania zjawisk i okazów; doskonalenia umiejętności językowych i dramatycznych; rozwijania wyobraźni i kreatywności. Bogate problemowo i sensownie wykorzystane przez nauczyciela pomoce dydaktyczne służą doskonaleniu zdolności poznawczych, niejednokrotnie też przyczyniają się do rozwoju zainteresowań i ujawniania talentów uczniów.

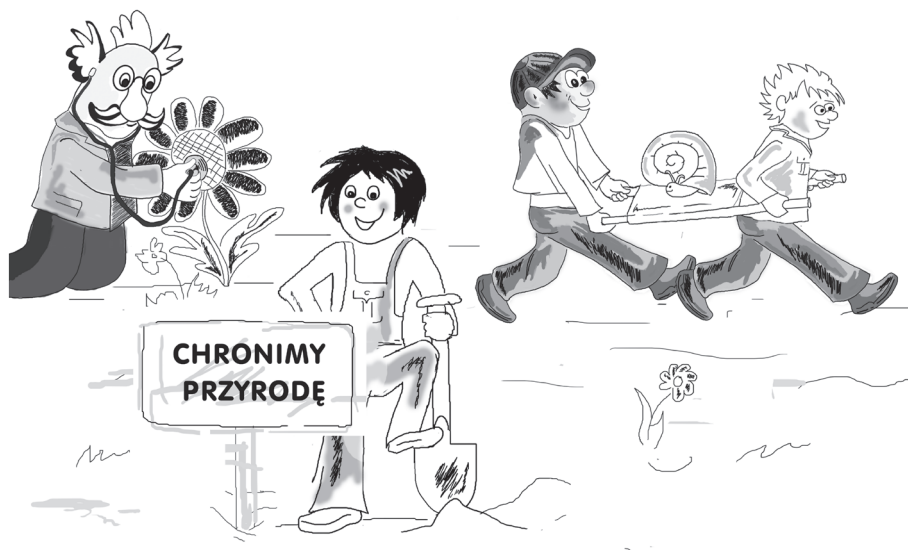
Powołując się na stwierdzenie Gardnera, że inteligencja jest dynamiczna i wielopłaszczyznowa, jest ono równoznaczne z tym, że proces nauczania powinien uwzględniać szeroki zakres dziecięcego funkcjonowania, dostosowując warunki edukacyjne do każdego ucznia, dając tym samym możliwość uczenia się poprzez radość działania i odczuwania satysfakcji z wykonanych zadań. Zatem środowisko edukacyjne to miejsce, w którym każdy uczeń staje się aktywnym podmiotem edukacji z możliwością polisensorycznego poznawania, twórczego i kreatywnego uczenia się poprzez wykorzystanie swoich indywidualnych zdolności, potrzeb i zainteresowań.

²² U. Tyluś, *Nauczyciel edukacji wczesnoszkolnej kreatorem wszechstronnego rozwoju umysłowego wychowanków*, „Nauczanie Początkowe” 2010, s. 17-22.

EDUKACJA W PLENERZE

Nieodzownym elementem wzbogacającym szanse rozwojowe uczniów jest tworzenie możliwości do uczenia się w warunkach naturalnych. W tym kontekście to głównie włączenie w proces edukacyjny potencjalnych możliwości środowiska tworząc „most edukacyjny” pomiędzy szkołą a środowiskiem lokalnym jako systemu dydaktyczno-wychowawczego, który w całości działań zagwarantowałby ciąg racjonalnych ofert służących rozwojowi i realizacji potrzeb uczniów edukacji wczesnoszkolnej. Szkoła czerpiąc inspiracje z edukacyjnych sukcesów i przedsięwzięć pozaszkolnych oraz wprowadzając uczniów w realny świat zjawisk i rzeczy nie tylko umożliwia bezpośrednie poznawanie, ale również pozwala na wykorzystanie wiedzy zdobytej w szkole do wykonywania zadań i rozwiązywania problemów w najbliższym otoczeniu. Takie sytuacje to doskonałe okazje do stymulowania rozwoju uczniów, bowiem uczniowie współpracując ze sobą mają możliwość swobodnego eksplorowania otoczenia poprzez zaangażowanie różnych zmysłów, wykorzystanie nabytej wiedzy i umiejętności. Istotą organizowania naturalistycznych form edukacyjnych, które można nazwać „powtarzającymi się wycieczkami środowiskowymi” jest także pobudzanie do krytycznego, twórczego i kreatywnego myślenia, co może odnaleźć zastosowanie w najróżniejszych produktach uczniów, tworząc dokumentację rozwoju twórczego (prace indywidualne, zespołowe, projekty). Do wybranych można zaliczyć, np. porównywanie sensów opisów z warunkami naturalnymi; przeprowadzanie eksperymentów, doświadczeń; badanie i weryfikowanie zjawisk naturalnych; kompozycje w aspekcie określonej formy sztuki; projektowanie przestrzenne. Realizacja tematyczna może być uzależniona od pozaszkolnych ofert środowiska lokalnego i odwiedzanych placówek, np. teatr, muzeum, galerie sztuki, ogrody botaniczne, itd.

Organizowanie takich warunków to także przygotowanie młodych ludzi do funkcjonowania w społeczeństwie, a więc tworzenie możliwości do czerpania przyjemności i korzyści z nauki, pracy i z dóbr kultury, a przez to świadome kształtowanie kompetencji społecznych, podatności do zachowania tożsamości regionalnej i narodowej.

POSTAWA NAUCZYCIELA

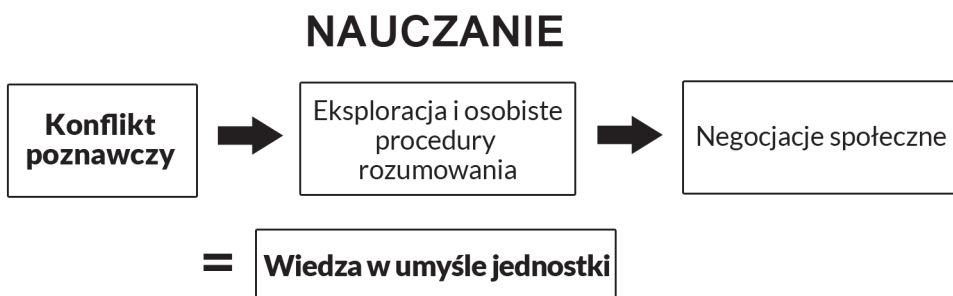
Aktywne i twórcze odkrywanie oraz poznawanie świata przez ucznia edukacji wczesnoszkolnej to jeden z najważniejszych celów kształtujących świadomość egzystencjalną, przygotowujących go do dorosłego i odpowiedzialnego życia. Jednak nastawienie uczniów na samodzielne odkrywanie siebie i świata nie zapewnia wystarczających warunków do rozwoju. Bez pomocy i wsparcia nauczyciela proces edukacyjny staje się mało efektywny, ponieważ nie zapewnia niezbędnych struktur organizacyjnych, pobudzających i naprowadzających na proces poznawania i opanowywania konkretnych treści programowych. Dlatego też jednym z ważnych czynników stanowiącym o efektach nauczania – uczenia się jest postawa nauczyciela odnajdująca właściwą formę pokierowania, wspierania swoich uczniów w procesie edukacyjnym. Celem świadomych oddziaływań nauczyciela w myśl założeń koncepcji inteligencji wielorakich jest:

- Posiadanie preferencji metodycznych do organizowania warunków, w których uczniowie mieliby okazję do wykazania się wielointeligentnym funkcjonowaniem. Wielointeligentne funkcjonowanie to przede wszystkim zachęcanie wszystkich uczniów do aktywnej i twórczej współpracy poprzez aranżowanie sytuacji wieloaspektowego i polisensorycznego poznawania, angażującego możliwe kombinacje inteligencji. Dobrze zorganizowane warunki (wielotematyczne ośrodki poznawcze i stanowiska pracy, np.: matematyczne, konstrukcyjne, językowe, przyrodnicze, muzyczne, ruchowe), w tym i sytuacje edukacyjne umożliwiają nauczycielowi dokonanie rzetelnej diagnozy każdego ucznia.
- Znajomość sposobów diagnozowania ucznia i profesjonalizm w ustalaniu jego profilu inteligencji. Nauczyciel w tym kontekście powinien wykazać się umiejętnością szczegółowej obserwacji i zapisywania jej wyników w specjalnie opracowanych arkuszach obserwacyjnych przeznaczonych dla każdego ucznia. W celu uzyskania wiarygodnych wyników należy wykorzystać każdy moment edukacyjny, a więc obserwować ucznia podczas nauki i spontanicznych zachowań, zwracając uwagę na preferowane zabawy, wybór środków dydaktycznych i rodzaj twórczości, którą sam wybiera. Obserwację można prowadzić w środowisku szkolnym, zarówno w czasie zajęć, jak i przerw, podczas plenerów edukacyjnych, spontanicznych zachowań, jak i w zorganizowanych przez nauczyciela stanowiskach pracy, a więc w takich okolicznościach, które dostarczą nauczycielowi jak najwięcej informacji do ustalenia mocnych i słabych stron ucznia, rozpoznawania zainteresowań oraz skłonności niezbędnych do ustalania profilu inteligencji oraz wyciągania wniosków będących podstawą do konstruktywnych rozwiązań. Znajomość i umiejętność diagnozowania to także konfrontacja zastosowanej procedury dydaktyczno-wychowawczej wobec danego ucznia z wynikami jego testów osiągnięć szkolnych, która może skłaniać do kontynuacji zaplanowanych zamierzeń edukacyjnych bądź ich zmiany.
- Przeprowadzanie życzliwych i szczerych rozmów z uczniami, których celem jest poinformowanie o efektach ich osiągnięć, a mianowicie wyeksponowanie mocnych stron, które zapewnią uczniowi poczucie sukcesu i będą warunkiem kształtowania własnej wartości i podwyższania samooceny, wyzwalają one aktywność, motywację w kierunku rozwoju poznawczego. To również dyskretne wskazanie na słabsze obszary aktywności uczniów, które należy doskonalić. Motywowanie do rozbudzania aktywności uczniów powinno być życzliwą sugestią i zachętą

poprzez nagradzanie ucznia, docenianie jego wysiłku i efektu, tym samym unikanie przesadnej krytyki w odniesieniu do niepowodzeń ucznia, występujących w pracy nad wykonaniem zadania. Krytyka powinna być zastąpiona tłumaczeniem, objaśnianiem, zachęcaniem, udzielaniem wskazówek umożliwiających uniknięcie niepowodzenia.

 Organizowanie sytuacji edukacyjnych w taki sposób, aby każdy uczeń miał możliwość poznawania siebie w działaniu, stymulowania rozpoznanych dominujących stron inteligencji i wyzwalania aktywności w kierunku stłumionych, niemających warunków do zaistnienia zdolności. Profesjonalnie dobrane metody, formy pracy, pomoce dydaktyczne, problemowe sytuacje edukacyjne wraz z ćwiczeniami pozwolą uczniom zdobywać wiadomości i kształtować umiejętności, rozwijając procesy poznawcze wyznaczone funkcjonalnością obu półkul mózgu (lewa półkula mózgu odpowiedzialna jest za logiczne myślenie, mowę, czytanie, pisanie, liczenie, linio-wość, dostrzeganie szczegółów, analizę, myślenie przyczynowe, ukierunkowanie na strukturę, pamięć operacyjną itd.; zaś prawa półkula mózgu za rytmy, obrazy, wyobraźnię, porównania, barwy, wymiary, relacje przestrzenne, syntezę, intuicję, muzykę, sztukę, spontaniczne działa- nie, ukierunkowanie na kontakty z ludźmi itd.). Dlatego planowane i realizowane sytuacje edu- kacyjne oraz ćwiczenia powinny wykazywać twórcze podejście nauczyciela, do zapewnienia uczniom sukcesu edukacyjnego poprzez danie im szansy na właściwy rozwój obu półkul mó- zgowych, uwzględniające różne rodzaje aktywności i sprzyjające synchronizacji rozwojowej.

 Organizowanie warunków edukacyjnych, w kontekście konstruktywnego modelu poznawa- nia, przekłada się na poznawanie świata przez uczniów na wiele sposobów, a w związku z tym należy organizować warunki nauczania w taki sposób, aby uczeń był aktywny i poprzez interio- ryzację, włączanie nowych doświadczeń do utworzonych wcześniej, budowal struktury wie- dzy, nadając jej coraz szersze konteksty i znaczenia społeczne²³. Konstruktywistyczny model kształcenia przedstawia poniższy rysunek 1.

Rys. 1. Współczesne rozumienie procesu uczenia się

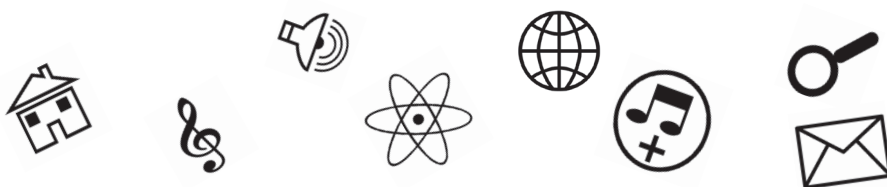
Źródło: *Pedagogika wczesnoszkolna – dyskursy, problemy, rozwiązania*, red. D. Klus-Stańska, M. Szczepska-Pustkowska, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2009, s. 483.

W całokształcie procesów konstruowania wiedzy uczniów ważne jest także podejście nauczyciela jako konstruktywisty. Nauczyciel konstruktywista poznaje swojego ucznia, pobudza go do działania

²³ Zob. D. Klus-Stańska, J. Kruk, *Tworzenie warunków dla rozwojowej zmiany poznawczej i konstruowania wiedzy przez dziecko*, [w:] *Pedagogika wczesnoszkolna – dyskursy, problemy rozwiązania*, red. D. Klus-Stańska, M. Szczepska-Pustkowska, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2009.

poprzez stawianie problemowych i twórczych zadań, diagnozując jednocześnie stopień gotowości do organizowania innej aktywności o wyższym stopniu trudności, która prowadzi do przekroczenia progu ich aktualnych możliwości i zastosowania nowej wiedzy w życiu codziennym²⁴. To także nauczyciel-facilitator, który dbając o wszechstronny rozwój swoich uczniów wspiera ich będąc przewodnikiem, doradcą i twórczym organizatorem w zdobywaniu wiedzy i doskonaleniu ich umiejętności.

Jednocześnie należy umiejętnie zwracać uwagę rodziców i ukierunkować metodycznie na organizowanie aktywności ich dzieci w warunkach pozaszkolnych w oparciu o wytyczony profil inteligencji ze wskazaniem dziedzin, w których uczeń może rozwijać się lepiej zachowując wyższą jakość poznawania oraz słabych stron, będących wskaźnikiem do pomocy specjalistycznej. Jednocześnie trzeba zachęcać rodziców do aktywnej współpracy na płaszczyźnie rodzic – nauczyciel – szkoła, ponieważ priorytetowym celem jest to, aby dziecko odniosło sukces.

WSPÓŁPRACA NAUCZYCIELA ZE ŚRODOWISKIEM RODZINNYM UCZNIĄ

Nie tylko środowisko szkolne może organizować warunki do stymulowania rozwoju swoich uczniów. Także środowisko rodzinne, znając zdiagnozowany profil inteligencji swojego dziecka, może wspomagać proces rozwoju jego zainteresowań. Może również organizować kompleksowość warunków, które będą sprzyjać ukierunkowaniu rozwoju swojego dziecka na podstawie rozpoznanych mocnych i słabych stron. Jednak należy zwrócić uwagę rodziców na to, że rozpoznawanie mocnych i słabych stron u uczniów edukacji wczesnoszkolnej jest procesem, który ma charakter dynamiczny, a więc zmieniający w czasie nasilenie występujących symptomów charakterystycznych dla poszczególnych profili inteligencji. Dlatego jednoznaczne uświadomienie rodziców o utrzymującej się stabilności wykrytych zdolności może tworzyć niebezpieczeństwo przedwczesnego ukierunkowania dziecka na pewną dziedzinę rozwojową. Istnieje też niebezpieczeństwo – jak stwierdza Gardner – że rodzice którym bardzo zależy na osiągnięciach swojego dziecka będą na nie wywierali silną presję, by wyróżniało się w pozostałych dziedzinach programowych bądź przeciwnie – może im mniej zależeć na osiągnięciach swojego dziecka w dziedzinach artystycznych (plastyka, muzyka), a bardziej na sukcesach skoncentrowanych w sferze języka i logiki²⁵. Profesjonalna współpraca szkoły ze środowiskiem rodzinnym dziecka powinna obejmować kompleksowość możliwych przedsięwzięć począwszy od: umożliwienia rodzicom uczestniczenia i pokazania możliwości ich dzieci w różnych sytuacjach edukacyjnych oraz formach ekspresji i działania; wskazania i dokładnego omówienia z rodzicami wyników każdego rodzaju diagnoz (wstępnej, formatyw-

²⁴ Tamże.

²⁵ H. Gardner, *Inteligencje wielorakie*, dz. cyt., s. 157.

nych, końcowej) z wyszczególnieniem eksponowanych profili inteligencji wraz z współtowarzyszającymi oraz pojawiającymi się w mniejszym natężeniu zdolnościami. Fachowa pomoc szkoły powinna służyć profesjonalnymi sugestiami w zakresie wspomagania rodziców w rozwoju dziecka i pomocy w zrozumieniu jego potrzeb ze wskazaniem propozycji środków stymulujących rozwój.

4. ZADANIA I CELE EDUKACJI WCZESNOSZKOLNEJ

Zgodnie z *Podstawą programową kształcenia ogólnego dla szkół podstawowych* celem edukacji wczesnoszkolnej jest wspomaganie dziecka w rozwoju intelektualnym, emocjonalnym, społecznym, etycznym, fizycznym i estetycznym. Ważne jest również takie wychowanie, aby dziecko w miarę swoich możliwości było przygotowane do życia w zgodzie z samym sobą, ludźmi i przyrodą. Należy zadbać o to, aby dziecko odróżniało dobro od zła, było świadome przynależności społecznej (do rodziny, grupy rówieśniczej i wspólnoty narodowej) oraz rozumiało konieczność dbania o przyrodę. Jednocześnie dąży się do ukształtowania systemu wiadomości i umiejętności potrzebnych dziecku do poznawania i rozumienia świata, radzenia sobie w codziennych sytuacjach oraz do kontynuowania nauki w klasach IV-VI szkoły podstawowej.

ZADANIEM SZKOŁY JEST:

- realizowanie programu nauczania skoncentrowanego na dziecku, na jego indywidualnym tempie rozwoju i możliwościach uczenia się;
- respektowanie trójpodmiotowości oddziaływań wychowawczych i kształcących: uczeń – szkoła – dom rodzinny;
- rozwijanie predyspozycji i zdolności poznawczych dziecka;
- kształtowanie u dziecka pozytywnego stosunku do nauki oraz rozwijanie ciekawości w poznawaniu otaczającego świata i w dążeniu do prawdy;
- poszanowanie godności dziecka; zapewnienie dziecku przyjaznych, bezpiecznych i zdrowych warunków do nauki oraz zabawy, działania indywidualnego i zespołowego, rozwijania samodzielności oraz odpowiedzialności za siebie i najbliższe otoczenie, ekspresji plastycznej, muzycznej i ruchowej, aktywności badawczej, a także działalności twórczej;
- wyposażenie dziecka w umiejętność czytania i pisania, w wiadomości i sprawności matematyczne potrzebne w sytuacjach życiowych i szkolnych oraz przy rozwiązywaniu problemów;
- dbałość o to, aby dziecko mogło nabywać wiedzę i umiejętności potrzebne do rozumienia świata, w tym zagwarantowanie mu dostępu do różnych źródeł informacji i możliwości korzystania z nich;
- sprzyjanie rozwojowi cech osobowości dziecka koniecznych do aktywnego i etycznego uczestnictwa w życiu społecznym²⁶.

Tak przedstawione zadania szkoły wymagają, aby proces dydaktyczno-wychowawczy w klasach I-III był zintegrowany i ukazywał dzieciom scalony obraz świata przy wykorzystaniu wielokierunkowej działalności uczniów.

Proces uczenia się nie powinien być organizowany przypadkowo, intuicyjnie czy dla „wypełnienia czasu”. Dziedziny edukacji wczesnoszkolnej muszą być podporządkowane tym celom, które uważamy dla naszych dzieci za najważniejsze.

W proponowanym programie zostały wyeksponowane takie cechy myślenia uczniów jak:

- wrażliwość na problemy;
- elastyczność myślenia, czyli umiejętność dostosowania posiadanej wiedzy i umiejętności do różnych pojawiających się nowych sytuacji i kontekstów, formułowania wniosków opartych na obserwacjach empirycznych;
- krytycyzm i samodzielność myślenia;
- niezależność myślenia od opinii nauczyciela lub rówieśników.

Na podstawie obowiązującej podstawy programowej²⁷ sformułowano cele ogólne i szczegółowe, które będą punktem wyjścia do sformułowania celów operacyjnych (patrz tabela 1).

²⁶ Tamże.

²⁷ Tamże.

Tabela 1. Cele ogólne i szczegółowe

OBSZARY KOMPETENCJI KLUCZOWYCH	CELE SZCZEGÓŁOWE
KSZTAŁTOWANIE UMIEJĘTNOŚCI JĘZYKOWYCH I SKUTECZNEGO KOMUNIKOWANIA SIĘ W JĘZYKU OJCZYSTYM	KSZTAŁTOWANIE UMIEJĘTNOŚCI POPRAWNEGO POSŁUGIWANIA SIĘ JĘZYKIEM OJCZYSTYM: <ul style="list-style-type: none"> ● w zakresie mówienia: <ul style="list-style-type: none"> – wzbogacanie słownictwa dzieci, – wdrażanie do uważnego słuchania i jasnego wyrażania własnych myśli, – uświadamianie, iż język umożliwia wyrażanie stanów psychicznych i jest narzędziem komunikowania się z innymi ludźmi. ● w zakresie pisania: <ul style="list-style-type: none"> – kształtowanie umiejętności czytelnego, estetycznego i poprawnego pisania, – kształcenie umiejętności ortograficznych, – kształtowanie umiejętności pisania wielozdaniowych wypowiedzi, – kształtowanie umiejętności układania i pisania tekstów o różnej treści i przeznaczeniu. ● w zakresie czytania: <ul style="list-style-type: none"> – kształtowanie umiejętności płynnego, poprawnego i wyrazistego czytania, – kształtowanie wrażliwości estetycznej, rozszerzanie zasobu słownictwa poprzez kontakt z dziełami literackimi, – wyrabianie potrzeby kontaktu z literaturą i sztuką, – wdrażanie do aktywnego i świadomego uczestnictwa w projektowaniu oraz prezentowaniu małych form teatralnych, – kształtowanie postawy twórczego odbioru literatury, architektury, dzieł teatralnych i filmowych.
KSZTAŁTOWANIE UMIEJĘTNOŚCI POTRZEBNYCH DO KOMUNIKOWANIA SIĘ W JĘZYKU OBCYM	<ul style="list-style-type: none"> – kształtowanie umiejętności rozumienia prostych poleceń, – udzielanie właściwej odpowiedzi na postawione pytania, – zapamiętywanie i wygłaszanie z pamięci wierszyków i rymowanek, śpiewanie piosenek, – kształtowanie umiejętności wypowiedzania się na temat historyjek obrazkowych, – kształtowanie umiejętności czytania ze zrozumieniem, – rozumienie potrzeby uczenia się języka obcego, – kształtowanie umiejętności korzystania ze słowników i środków audiowizualnych.

cd. Tabela 1. Cele ogólne i szczegółowe

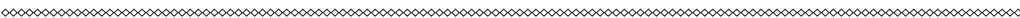
OBSZARY KOMPETENCJI KLUCZOWYCH	CELE SZCZEGÓŁOWE
KSZTAŁTOWANIE UMIEJĘTNOŚCI MATEMATYCZNO-LOGICZNYCH I WIZUALNO-PRZESTRZENNYCH	<ul style="list-style-type: none"> - kształcenie czynności umysłowych ważnych do uczenia się matematyki: spostrzegania, uwagi, pamięci, myślenia, wyobrażeń, - rozwijanie wyobraźni i orientacji przestrzennej, - kształtowanie pojęcia liczby naturalnej i działań na liczbach: dodawania, odejmowania, mnożenia, dzielenia, - kształtowanie elementarnych pojęć geometrycznych, - rozwijanie świadomego i sprawnego rachowania, opanowanie techniki rachunkowej, - kształcenie umiejętności zastosowania zdobytej wiedzy teoretycznej w sytuacjach życiowych, - kształtowanie świadomości wartości pieniądza i umiejętności właściwego zagospodarowania własnych oszczędności, - kształcenie umiejętności odczytywania i praktycznego zastosowania prostych diagramów, wykresów, - kształcenie umiejętności odczytywania i interpretowania danych z tabel, - rozwijanie indywidualnego podejścia do działań twórczych i kultury technicznej.
KSZTAŁTOWANIE UMIEJĘTNOŚCI NAWIĄZYWANIA KONTAKTÓW Z INNYMI DZIEĆMI I DOROSŁYMI	<ul style="list-style-type: none"> - rozwijanie empatii wobec rówieśników i dorosłych, - kształtowanie szacunku do siebie i innych osób, - rozbudzanie potrzeby dzielenia się własnymi wiadomościami i umiejętnościami z innymi, - kształtowanie umiejętności nawiązywania kontaktów i przestrzegania norm społecznych, - uwrażliwianie na dostrzeganie różnic pomiędzy ludźmi, akceptowanie różnorodności, - kształtowanie umiejętności rozwiązywania problemów według reguł obowiązujących w różnych grupach społecznych, - kształtowanie tożsamości narodowej i patriotyzmu poprzez poznawanie historii.
KSZTAŁTOWANIE TOŻSAMOŚCI OSOBISTEJ I SPOŁECZNEJ POPRZEZ UDZIAŁ W RÓŻNYCH SYTUACJACH EDUKACYJNYCH W SPOŁECZNOŚCI SZKOLNEJ, ŚRODOWISKU LOKALNYM, REGIONIE I KRAJU	<ul style="list-style-type: none"> - rozwijanie potrzeby uczenia się i osiągnięć, - rozwijanie zainteresowań poprzez uczestnictwo w różnych formach aktywności społecznej, - kształtowanie twórczej postawy, - rozwijanie umiejętności poznawania środowiska rodzinnego, najbliższej okolicy, kraju, Europy, - rozwijanie umiejętności do okazywania szacunku ludziom, zwyczajom, tradycjom i symbolom narodowym,

cd. Tabela 1. Cele ogólne i szczegółowe

OBSZARY KOMPETENCJI KLUCZOWYCH	CELE SZCZEGÓŁOWE
KSZTAŁTOWANIE UMIEJĘTNOŚCI DZIAŁANIA W RÓŻNYCH MIEJSCACH I SYTUACJACH, W SZKOLE I POZA SZKOŁĄ	<ul style="list-style-type: none"> - wdrażanie do właściwego korzystania z dóbr użyteczności publicznej, np. dróg, komunikacji, sklepów, instytucji, obiektów kulturalnych itp., - kształtowanie właściwych postaw w czasie działań indywidualnych i zespołowych, - wdrażanie do pełnienia ról zgodnie z przyjętymi regułami, - kształtowanie umiejętności podejmowania decyzji, przyjmowania odpowiedzialności za wspólne działania i efektywnego współorganizowania pracy w grupie, - kształtowanie umiejętności samodzielnego zdobywania informacji z różnych źródeł (książki, telewizja, prasa, Internet), - wdrażanie do odpowiedniego, kulturalnego zachowania się w miejscach użyteczności publicznej.
ROZWIJANIE UMIEJĘTNOŚCI POSŁUGIWANIA SIĘ NOWOCZESNYMI TECHNOLOGIAMI I WYKORZYSTYWANIA ZASOBÓW MULTIMEDIALNYCH DLA WŁASNEGO ROZWOJU	<ul style="list-style-type: none"> - wdrażanie do korzystania z odpowiednich programów edukacyjnych, - kształtowanie umiejętności korzystania z Internetu jako źródła informacji, - wdrażanie do nabywania wiedzy i umiejętności w zakresie bezpiecznego korzystania z Internetu, - inspirowanie do twórczej pracy na komputerze.
ROZWIJANIE ZAINTERESOWAŃ POPRZEZ UCZESTNICTWO W RÓŻNYCH FORMACH AKTYWNOŚCI ARTYSTYCZNEJ I SPORTOWEJ	<ul style="list-style-type: none"> - wdrażanie do aktywnego uczestnictwa w zajęciach rozwijających sprawność fizyczną, - wdrażanie do aktywnego trybu życia, - kształtowanie poczucia odpowiedzialności za zdrowie i bezpieczeństwo innych w szkole, w domu, na ulicy, w czasie zabaw, - wyrabianie umiejętności bezpiecznego zachowania się w trakcie zajęć ruchowych, - uwrażliwienie na potrzeby osób z niepełnosprawnością, - wdrażanie do przestrzegania zasad <i>fair play</i> w sporcie, - kształtowanie właściwej postawy w sytuacjach zwycięstwa i porażki oraz rozumienia istoty zdrowej rywalizacji, - rozwijanie samoświadomości, samooceny sprawności psychomotorycznej i samokontroli, - wpajanie zasad i umiejętności racjonalnego, bezpiecznego wykorzystania wolnego czasu, - stwarzanie okazji do ekspresji muzycznej, emocjonalnej i ruchowej.

cd. Tabela 1. Cele ogólne i szczegółowe

OBSZARY KOMPETENCJI KLUCZOWYCH	CELE SZCZEGÓŁOWE
ROZBUDZANIE ZAINTERESOWAŃ PRZYRODNICZYCH I POTRZEBY KONTAKTU Z PRZYRODĄ	<ul style="list-style-type: none"> - wdrażanie do rozumienia i poszanowania świata roślin i zwierząt, - budzenie zaciekawienia otaczającym środowiskiem, - wdrażanie do ochrony środowiska i jego zasobów, - wdrażanie do umiejętnego obserwowania zjawisk atmosferycznych, - uwrażliwienie na piękno przyrody i jej ochronę, - uświadomienie wzajemnej zależności człowieka i świata przyrody, - kształtowanie ekologicznego stylu życia, - budzenie postawy badawczej i kształtowanie umiejętności przeprowadzania prostych eksperymentów.

5. TREŚCI KSZTAŁCENIA I OCZEKIWANE EFEKTY AKTYWNOŚCI UCZNIÓW

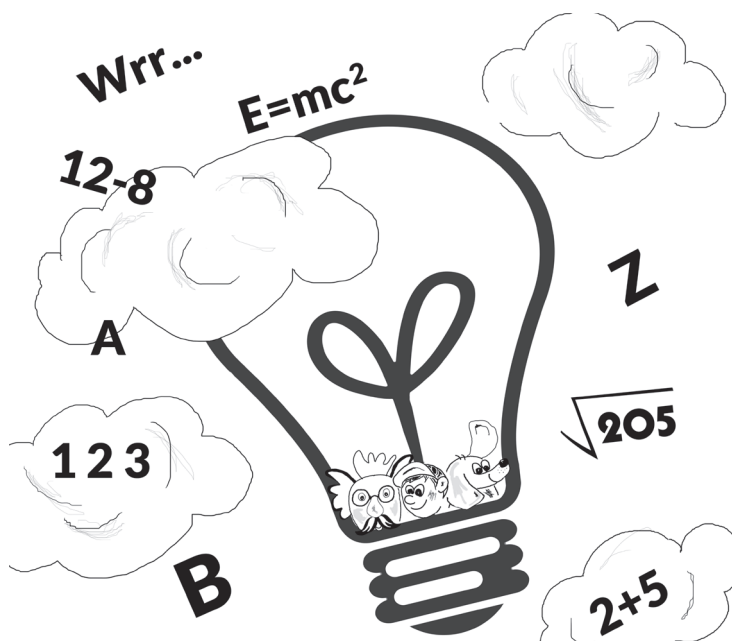

Tabela 2. Treści kształcenia na zakończenie I etapu edukacyjnego, czyli po kl.III				
RODZAJE EDUKACJI	TREŚCI EDUKACYJNE	RODZAJE ROZWIJAJĄCYCH INTELIGENCJI	PROPONOWANE AKTYWNOŚCI W ROZWIJANIU WYBRANYCH INTELIGENCJI	PRZEWIDYWANE OSIĄGNIĘCIA UCZNIĄ ²⁹
POLONISTYCZNA	<p>1. KOMUNIKOWANIE SIĘ Z INNYMI LUDŹMI: SŁUCHANIE I MÓWIENIE</p> <ul style="list-style-type: none"> ● słuchanie poleceń, bajek, opowiadań, utworów poetyckich, audycji radiowych, muzyki ● uczestniczenie w rozmowach na tematy związane z życiem rodzinnym i szkolnym, ● słuchanie wypowiedzi innych i właściwe przekazywanie informacji, ● opowiadanie treści wysłuchanych i przeczytanych utworów, ● stosowanie w wypowiedziach odpowiedniej intonacji, modulacji głosu, akcentu i tempa, ● poszerzanie zasobu słownictwa poprzez kontakt z dziećmi literackimi. <p>2. CZYTANIE, PISANIE, PRACA Z TEKSTEM I KORZYSTANIE Z INFORMACJI</p> <ul style="list-style-type: none"> ● czytanie i rozumienie tekstów oraz wyciąganie wniosków, 	<p>JĘZYKOWA</p> <p>CIELESNO-KINESTETYCZNA</p> <p>INTERPERSONALNA</p> <p>MUZYCZNA</p>	<p>czytanie, słuchanie, mówienie, pisanie, opowiadanie, dyskutowanie, wnioskowanie, samodzielna praca, praca w grupie, uczenie się w parach, grupach, korzystanie ze słowników, redagowanie tekstów, analizowanie trudności ortograficznych, wyszukiwanie w tekście potrzebnych informacji i prezentowanie rzeczy za pomocą gestu, tańca, pantomimy, dramy, prowadzenie rozmów, słuchanie muzyki, odgrywanie scenek, prezentowanie ulubionych książek, korzystanie ze słowników, programów multimedialnych, realizowanie projektów edukacyjnych, ćwiczenia,</p>	<p>UCZEŃ:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● uważnie słucha wypowiedzi i korzysta z przekazywanych informacji; ● czyta i rozumie teksty przeznaczone dla dzieci na I etapie edukacyjnym i wyciąga z nich wnioski, ● wyszukuje w tekście potrzebne informacje i w miarę możliwości korzysta ze słowników i encyklopedii przeznaczonych dla dzieci na I etapie edukacyjnym, ● rozpoznaje formy użytkowe: życzenia, zaproszenie, zawiadomienie, list, notatka do kroniki; potrafi z nich korzystać, ● przejawia wrażliwość estetyczną, rozszerza zasób słownictwa poprzez kontakt z dziećmi literackimi,

²⁹ Zgodnie z Podstawą programową kształcenia ogólnego dla szkół podstawowych dz. cyt.

cd. Tabela 2. Treści kształcenia – klasa trzecia

RODZAJE EDUKACJI	TREŚCI EDUKACYJNE	RODZAJE ROZWIJAJĄCYCH INTELIGENCJI	PROPONOWANE AKTYWNOŚCI W ROZWIJANIU WYBRANYCH INTELIGENCJI	PRZEWIĐYWANE OSIĄGNIĘCIA UCZNIŃ
	<ul style="list-style-type: none"> ● korzystanie ze słowników i encyklopedii, ● rozpoznawanie form użytkowych, takich jak: zaproszenie, list, zawiadomienie, życzenia, notatka i świadome z nich korzystanie, ● doskonalenie pisania listu, ● redagowanie kilkuzdaniowej wypowiedzi: opowiadanie, opis, ● tworzenie i pisanie swobodnych tekstów, ● pisanie tekstów na komputerze, ● czytanie tekstów wskazanych przez nauczyciela i wypowiedzianie się na ich temat, ● wypowiedzianie się w formie kilkuzdaniowej i krótkiej wypowiedzi, ● wybieranie i czytanie literatury według własnych zainteresowań, ● dobieranie właściwych form komunikowania się z rówieśnikami i osobami dorosłymi, ● czytanie znaków informacyjnych, map, wykresów, znaków drogowych, ● nauka na pamięć wierszy, ● pisanie czytelne i estetyczne z uwzględnieniem poprawności ortograficznej i interpunkcyjnej. 		<p>redagowanie tekstów, informacji układanie wierszy, rymowanek, żartów słownych, konstruowanie poleceń, przeprowadzanie wywiadów i zdawanie z nich relacji,</p>	<ul style="list-style-type: none"> ● zaznacza wybrane fragmenty w tekście literackim, określa czas i miejsce akcji, ● wskazuje głównych bohaterów, ● czyta teksty i recytuje wiersze, z uwzględnieniem interpunkcji i intonacji, ● ma potrzebę kontaktu z literaturą i sztuką dla dzieci, czyta wybrane przez siebie i wskazane przez nauczyciela książki, wypowiedzianie się na ich temat, ● rozumie sens kodowana informacji, odczytuje uproszczone rysunki, piktogramy, znaki informacyjne, zna wszystkie litery alfabetu, ● korzysta z podreczników i zeszytów ćwiczeń oraz innych środków dydaktycznych pod kierunkiem nauczyciela ● tworzy kilkuzdaniową wypowiedź, krótkie opowiadanie i opis, list prywatny, życzenia, zaproszenie,

cd. Tabela 2. Treści kształcenia – klasa trzecia

RODZAJE EDUKACJI	TREŚCI EDUKACYJNE	RODZAJE ROZWIJANYCH INTELEGENCJI	PROPONOWANE AKTYWNOŚCI W ROZWIJANIU WYBRANYCH INTELEGENCJI	PRZEZWIDYWANE OSIĄGNIĘCIA UCZNIWA
	<p>3. WIEDZA O JEZYKU</p> <ul style="list-style-type: none"> ● wyjaśnianie niezrozumiałych wyrazów i związków frazeologicznych, ● wskazywanie w zdaniu rzeczowników i określanie ich liczby, ● dobieranie wyrazów o znaczeniu przeciwnym, ● używanie w wypowiedziach ustnych i pisemnych poprawnych form gramatycznych rzeczowników, ● wskazywanie w zdaniu czasowników i określanie ich liczby, ● rozpoznawanie zdań oznajmujących, pytających i rozkazujących, ● przekształcanie zdań pojedynczych w zdania złożone. <p>4. ORTOGRAFIA</p> <ul style="list-style-type: none"> ● przepisywanie i pisanie z pamięci i ze słuchu tekstów, ● pisownia wyrazów z utratą dźwięczności, ● pisownia „nie” z rzeczownikiem, czasownikiem, przymiotnikiem, ● pisownia wyrazów z trudnościami ortograficznymi ó, rz, ż, h, ch, ● pisownia „rz” po spółgłoskach i w zakończeniach –arz, –erz, ● praca ze słownikiem ortograficznym, ● pisownia wyrazów z ą i ę, ● znaki interpunkcyjne: przecinek, dwukropki, myślnik, wielokropki, znak zapytania, wykrzyknik, 			<ul style="list-style-type: none"> ● dobiera właściwe formy komunikowania się w różnych sytuacjach społecznych, ● uczestniczy w rozmowach: zadaje pytania, udziela odpowiedzi i prezentuje własne zdanie, ● poszerza zakres słownictwa i struktur składowych, ● dba o kulturę wypowiedzianą się, ● poprawnie artykułuje głoski, akcentuje wyrazy, stosuje pauzy i właściwą intonację w zdaniu oznajmującym, pytającym i rozkazującym; stosuje formy grzecznościowe, ● rozumie pojęcie wyraz, głoska, litera, sylaba, zdanie, ● dostrzega różnicę pomiędzy literą i głoską, dzieli wyrazy na sylaby, ● oddziela wyrazy w zdaniu, zdania w tekście,

cd. Tabela 2. Treści kształcenia – klasa trzecia

RODZAJE EDUKACJI	TREŚCI EDUKACYJNE	RODZAJE ROZWIJANYCH INTELIGENCJI	PROPONOWANE AKTYWNOŚCI W ROZWIJANIU WYBRANYCH INTELIGENCJI	PRZEWDYWANE OSIĄGNIĘCIA UCZNIĄ
<p>MATEMATYCZNA</p>	<ul style="list-style-type: none"> ● stosowanie wielkiej litery, ● pisanie wyrazów z wykorzystaniem poznanych zasad pisowni. <p>5. ZABAWA W TEATR</p> <ul style="list-style-type: none"> ● odtwarzanie z pamięci wierszy i piosenek, fragmentów prozy, ● uczestniczenie w przedstawieniach i zabawach teatralnych, ● wykorzystanie rekwizytów do przedstawień. <p>ROZSZERZONY ZAKRES TREŚCI EDUKACYJNYCH</p> <ul style="list-style-type: none"> ● wykazywanie inicjatywy w kierunku pisania pamiętników, relacji z ciekawych wydarzeń, własnych swobodnych tekstów, redagowanie własnych książeczek autorskich, tworzenie komiksów, ● sprawne korzystanie z różnych źródeł informacji, ● czytanie książek i czasopism wybranych przez dzieci. 	<p>MATEMATYCZNO-LOGICZNA</p> <p>WIZUALNO-PRZESTRZENNA</p> <p>INTERPERSONALNA</p> <p>JĘZYKOWA</p>	<p>wyliczanie, eksperymentowanie, planowanie, projektowanie, rysowanie, mierzenie, wnioskowanie, abstrahowanie, granie w gry logiczne, rozwiązywanie problemów, badanie, opisywanie, analizowanie, dyskutowanie, wnioskowanie, praca w grupach</p> <p>dostrzeganie przyczyn i skutków, rozwój myślenia hipotetycznego</p>	<ul style="list-style-type: none"> ● pisze czytelnie i estetycznie (przestrzega zasad kalligrafii), dba o poprawność gramatyczną, ortograficzną oraz interpunkcyjną, ● przepisuje teksty, ● pisze z pamięci i ze słuchu wyrazy i zdania w zakresie opracowanego materiału, ● uczestniczy w zabawie teatralnej, ilustruje mimiką, gestem, ruchem zachowania bohatera literackiego lub wymyślonego, ● rozumie umowne znaczenie rekwizytu i umie posłużyć się nim w odgrywanej scenie. <p>Przewidywane osiągnięcia ucznia (rozszerzony zakres treści kształcenia)</p> <ul style="list-style-type: none"> ● poszerza wiedzę czytając książki i czasopisma, ● pisze swobodnie teksty dbając o ich poprawność, wyszukuje ciekawe informacje i potrafi je zaprezentować
<p>MATEMATYCZNA</p>	<p>1. POJĘCIA, SYMBOLE, SCHEMATY I CZYNNOSCI WAŻNE W MATEMATYCE</p> <ul style="list-style-type: none"> ● klasyfikowanie przedmiotów zgodnie z podanym warunkiem lub cechą, ● wyliczanie elementów w zbiorze, ● określanie cech wielkościowych przedmiotów i ich klasyfikacja, 	<p>MATEMATYCZNO-LOGICZNA</p> <p>WIZUALNO-PRZESTRZENNA</p> <p>INTERPERSONALNA</p> <p>JĘZYKOWA</p>	<p>wyliczanie, eksperymentowanie, planowanie, projektowanie, rysowanie, mierzenie, wnioskowanie, abstrahowanie, granie w gry logiczne, rozwiązywanie problemów, badanie, opisywanie, analizowanie, dyskutowanie, wnioskowanie, praca w grupach</p> <p>dostrzeganie przyczyn i skutków, rozwój myślenia hipotetycznego</p>	<p>UCZEŃ:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● klasyfikuje objekty i tworzy proste serie, dostrzega i kontynuuje regularności, ● liczy (w przód i w tył) od danej liczby po 1, dziesiątkami od danej liczby w zakresie 100 i setkami od danej liczby w zakresie 1000,

cd. Tabela 2. Treści kształcenia – klasa trzecia

RODZAJE EDUKACJI	TREŚCI EDUKACYJNE	RODZAJE ROZWIJANYCH INTELIGENCJI	PROPONOWANE AKTYWNOŚCI W ROZWIJANIU WYBRANYCH INTELIGENCJI	PRZEZWIDYWANE OSIĄGNIĘCIA UCZNIĄ
	<ul style="list-style-type: none"> ● określenie położenia przedmiotów na płaszczyźnie i w przestrzeni, ● dostrzeganie symetrii figur, ● układanie obiektów w serie rosnące i malejące, ● porównywanie liczebności zbiorów, <p>2. LICZENIE I SPRAWNOŚĆ RACHUNKOWA</p> <ul style="list-style-type: none"> ● liczby w systemie rzymskim od I do XII, ● liczenie (w przód i w tył) od danej liczby po 1, ● liczenie dziesiątkami w zakresie 100 i setkami w zakresie 1000, ● zapisywanie cyframi i odczytywanie liczb w zakresie 1000, ● porównywanie dwóch liczb w zakresie do 1000 (słownie i z użyciem znaków: =, <, >), ● dodawanie i odejmowanie liczb w zakresie 100, ● dodawanie i odejmowanie jako działania odwrotne, ● rozwiązywanie łatwych równań jednodzielnowych z niewiadomą w postaci okienka, ● rozwiązywanie zadań tekstowych, 		i analogicznego, odkrywanie prawidłowości i formułowanie wniosków,	<ul style="list-style-type: none"> ● zapisuje cyframi i odczytuje liczby w zakresie 1000, ● ustala równoliczność porównywanych zestawów elementów mimo obserwowanych zmian w ich układzie, ● porównuje dowolne dwie liczby w zakresie 1000 (słownie i z użyciem znaków <, >, =), ● dodaje i odejmuje liczby w zakresie 100 (bez algorytmów działań pisemnych), ● sprawdza wyniki odejmowania za pomocą dodawania, ● podaje z pamięci iloczynny w zakresie tabliczki mnożenia, ● sprawdza wyniki dzielenia za pomocą mnożenia, ● rozwiązuje łatwe równania jednodzielnowe z niewiadomą w postaci okienka (bez przenoszenia na drugą stronę),

cd. Tabela 2. Treści kształcenia – klasa trzecia

RODZAJE EDUKACJI	TREŚCI EDUKACYJNE	RODZAJE ROZWIJAJĄCYCH INTELIGENCJI	PROPONOWANE AKTYWNOŚCI W ROZWIJANIU WYBRANYCH INTELIGENCJI	PRZEWDYWANE OSIĄGNIĘCIA UCZNIĄ
	<ul style="list-style-type: none"> ● pamięciowe mnożenie i dzielenie liczb w zakresie tabliczki mnożenia. <p>3.POMIAR</p> <ul style="list-style-type: none"> ● mierzenie i porównywanie długości za pomocą różnych miar, np. krokami, stopami, linijką, ● zapisywanie wyników pomiaru, ● ważenie przedmiotów i odczytywanie ich wagi, ● nazywanie dni tygodnia i miesięcy. ● odczytywanie godzin na zegarze, ● korzystanie z kalendarza, ● mierzenie czasu, obliczenia kalendarzowe, ● obliczenia pieniężne i zegarowe, ● mierzenie pojemności, ● mierzenie temperatury, ● mierzenie długości. <p>4.GEOMETRIA</p> <ul style="list-style-type: none"> ● rysowanie figur symetrycznych ● rozpoznawanie i nazywanie figur geometrycznych, ● rysowanie odcinków o podanej długości, ● obliczanie obwodów: trójkąta, prostokąta, (w tym kwadratu) ● rysowanie figur, ● odróżnianie odcinków od linii krzywych. 			<ul style="list-style-type: none"> ● rozwiązuje zadania tekstowe wymagające wykonania jednego działania (w tym zadania na porównywanie różnicowe, ale bez porównywania ilorazowego), ● wykonuje łatwe obliczenia pieniężne (cena, ilość, wartość) i radzi sobie w sytuacjach codziennych wymagających takich umiejętności, ● zna będnące w obiegu monety i banknoty; zna wartość nabywczą pieniędzy; rozumie, czym jest dług, mierzy i zapisuje wynik pomiaru długości, szerokości i wysokości przedmiotów oraz odległości, ● posługuje się jednostkami: milimetr, centymetr, metr, ● wykonuje łatwe obliczenia dotyczące tych miar (bez zamiany jednostek i wyrażenia dwumianowanych w obliczeniach formalnych), ● używa pojęcia kilometr w sytuacjach życiowych, np. jechaliśmy autobusem 27 kilometrów (bez zamiany na metry), ● waży przedmioty, używając określeń: kilogram, pół kilograma, dekalogram ● wykonuje łatwe obliczenia, używając tych miar,

cd. Tabela 2. Treści kształcenia – klasa trzecia

RODZAJE EDUKACJI	TREŚCI EDUKACYJNE	RODZAJE ROZWIJANYCH INTELIGENCJI	PROPONOWANE AKTYWNOŚCI W ROZWIJANIU WYBRANYCH INTELIGENCJI	PRZEZWIDYWANE OSIĄGNIĘCIA UCZNIWA
	<p>5. OBLICZENIA PIENIĘŻNE</p> <ul style="list-style-type: none"> ● rozpoznawanie monet i banknotów, ● wykonywanie prostych obliczeń pieniężnych, ● dokonywanie prostych obliczeń przy robieniu zakupów, ● rozumienie pojęcia długu. <p>ROZSZERZONY ZAKRES TREŚCI EDUKACYJNYCH</p> <ul style="list-style-type: none"> ● rozwiązywanie zadań tekstowych o zwiększonym stopniu trudności, ● dodawanie i odejmowanie w zakresie 1000, ● rozwiązywanie łamigłówek matematycznych, ● rozwiązywanie równań z niewiadomą, ● porównywanie ilorazowe, ● wyrażenia dwumianowane w zapisie pomiarów, ● wykonywanie podstawowych działań za pomocą algorytmów matematycznych. 			<ul style="list-style-type: none"> ● odczytuje piny różnymi miarkami; używa określeń: litr, pół litra, ćwierć litra, ● odczytuje temperaturę (bez konieczności posługiwania się liczbami ujemnymi, np. 5 stopni mrozu, 3 stopnie poniżej zera), odczytuje i zapisuje liczby w systemie rzymskim od I do XII, ● podaje i zapisuje daty; zna kolejność dni tygodnia i miesięcy; porządkuje chronologicznie daty, ● wykonuje obliczenia kalendarzowe w sytuacjach życiowych, ● odczytuje wskazania zegarów: w systemach: 12- i 24-godzinnym, wyświetlających cyfry i ze wskazówkami, ● postępuje się pojęciami: godzina, pół godziny, kwadrans, minuta, ● wykonuje proste obliczenia zegarowe (pełne godziny),

cd. Tabela 2. Treści kształcenia – klasa trzecia

RODZAJE EDUKACJI	TREŚCI EDUKACYJNE	RODZAJE ROZWIJAJĄCYCH INTELIGENCJI	PROPONOWANE AKTYWNOŚCI W ROZWIJANIU WYBRANYCH INTELIGENCJI	PRZEWIJDYWANE OSIĄGNIĘCIA UCZNIĄ
				<ul style="list-style-type: none"> ● rozpoznaje i nazywa koła, prostokąty (w tym kwadraty) i trójkąty (również nietypowe, położone w różny sposób oraz w sytuacji, gdy figury zachodzą na siebie), ● rysuje odcinki o podanej długości, ● oblicza obwody trójkątów i prostokątów (bez wyrażen dwumianowych i zamiany jednostek w obliczeniach formalnych), ● rysuje drugą połowę figury symetrycznej, ● rysuje figury w powiększeniu i pomniejszeniu, ● kontynuuje regularność w prostych motywach (np. szlaczki).

cd. Tabela 2. Treści kształcenia – klasa trzecia

RODZAJE EDUKACJI	TREŚCI EDUKACYJNE	RODZAJE ROZWIJAJĄCYCH INTELIGENCJI	PROPONOWANE AKTYWNOŚCI W ROZWIJANIU WYBRANYCH INTELIGENCJI	PRZEWIDYWANE OSIĄGNIĘCIA UCZNIĄ
				<ul style="list-style-type: none"> ● wyprowadza kierunki od siebie i innych osób; określa położenie obiektów względem obranego obiektu, używając określeń: góra, dół, przód, tył, w prawo, w lewo oraz ich kombinacji; ● dostrzeżę symetrię (np. w rysunku motyla); rysuje drugą połowę symetrycznej figury; ● zauważa, że jedna figura jest powiększeniem lub pomniejszeniem drugiej; rysuje figury w pomniejszeniu lub powiększeniu. <p>Przewidywane osiągnięcia ucznia /rozszerzony zakres treści kształcenia/</p> <ul style="list-style-type: none"> ● rozwiązuje trudne zadania tekstowe, ● sprawnie dodaje i odejmuje w zakresie 1000, ● rozwiązuje równania z niewiadomą, ● wykonuje obliczenia za pomocą algorytmów, ● stosuje zdobytą wiedzę matematyczną w praktyce.

cd. Tabela 2. Treści kształcenia – klasa trzecia

RODZAJE EDUKACJI	TREŚCI EDUKACYJNE	RODZAJE ROZWIJAJĄCYCH INTELIGENCJI	PROPONOWANE AKTYWNOŚCI W ROZWIJANIU WYBRANYCH INTELIGENCJI	PRZEWIJDYWANE OSIĄGNIĘCIA UCZNIWA
MUZYCZNA	<p>1. AKTYWNOŚĆ MUZYCZNA: PERCEPCJA MUZYKI, ODTWARZANIE I TWORZENIE</p> <ul style="list-style-type: none"> • słuchanie utworów muzycznych: piosenek, pieśni, utworów ludowych, fragmentów dzieł muzycznych, • słuchanie brzmienia różnych instrumentów, • uczestniczenie w zabawach muzycznych – ruchowych, • rozpoznawanie zmian w muzyce (wysokości dźwięków, tempa, dynamiki, barwy, artykulacji), • rozpoznawanie tańców i formy utworu, • śpiewanie piosenek w zespole i indywidualnie, • śpiewanie z pamięci hymnu narodowego, • wykonywanie na instrumentach perkusyjnych rytmów piosenek lub ich fragmentów z zastosowaniem zmian dynamicznych i artykulacyjnych, • tańczenie podstawowych kroków określonych tańców: krakowiaka, polki, • improwizowanie melodii do tekstów, 	<p>MUZYCZNA INTERPERSONALNA CIELESNO-KINESTETYCZNA JĘZYKOWA</p>	<p>tworzenie, odtwarzanie, granie, rozpoznawanie, ilustrowanie, słuchanie, śpiewanie, tworzenie, wykonywanie fragmentów utworów, improwizowanie, odtwarzanie, granie, rozpoznawanie, ilustrowanie, wyrażanie ruchem improwizowanym tempa i dynamiki utworów muzycznych, rytmizowanie, dobieranie muzyki do tekstu,</p>	<p>UCZENI:</p> <ul style="list-style-type: none"> • zna i stosuje następujące rodzaje aktywności muzycznej, • śpiewa w zespole piosenki ze słuchu (nie mniej niż 10 utworów w roku szkolnym), • odtwarza proste rytmy głosem; • śpiewa z pamięci hymn narodowy, • gra na instrumentach perkusyjnych (proste rytmy i wzory rytmiczne) oraz melodycznych (proste melodie i akompaniamenty), • realizuje sylabami rytmicznymi, gestem oraz ruchem proste rytmy i wzory rytmiczne, • reaguje ruchem na puls rytmiczny i jego zmiany, zmiany tempa, metrum i dynamiki (maszeruje, biega, podskakuje), • tańczy podstawowe kroki i figury krakowiaka, polki oraz innego, prostego tańca ludowego, • rozróżnia podstawowe elementy muzyki (melodia, rytm, wysokość dźwięku, akompaniament, tempo, dynamika) i znaki notacji

cd. Tabela 2. Treści kształcenia – klasa trzecia

RODZAJE EDUKACJI	TREŚCI EDUKACYJNE	RODZAJE ROZWIJAJĄCYCH INTELIGENCJI	PROPONOWANE AKTYWNOŚCI W ROZWIJANIU WYBRANYCH INTELIGENCJI	PRZEWDYWANE OSIĄGNIĘCIA UCZNIĄ
	<ul style="list-style-type: none"> ● wykonywanie na instrumentach prostych melodii z zapisu nutowego, ● rozróżnianie podstawowych elementów muzyki: melodii, rytmu, tempa, dynamiki, ● rozpoznawanie i określanie podstawowych form utworu – AB, ABA, ● rozpoznawanie ludzkich głosów i instrumentów muzycznych, ● improwizowanie rytmów i melodii głosem i na instrumentach, ● improwizowanie melodii do podanych motywów i fraz rytmicznych, ● improwizowanie melodii do tekstów. <p>ROZSZERZONY ZAKRES TREŚCI EDUKACYJNYCH</p> <ul style="list-style-type: none"> ● granie na instrumentach, ● wykonywanie podstawowych elementów tanecznych, ● tworzenie układów tanecznych, ● komponowanie muzyki, ● wykonywanie piosenek z wykorzystaniem zapisu nutowego. 			<p>muzycznej (wyraża ruchowo czas trwania wartości rytmicznych, nut i pauz),</p> <ul style="list-style-type: none"> ● aktywnie słucha muzyki i określa jej cechy: różnorodnia i wyraża środkami pozamuzycznymi charakter emocjonalny muzyki, ● rozpoznaje utwory wykonane: solo i zespołowo, na chór i orkiestrę, ● orientuje się w rodzajach głosów ludzkich (sopran, bas) oraz w instrumentach muzycznych (fortepian, gitara, skrzypce, trąbka, flet, perkusja), ● rozpoznaje podstawowe formy muzyczne – AB, ABA (wskazuje ruchem lub gestem ich kolejne części), ● tworzy proste ilustracje dźwiękowe do tekstów i obrazów oraz improwizacje ruchowe do muzyki, ● wie, że muzykę można zapisać i odczytać, ● improwizuje głosem i na instrumentach według ustalonych zasad, ● wykonuje proste utwory, interpretuje je zgodnie z ich rodzajem i funkcją.

cd. Tabela 2. Treści kształcenia – klasa trzecia

RODZAJE EDUKACJI	TREŚCI EDUKACYJNE	RODZAJE ROZWIJAJĄCYCH INTELIGENCJI	PROPONOWANE AKTYWNOŚCI W ROZWIJANIU WYBRANYCH INTELIGENCJI	PRZEWDYWANE OSIĄGNIĘCIA UCZNIWA
<p>PLASTYCZNO-TECHNICZNA</p>	<p>1. DZIAŁALNOŚĆ PLASTYCZNA</p> <ul style="list-style-type: none"> ● podejmowanie działań związanych z edukacją plastyczną, ● obserwowanie i określanie położenia przedmiotów w przestrzeni, ● poznawanie placówek kultury działających w miejscu zamieszkania i w najbliższej okolicy, ● uczestniczenie w życiu kulturalnym w środowisku rodzinnym, szkolnym i lokalnym ● wypowiedianie się na temat wybranych dziedzin sztuki, ● rozróżnianie niektórych dziedzin działalności twórczej, takich jak: architektura, fotografia, telewizja, film, rzeźba, grafika, ● poznawanie pojęć z zakresu sztuk plastycznych: malarstwo, malarz, dzieło, obraz, rzeźba, rzeźbiarz, grafik, grafika, architektura, architektura zieleni, 	<p>WIZUALNO-PRZESTRZENNA INTERPERSONALNA INTRAPERSONALNA</p>	<p>rysowanie, tworzenie, ilustrowanie, kolorowanie, lepienie, wydzieranie, wypowiedianie się, obserwowanie, wykonywanie doświadczeń, wykonywanie rekwizytów, scenografii, oglądanie dzieł, stosowanie narzędzi, projektowanie, opowiadanie,</p>	<p>Przewidywane osiągnięcia ucznia /rozszerzony zakres treści kształcenia/</p> <ul style="list-style-type: none"> ● gra na wybranym instrumencie, ● uczestniczy w zajęciach tanecznych, ● komponuje własną muzykę do tekstu, ● zna zapis nutowy niektórych piosenek, ● wykonuje piosenki występując zapis nutowy. <p>UCZENI:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● określa swoją przynależność kulturową poprzez kontakt z wybranymi dziełami sztuki, zabytkami i z tradycją w środowisku rodzinnym, szkolnym i lokalnym, ● ilustruje sceny i sytuacje (realne i fantastyczne) improwizowane wyobrażeniem, baśnią, opowiadaniem, muzyką, korzysta z narzędzi multimedialnych, uczestniczy w życiu kulturalnym tych środowisk, wie o istnieniu placówek kultury działających na ich rzecz, ● korzysta z przekazów medialnych; stosuje ich wytwory w swojej działalności twórczej (zgodnie z elementarną wiedzą o prawach autora),

cd. Tabela 2. Treści kształcenia – klasa trzecia

RODZAJE EDUKACJI	TREŚCI EDUKACYJNE	RODZAJE ROZWIJAJĄCYCH INTELIGENCJI	PROPONOWANE AKTYWNOŚCI W ROZWIJANIU WYBRANYCH INTELIGENCJI	PRZEWIJDYWANE OSIĄGNIĘCIA UCZNIWA
	<ul style="list-style-type: none"> ● wykonywanie prac plastycznych różnymi technikami z wykorzystaniem różnorodnych materiałów i narzędzi, ● wykorzystywanie przekazów multimedialnych we własnej twórczości z zachowaniem praw autorskich, ● ilustrowanie treści utworów literackich i muzycznych pracą plastyczną, ● projektowanie i wykonywanie prostych przedmiotów z zakresu sztuki użytkowej, ● wyrażanie w swoich pracach własnych przeżyć, obserwacji, marzeń, wyobrażeń, zjawisk z zastosowaniem poznanych środków wyrazu, ● rozpoznawanie wybranych dzieł architektury, sztuk plastycznych polskiego i europejskiego dziedzictwa kultury, ● projektowanie i wykonywanie rekwizytów i scenografii do przedstawień teatralnych, ● projektowanie przestrzennych form użytkowych z zastosowaniem rytmu i symetrii, ● poznananie pojęć z zakresu sztuk plastycznych: oryginał, kopia, reprodukcja, sztuka ludowa, muzeum, galeria, 			<ul style="list-style-type: none"> ● podejmują działalność twórczą, postępując się takimi środkami wyrazu plastycznego jak: kształt, barwa, faktura w kompozycji na płaszczyźnie i w przestrzeni (stosując określone materiały, narzędzia i techniki plastyczne), ● realizuje proste projekty w zakresie form użytkowych, w tym służące kształtowaniu własnego wizerunku i otoczenia oraz upowszechnianiu kultury w środowisku szkolnym (stosując określone narzędzia i wytwory przekazy medialnych), ● rozróżnia takie dziedziny działalności twórczej człowieka jak: architektura, sztuki plastyczne oraz inne określone dyscypliny sztuki (fotografia, film) i przekazy medialne (telewizja, Internet), a także rzemiosło artystyczne i sztukę ludową,

cd. Tabela 2. Treści kształcenia – klasa trzecia

RODZAJE EDUKACJI	TREŚCI EDUKACYJNE	RODZAJE ROZWIJAJĄCYCH INTELIGENCJI	PROPONOWANE AKTYWNOŚCI W ROZWIJANIU WYBRANYCH INTELIGENCJI	PRZEWIJDYWANE OSIĄGNIĘCIA UCZNIĄ
	<p>architekt, ilustrator, projektant, fotografik, ceramika.</p> <p>2. DZIAŁALNOŚĆ TECHNICZNA</p> <ul style="list-style-type: none"> ● obsługiwanie prostych urządzeń elektrycznych, ● wykonywanie prostych przedmiotów, ● rozpoznawanie różnych materiałów i ich właściwości, ● wykonywanie różnych prac technicznych, ● bezpieczne korzystanie z prostych urządzeń domowych, np. latarka, dziurkacz, ● poznanie zagrożeń wynikających z niewłaściwego użytkowania materiałów i narzędzi, ● poznanie budowy roweru i zasad jego działania, ● korzystanie ze środków komunikacji dostępnych w miejscu zamieszkania, ● składanie gotowych modeli, ● przestrzeganie ładu i porządku w trakcie wykonywanej pracy, ● bezpieczne korzystanie ze środków komunikacji, ● wykonywanie kompozycji płaskich i przestrzennych według instrukcji lub własnego pomysłu, 			<ul style="list-style-type: none"> ● rozpoznaje wybrane dzieła architektury i sztuk plastycznych należące do polskiego i europejskiego dziedzictwa kultury, ● opisuje ich cechy charakterystyczne (postulując się elementarnymi terminami właściwymi dla tych dziedzin działalności twórczej), ● orientuje się w sposobach wytwarzania przedmiotów codziennego użytku („jak to zrobiono?”): meble, domy, samochody, sprzęt gospodarstwa domowego, ● rozpoznaje rodzaje maszyn i urządzeń: transportowych (samochody, statki, samoloty), wytwórczych (narzędzia, przyrządy), informatycznych (komputer, laptop, telefon komórkowy), ● orientuje się w rodzajach budowli (budynki mieszkalne, biurowe, przemysłowe, mosty,

cd. Tabela 2. Treści kształcenia – klasa trzecia

RODZAJE EDUKACJI	TREŚCI EDUKACYJNE	RODZAJE ROZWIJANYCH INTELIGENCJI	PROPONOWANE AKTYWNOŚCI W ROZWIJANIU WYBRANYCH INTELIGENCJI	PRZEZWIDYWANE OSIĄGNIĘCIA UCZNIWA
	<ul style="list-style-type: none"> montowanie obwodów elektrycznych szeregowych i równoległych z gotowych elementów. <p>ROZSZERZONY ZAKRES TREŚCI EDUKACYJNYCH</p> <ul style="list-style-type: none"> korzystanie z komputera w tworzeniu prostych projektów plastycznych i technicznych, wykonywanie konstrukcji technicznych o zwiększonym stopniu trudności, wyszukiwanie ciekawostek technicznych, projektowanie i wykonywanie płaskich i przestrzennych form użytkowych. 			<p>tunele, wieże) i urządzeń elektrycznych (latarka, prądnica rowerowa),</p> <ul style="list-style-type: none"> określa wartość urządzeń technicznych z punktu widzenia cech użytkowych (łatwa lub trudna obsługa), ekonomicznych (tanie lub drogie w zakupie i użytkowaniu), estetycznych (np. ładne lub brzydkie), przedstawia pomysły rozwiązań technicznych: planuje kolejne czynności, dobiera odpowiednie materiały (papier, drewno, metal, tworzywo sztuczne, materiały włókiennicze) oraz narzędzia, rozumie potrzebę organizowania działania technicznego: pracy indywidualnej i zespołowej, odmierzają potrzebną ilość materiału, tnie papier, tekturę itp., potrafi dokonać montażu modeli papierowych i z tworzyw sztucznych, korzystając z prostych instrukcji i schematów rysunkowych, np. buduje

cd. Tabela 2. Treści kształcenia – klasa trzecia

RODZAJE EDUKACJI	TREŚCI EDUKACYJNE	RODZAJE ROZWIJANYCH INTELIGENCJI	PROPONOWANE AKTYWNOŚCI W ROZWIJANIU WYBRANYCH INTELIGENCJI	PRZEWDYWANE OSIĄGNIĘCIA UCZNIĄ
<p>PRZYRODNICZA</p>	<p>1. ŚWIAT ROŚLIN I ZWIERZĄT</p> <ul style="list-style-type: none"> ● rośliny i zwierzęta żyjących w środowiskach przyrodniczych, w parku, lesie, sadzie, ogrodzie, polu uprawnym, ● zmiany zachodzące w przyrodzie w różnych porach roku, 	<p>PRZYRODNICZA, INTERPERSONALNA, WIZUALNO- -PRZESTRZENNA MATEMATYCZNO- -LOGICZNA</p>		<p>latawce, makiety domów, mostów, modele samochodów, samolotów i statków,</p> <ul style="list-style-type: none"> ● potrafi dokonać montażu obwodów elektrycznych, szeregowych i równoległych z wykorzystaniem gotowych zestawów, ● utrzymuje ład i porządek w miejscu pracy, ● właściwie używa narzędzi i urządzeń technicznych, ● wie, jak należy bezpiecznie poruszać się po drogach (w tym na rowerze) i korzystać ze środków komunikacji, ● wie, jak trzeba zachować się w sytuacji wypadku. <p>Przewidywane osiągnięcia ucznia (rozszerzony zakres treści kształcenia)</p> <ul style="list-style-type: none"> ● tworzy projekty plastyczne i techniczne wykorzystując określone programy komputerowe, ● projektuje i wykonuje oryginalne formy użytkowe, ● zna ciekawostki techniczne i potrafi je zaprezentować na zajęciach.
			<p>wnioskowanie, dyskusowanie, analizowanie, rozpoznawanie, opisywanie, porządkowanie, ilustrowanie, projektowanie, eksperymentowanie, przeprowadzanie doświadczeń, mierzenie, obserwowanie przyrody podczas</p>	<p>UCZEŃ:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● obserwuje i prowadzi proste doświadczenia przyrodnicze, analizuje je i wiąże przyczynę ze skutkiem,

cd. Tabela 2. Treści kształcenia – klasa trzecia

RODZAJE EDUKACJI	TREŚCI EDUKACYJNE	RODZAJE ROZWIJANYCH INTELIGENCJI	PROPONOWANE AKTYWNOŚCI W ROZWIJANIU WYBRANYCH INTELIGENCJI	PRZEZWIDYWANE OSIĄGNIĘCIA UCZNIWA
	<ul style="list-style-type: none"> ● warunki potrzebne do rozwoju roślin i zwierząt, ● zwierzęta domowe, ● tryb życia zwierząt, budowa ciała i sposób odżywiania, ● różnice między ssakami a ptakami, ● rola zwierząt w środowisku, niszczenie szkodników przez ptaki, zapylanie kwiatów przez owady, spulchnianie gleby przez dżdżownice, ● prowadzenie szkolnych hodowli i upraw, ● ochrona roślin i zwierząt, ● zagrożenia dla środowiska przyrodniczego, wypalanie łąk i ściernisk, zatrucie powietrza i wód, pożary lasów, wyrzucanie odpadów i spalanie śmieci, ● zagrożenia dla człowieka ze strony niebezpiecznych i chorych zwierząt oraz roślin, ● zagrożenia dla środowiska ze strony człowieka, ● segregacja śmieci. <p>2. WARUNKI ATMOSFERYCZNE</p> <ul style="list-style-type: none"> ● pogoda i jej elementy: temperatura, wiatr, zachmurzenie, opady, 	<p>JĘZYKOWA</p>	<p>wycieczek, realizowanie projektów edukacyjnych, notowanie wniosków, prowadzenie swojego obserwatorium,</p>	<ul style="list-style-type: none"> ● opisuje życie w wybranych ekosystemach: w lesie, ogrodzie, parku, na łące i w zbiornikach wodnych, ● nazywa charakterystyczne elementy typowych krajobrazów Polski: nadmorskiego, nizinnego, górskiego, ● wymienia zwierzęta i rośliny typowe dla wybranych regionów Polski, ● rozpoznaje i nazywa niektóre zwierzęta egzotyczne, ● wyjaśnia zależność zjawisk przyrody od por roku, ● podejmuje działania na rzecz ochrony przyrody w swoim środowisku, ● wie, jakie zniszczenia w przyrodzie powoduje człowiek (wypalanie łąk, zaśmiecanie lasów, nadmierny hałas, kłusownictwo), ● zna wpływ przyrody nieożywionej na życie ludzi, zwierząt i roślin,

cd. Tabela 2. Treści kształcenia – klasa trzecia

RODZAJE EDUKACJI	TREŚCI EDUKACYJNE	RODZAJE ROZWIJAJĄCYCH INTELIGENCJI	PROPONOWANE AKTYWNOŚCI W ROZWIJANIU WYBRANYCH INTELIGENCJI	PRZEWIJDYWANE OSIĄGNIĘCIA UCZNIWA
	<ul style="list-style-type: none"> ● rozpoznawanie i nazywanie zjawisk atmosferycznych w poszczególnych porach roku, ● prowadzenie obserwacji pogody i obrazkowego kalendarza, ● mapy pogody, ● ubieranie się w zależności od pogody i pory roku, ● zagrożenia ze strony zjawisk przyrodniczych, takich jak: burza, huragan, powódź, pożar. <p>3. NASZA PLANETA</p> <ul style="list-style-type: none"> ● zmiany położenia Słońca w ciągu dnia: dzień, noc, ● kierunki świata: wschód, zachód, północ, południe, ● planety Układu Słonecznego <p>4. ŻYCIE ZWIERZĄT I ROŚLIN NA POLACH</p> <ul style="list-style-type: none"> ● praca na polu, maszyny i narzędzia, ● rośliny zbożowe, okopowe, oleiste, włókniste, ● produkty spożywcze pochodzenia roślinnego: kasza, płatki, mąka, olej, ● zwierzęta żyjące na polach. 			<ul style="list-style-type: none"> ● zna wpływ światła słonecznego na cykliczność życia na Ziemi, ● zna znaczenie powietrza i wody dla życia, ● rozumie znaczenie wybranych skał i minerałów dla człowieka (np. węgla i gliny), ● nazywa części ciała i organy wewnętrzne zwierząt i ludzi (np. serce, płuca, żołądek), ● zna podstawowe zasady racjonalnego odżywiania się; rozumie konieczność kontrolowania stanu zdrowia i stosuje się do zaleceń stomatologa i lekarza, ● dba o zdrowie i bezpieczeństwo swoje i innych (w miarę swoich możliwości); orientuje się w zagrożeniach ze strony roślin i zwierząt, a także w zagrożeniach typu burza, huragan, śnieżyca, lawina, powódź itp., ● wie, jak trzeba zachować się w takich sytuacjach.

cd. Tabela 2. Treści kształcenia – klasa trzecia

RODZAJE EDUKACJI	TREŚCI EDUKACYJNE	RODZAJE ROZWIJANYCH INTELIGENCJI	PROPONOWANE AKTYWNOŚCI W ROZWIJANIU WYBRANYCH INTELIGENCJI	PRZEWDYWANE OSIĄGNIĘCIA UCZNIWA
	<p>5. ŻYCIE ZWIERZĄT I ROŚLIN W LESIE</p> <ul style="list-style-type: none"> ● warunki życia w lesie, ● warstwowa budowa lasu, ● rośliny i zwierzęta żyjące w lesie, ● znaczenie gospodarcze i przyrodnicze lasu, ● parki narodowe i rezerwaty przyrody położone w najbliższej okolicy, ochrona roślin i zwierząt. <p>6. ZNACZENIE WODY W PRZYRODZIE</p> <ul style="list-style-type: none"> ● woda – składnik organizmów żywych, ● stany skupienia wody, ● wody płynące i stojące, ● czystość i ochrona wód, ● krążenie wody w przyrodzie, ● oszczędne gospodarowanie wodą. <p>7. KOMUNIKACJA I TRANSPORT</p> <ul style="list-style-type: none"> ● środki transportu: samochodowy, kolejowy, lotniczy, ● poruszanie się po drogach rowerem, zasady bezpieczeństwa i przepisy ruchu drogowego. 			

cd. Tabela 2. Treści kształcenia – klasa trzecia

RODZAJE EDUKACJI	TREŚCI EDUKACYJNE	RODZAJE ROZWIJAJĄCYCH INTELEGENCJI	PROPONOWANE AKTYWNOŚCI W ROZWIJANIU WYBRANYCH INTELEGENCJI	PRZEWIDYWANE OSIĄGNIĘCIA UCZNIWA
	<p>8. MOJA OJCZYZNA</p> <ul style="list-style-type: none"> ● nazwy miast i wsi w pobliżu miejsca zamieszkania, ● życie ludzi na wsi i w mieście, ● nasza miejscowość: miasto, wieś, ● główne kierunki na mapie Polski, ● charakterystyka poszczególnych regionów Polski: gór, nizin, wyżyn, morza, ● zwierzęta i rośliny typowe dla wybranych regionów Polski, ● stolica Polski, ● droga do szkoły, ● przestrzeganie przepisów ruchu drogowego obowiązujących pieszych, ● najstarsze miasta w Polsce. <p>ROZSZERZONY ZAKRES TREŚCI EDUKACYJNYCH</p> <ul style="list-style-type: none"> ● samodzielne wykonanie doświadczeń i prezentowanie wniosków na forum klasy, ● zdobywanie informacji i ciekawostek przyrodniczych z różnych źródeł, ● sąsiedzi Polski i ich zwyczaje. 			<p>Przewidywane osiągnięcia ucznia (rozszerzony zakres treści kształcenia)</p> <ul style="list-style-type: none"> ● wykonuje samodzielnie ciekawe doświadczenia, ● poszerza swoją wiedzę na temat przyrody korzystając z różnych źródeł, ● zna sąsiadów Polski i ich zwyczaje.

cd. Tabela 2. Treści kształcenia – klasa trzecia

RODZAJE EDUKACJI	TREŚCI EDUKACYJNE	RODZAJE ROZWIJAJĄCYCH INTELIGENCJI	PROPONOWANE AKTYWNOŚCI W ROZWIJANIU WYBRANYCH INTELIGENCJI	PRZEZWIDYWANE OSIĄGNIĘCIA UCZNIĄ
<p>WYCHOWANE FIZYCZNE I EDUKACJA ZDROWOTNA</p>	<p>1. SPRAWNOŚĆ FIZYCZNA I WYCHOWANIE ZDROWOTNE</p> <ul style="list-style-type: none"> ● uczestniczenie w zajęciach rozwijających sprawność fizyczną, ● biegi z przeszkodami, w terenie, marszobieg, ● start z różnych pozycji, ● skoki z różnymi przyborami, obunóż, jednonóż, przeskoki, ● rzuty do celu i na odległość, ● przenoszenie przedmiotów pojedynczo i w parach, ● wspinanie na przeszkody, ● pełzanie, czołżenie się i czworakowanie, ● reagowanie ruchem na sygnały wzrokowe, słuchowe, ● pokonywanie przeszkod, ● zabawy z mocowaniem, przeciągiem, ● wspinanie się na przeszkody i schodzenie w dół, ● wykonywanie przewrotów, ● wykonywanie prostych ukłałów tanecznych. <p>2. HIGIENA OSOBISTA</p> <ul style="list-style-type: none"> ● dbanie o czystość ciała i ubrania, 	<p>CIELESNO-KINESTETYCZNA MUZYCZNA INTERPERSONALNA WIZUALNO-PRZESTRZENNA</p>	<p>ćwiczenie, wycieczki, gry i zabawy terenowe, rzucanie, podskakiwanie, skakanie, planowanie, dyskutowanie, organizowanie, współdziałanie, bieganie, organizowanie torów przeszkod, zawodów sportowych, reagowanie ruchem na sygnały, wspinanie, dbanie o higienę, przestrzeganie zasad,</p>	<ul style="list-style-type: none"> ● UCZEŃ: ● realizuje marszobieg trwający co najmniej 15 minut, ● umie wykonać próbę siły mięśni brzucha oraz próbę głębokości dolnego odcinka kręgosłupa, ● potrafi pokonywać przeszkody naturalne i sztuczne, ● przyjmuje pozycje wyjściowe i ustawienia do ćwiczeń oraz wykonuje przewrót w przód, ● skacze przez skakanke, ● wykonuje przeskoki jednonóż i obunóż nad niskimi przeszkodami, ● wykonuje ćwiczenia równoważne bez przyboru, z przyborem i na przyrządzie, ● postępuje się piłką: rzuca, chwytą, kozłuje, odbija i prowadzi ją, ● jeździ np. na rowerze, wrotkach, ● przestrzega zasad poruszania się po drogach,

cd. Tabela 2. Treści kształcenia – klasa trzecia

RODZAJE EDUKACJI	TREŚCI EDUKACYJNE	RODZAJE ROZWIJAJĄCYCH INTELIGENCJI	PROPONOWANE AKTYWNOŚCI W ROZWIJANIU WYBRANYCH INTELIGENCJI	PRZEWIDYWANE OSIĄGNIĘCIA UCZNIĄ
	<ul style="list-style-type: none"> ● przestrzeganie higieny pracy umysłowej i rozkładu dnia. <p>3. ZDROWIE I ODŻYWIENIE</p> <ul style="list-style-type: none"> ● wartości odżywcze warzyw, owoców, produktów spożywczych, ● higiena spożywania posiłków, ● właściwe zażywanie lekarstw, profilaktyka, szczepienia ochronne, ● aktywny wypoczynek i ruch, ● substancje szkodliwe dla zdrowia i życia, ● zabawy i ruch na świeżym powietrzu, ● jazda na rowerze. <p>4. DZIAŁANIA ZESPOŁOWE</p> <ul style="list-style-type: none"> ● zdrowa rywalizacja, współpraca z członkami drużyny, zespołu, grupy, ● przestrzeganie zasad i reguł, ● pomoc słabszym kolegom. <p>ROZSZERZONY ZAKRES TREŚCI EDUKACYJNYCH</p> <ul style="list-style-type: none"> ● rozwijanie sprawności fizycznej, ● uprawianie wybranej dyscypliny sportowej, ● udział w zawodach sportowych. 			<ul style="list-style-type: none"> ● bierze udział w zabawach, minigrach i grach terenowych, zawodach sportowych, respektując reguły i podporządkowując się decyzjom sędziego, ● wie, jak należy zachować się w sytuacjach zwycięstwa i radzi sobie z porażkami w miarę swoich możliwości, ● dba o higienę osobistą i czystość odzieży, ● wie, jakie znaczenie dla zdrowia ma właściwe odżywianie się oraz aktywność fizyczna, ● wie, że nie może samodzielnie zażywać lekarstw i stosować środków chemicznych niezgodnie z przeznaczeniem, ● dba o prawidłową postawę, np. siedząc w ławce, przy stole, ● przestrzega zasad bezpiecznego zachowania się w trakcie zajęć ruchowych, ● postępuje się przyborami sportowymi zgodnie z ich przeznaczeniem,

cd. Tabela 2. Treści kształcenia – klasa trzecia

RODZAJE EDUKACJI	TREŚCI EDUKACYJNE	RODZAJE ROZWIJAJĄCYCH INTELIGENCJI	PROPONOWANE AKTYWNOŚCI W ROZWIJANIU WYBRANYCH INTELIGENCJI	PRZEWIDYWANE OSIĄGNIĘCIA UCZNIĄ
ZAJĘCIA KOMPUSEROWE	1. POSŁUGIWANIE SIĘ KOMPUTEREM <ul style="list-style-type: none"> ● pisanie tekstów w edytorze tekstowym Word, formatowanie tekstów, ● otwieranie stron internetowych w celu zdobywania różnych informacji, ● uruchamianie programów stosownie do swoich potrzeb, ● tworzenie własnych projektów graficznych, dokumentów tekstowych, zapisywanie ich na dysku, formatowanie, dokonywanie modyfikacji, ● zapisywanie danych na dysku w postaci plików, ● przekazywanie informacji drogą elektroniczną, ● zakładanie folderów, ● korzystanie z programów i gier edukacyjnych, 	INTERPERSONALNA MATEMATYCZNO-LOGICZNA WIZUALNO-PRZESTRZENNA JĘZYKOWA	wyszukiwanie informacji, wykonywanie ćwiczeń, rysunków, otwieranie stron internetowych, zakładanie folderów, zapisywanie danych,	<ul style="list-style-type: none"> ● potrafi wybierać bezpieczne miejsce do zabaw i gier ruchowych, ● wie, do kogo zwrócić się o pomoc w sytuacji zagrożenia dla zdrowia lub życia Przewidywane osiągnięcia ucznia (rozszerzony zakres treści kształcenia/) <ul style="list-style-type: none"> ● rozwija sprawność fizyczną uczestnicząc w dodatkowych zajęciach, ● uprawia wybraną dyscyplinę sportową i uczestniczy w zawodach,
				UCZENI: <ul style="list-style-type: none"> ● umie obsługiwać komputer: posługuje się myszą i klawiaturą, ● poprawnie nazywa główne elementy zestawu komputerowego, ● posługuje się wybranymi programami i grami edukacyjnymi, rozwijając swoje zainteresowania, ● korzysta z opcji w programach, ● wyszukuje i korzysta z informacji, ● przegląda wybrane przez nauczyciela strony internetowe (np. stronę swojej szkoły), ● dostrzega elementy aktywne na stronie

cd. Tabela 2. Treści kształcenia – klasa trzecia

RODZAJE EDUKACJI	TREŚCI EDUKACYJNE	RODZAJE ROZWIJAJĄCYCH INTELIGENCJI	PROPONOWANE AKTYWNOŚCI W ROZWIJANIU WYBRANYCH INTELIGENCJI	PRZEWIJDYWANE OSIĄGNIĘCIA UCZNIWA
	<ul style="list-style-type: none"> ● odtwarzanie prezentacji multimedialnych i filmów. <p>2. HIGIENA PRACY</p> <ul style="list-style-type: none"> ● stosowanie zasad higieny pracy przy komputerze: określona postawa, czas korzystania z komputera, ● zagrożenia wynikające z korzystania z komputera, Internetu. <p>ROZSZERZONY ZAKRES TREŚCI EDUKACYJNYCH</p> <ul style="list-style-type: none"> ● wyszukiwanie potrzebnych informacji, ● tworzenie własnych projektów graficznych, ● pisanie tekstów, formatowanie, ● przekazywanie informacji drogą elektroniczną, ● odczytywanie poczty elektronicznej. 			<p>internetowej, nawiguje po stronach w określonym zakresie,</p> <ul style="list-style-type: none"> ● odtwarza animacje i prezentacje multimedialne, ● tworzy teksty i rysunki, ● wpisuje za pomocą klawiatury litery, cyfry i inne znaki, wyraży i zdania, ● wykonuje rysunki za pomocą wybranego edytora grafiki, np. z gotowych figur, ● zna zagrożenia wynikające z korzystania z komputera, Internetu i multimedialnych, ● wie, że praca przy komputerze męczy wzrok, nadwęża kręgosłup, ogranicza kontakty społeczne, ● ma świadomość niebezpieczeństw wynikających z anonimowości kontaktów i podawania swojego adresu, ● stosuje się do ograniczeń dotyczących korzystania z komputera, Internetu i multimedialnych.

cd. Tabela 2. Treści kształcenia – klasa trzecia

RODZAJE EDUKACJI	TREŚCI EDUKACYJNE	RODZAJE ROZWIJANYCH INTELIGENCJI	PROPONOWANE AKTYWNOŚCI W ROZWIJANIU WYBRANYCH INTELIGENCJI	PRZEWIDYWANE OSIĄGNIĘCIA UCZNIA
SPOŁECZNO-ETYCZNA	1. RODZINA <ul style="list-style-type: none"> ● więzi rodzinne, wzajemna pomoc, pokrewieństwo, ● przynależność do rodziny, prawa i obowiązki, ● opieka nad rodzeństwem, ● praca rodziców i realia ekonomiczne rodziny, ● tradycje rodzinne, ● przestrzeganie reguł społecznych. 2. SPOŁECZNOŚĆ SZKOLNA <ul style="list-style-type: none"> ● prawa i obowiązki ucznia, ● współpraca i współdziałanie w grupie, 	INTERPERSONALNA INTRAPERSONALNA JEZYKOWA	projektowanie, planowanie, organizowanie, oglądanie, analizowanie, dyskutowanie, tworzenie, przeprowadzanie wywiadów, czytanie baśni, bajek i utworów literackich, zabawy, gry, drama, spacer, wycieczki, ukierunkowanie na refleksyjność i samoocenę, rozwijanie samodzielności i sprawstwa we własnym postępowaniu, dostrzeganie mocnych i słabych stron swego działania,	<ul style="list-style-type: none"> ● Przewidywane osiągnięcia ucznia (rozszerzony zakres treści kształcenia) ● potrafi wyszukiwać różnorodne informacje, ● tworzy własne projekty graficzne, ● pisze teksty i potrafi je sformatować, ● odczytuje pocztę elektroniczną i potrafi przekazać informację.
				UCZENI: <ul style="list-style-type: none"> ● odróżnia dobro od zła, stara się być sprawiedliwym i prawdomównym; nie krzywdzi słabszych i pomaga potrzebującym, ● identyfikuje się ze swoją rodziną i jej tradycjami; podejmuje obowiązki domowe i rzetelnie je wypełnia, rozumie, co to jest sytuacja ekonomiczna rodziny, i wie, że trzeba do niej dostosować swe oczekiwania, wie, jak należy zachowywać się w stosunku do dorosłych i rówieśników (formy grzecznościowe),

cd. Tabela 2. Treści kształcenia – klasa trzecia

RODZAJE EDUKACJI	TREŚCI EDUKACYJNE	RODZAJE ROZWIJAJĄCYCH INTELEGENCJI	PROPONOWANE AKTYWNOŚCI W ROZWIJANIU WYBRANYCH INTELEGENCJI	PRZEWIDYWANE OSIĄGNIĘCIA UCZNIĄ
	<ul style="list-style-type: none"> ● przestrzeganie reguł społecznych, ● nawiązywanie relacji z rówieśnikami, ● niesienie pomocy innym, ● pracownicy szkoły, ich obowiązki i prawa, ● zagrożenia ze strony innych osób, umiejętne przeciwstawianie się niewłaściwym zachowaniom. <p>3. SPOŁECZNOŚĆ LOKALNA</p> <ul style="list-style-type: none"> ● status administracyjny swojej miejscowości (wies, miasto), ● życie mieszkańców, ● praca instytucji społecznych, urzędów, sklepów, ● symbole narodowe (godło, flaga, hymn narodowy), ● poczucie przynależności do społeczności lokalnej, narodowej, europejskiej, ● świętowanie ważnych wydarzeń historycznych. <p>4. PRZESTRZEGANIE ZASAD I NORM OBOWIĄZUJĄCYCH W ŻYCIU</p> <ul style="list-style-type: none"> ● dbałość o otoczenie, 			<ul style="list-style-type: none"> ● rozumie potrzebę utrzymywania dobrych relacji z sąsiadami w miejscu zamieszkania, ● jest chętny do pomocy, respektuje prawo innych do pracy i wypoczynku, ● jest tolerancyjny wobec osób innej narodowości, tradycji kulturowej itp. ● wie, że wszyscy ludzie mają równe prawa, ● zna prawa ucznia i jego obowiązki (w tym zasady bycia dobrym kolegą), re-spektuje je, ● uczestniczy w szkolnych wydarzeniach, ● zna najbliższą okolicę, jej ważniejsze obiekty, tradycje, ● wie, w jakim regionie mieszka, ● uczestniczy w wydarzeniach organizowanych przez lokalną społeczność, ● zna symbole narodowe (barwy, godło, hymn narodowy) i najważniejsze wydarzenia historyczne, ● rozpoznaje flagę i hymn Unii Europejskiej,

cd. Tabela 2. Treści kształcenia – klasa trzecia

RODZAJE EDUKACJI	TREŚCI EDUKACYJNE	RODZAJE ROZWIJANYCH INTELIGENCJI	PROPONOWANE AKTYWNOŚCI W ROZWIJANIU WYBRANYCH INTELIGENCJI	PRZEZWIDYWANE OSIĄGNIĘCIA UCZNIĄ
	<ul style="list-style-type: none"> ● szacunek dla innego człowieka, ● wartości etyczne poznawane na podstawie bajek, baśni, opowiadań i obserwacji życia codziennego, ● akceptacja drugiego człowieka, wzajemna pomoc i współpraca, ● prawdomówność, życzliwość, mądrość, ● wartości uniwersalne: dobro, prawda, piękno, ● poszanowanie własności i dobra wspólnego. 			<ul style="list-style-type: none"> ● orientuje się w tym, że są ludzie szczególnie zasłużeni dla miejscowości, w której mieszka, dla Polski i świata, ● wie, jak ważna jest praca w życiu człowieka, ● wie, jaki zawód wykonują jego najbliżsi i znajomi, ● wie, czym zajmuje się np. kolejarz, aptekarz, policjant, weterynarz, ● zna zagrożenia ze strony ludzi, ● potrafi powiadomić dorosłych o wypadku, zagrożeniu, niebezpieczeństwie, ● zna numery telefonów: pogotowia ratunkowego, straży pożarnej, policji oraz ogólnopolski numer alarmowy 112, ● rozumie, że ludzie mają równe prawa, niezależnie od tego, gdzie się urodzili, jak wyglądają, jaką religię wyznają, jaki mają status materialny; okazuje szacunek osobom starszym, ● zastanawia się nad

cd. Tabela 2. Treści kształcenia – klasa trzecia

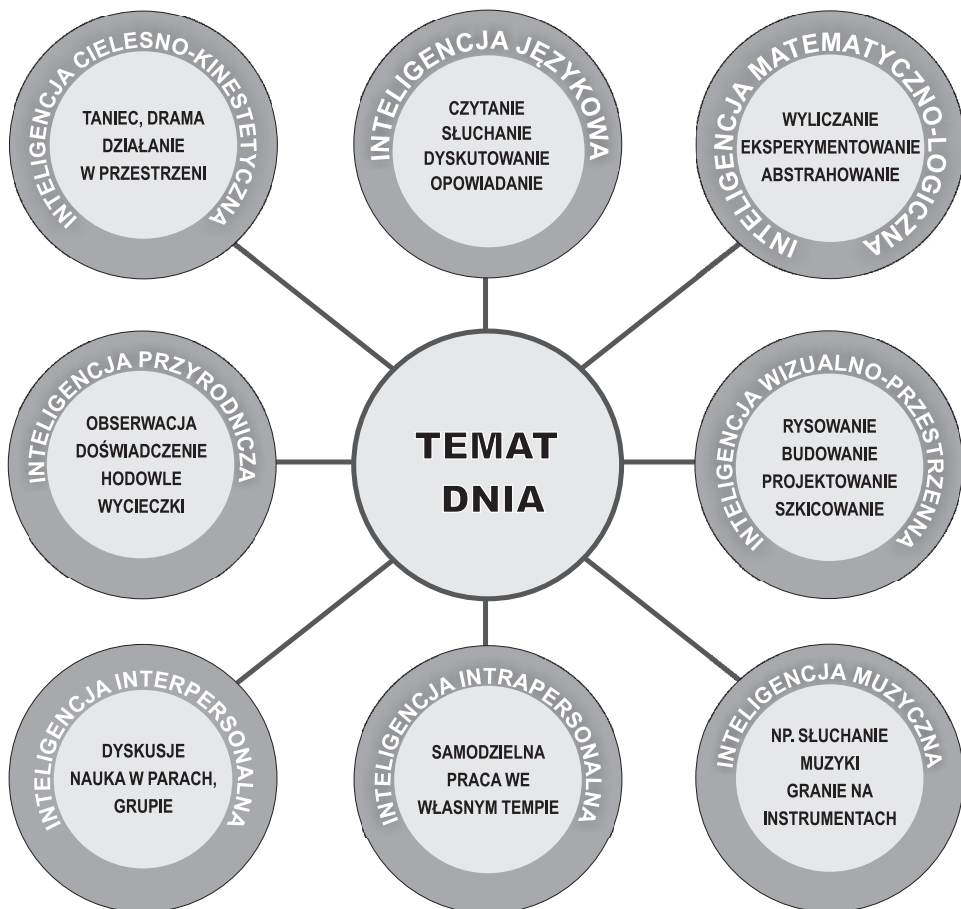
RODZAJE EDUKACJI	TREŚCI EDUKACYJNE	RODZAJE ROZWIJAJĄCYCH INTELIGENCJI	PROPONOWANE AKTYWNOŚCI W ROZWIJANIU WYBRANYCH INTELIGENCJI	PRZEWIJDYWANE OSIĄGNIĘCIA UCZNIĄ
				<p>tym, na co ma wpływ, na czym mu zależy, do czego może dążyć nie krzywdząc innych; stara się nieść pomoc potrzebującym,</p> <ul style="list-style-type: none"> ● wie, na czym polega prawdomówność i jak ważna jest odwaga ● wie, na czym polega prawdomówność i jak ważna jest odwaga, przeciwstawiania się kłamstwu i obmowie, potrafi z tej perspektywy oceniać zachowania bohaterów baśni, opowiadań, legend, komiksów, ● wie, że nie można zabrać cudzej własności i stara się tego przestrzegać, ● wie, że należy naprawić wyrządzoną szkodę, ● dostrzega, kiedy postaci z baśni, opowiadań, legend, komiksów nie przestrzegają reguły „nie kradnij”,

cd. Tabela 2. Treści kształcenia – klasa trzecia

RODZAJE EDUKACJI	TREŚCI EDUKACYJNE	RODZAJE ROZWIJANYCH INTELIGENCJI	PROPONOWANE AKTYWNOŚCI W ROZWIJANIU WYBRANYCH INTELIGENCJI	PRZEWDYWANE OSIĄGNIĘCIA UCZNIĄ
				<ul style="list-style-type: none"> ● starannie dobiera przyjaciół i pielęgnuje przyjaźnie w miarę swoich możliwości, ● wie, że jest częścią rodziny, chroni ją i szanuje, ● nie niszczy swojego otoczenia.

Rys. 2. Propozycje konfiguracji inteligencji wielorakich w procesie kształcenia uczniów edukacji wczesnoszkolnej

2.1

2.2

6. SPOSOBY OSIĄGANIA CELÓW KSZTAŁCENIA I WYCHOWANIA

Sposoby osiągnięcia celów kształcenia i wychowania to:

- Diagnostyka edukacyjna każdego dziecka rozpoczynającego naukę w klasie pierwszej. Poznanie jego wiedzy, umiejętności i doświadczeń.
- Rozpoznanie profilu inteligencji każdego ucznia i preferowanych stylów uczenia się.
- Diagnostyka środowiska rodzinnego ucznia.
- Stworzenie przestrzeni edukacyjnej do samodzielnego uczenia się, pokonywania trudności, dokonywania odkryć i realizowania siebie.

- Wykorzystywanie różnorodnych form organizacyjnych i nowatorskich metod nauczania, które pozwalają uczniom na badanie, przetwarzanie, samodzielne poszukiwanie i rozwiązywanie problemów.
- Wykorzystywanie środowisk lokalnych w procesie kształcenia.
- Korzystanie z nowoczesnych środków dydaktycznych, instytucji kulturalnych, Internetu i środków masowego przekazu.
- Współpraca z domem rodzinnym polegająca na wspieraniu dziecka w eliminowaniu trudności i w podejmowanych przez dziecko działaniach.
- Korzystanie z instytucji kulturalnych (muzea, kina, teatry itp.).

7. OCENIANIE I MONITOROWANIE OSIĄGNIĘĆ UCZNIÓW

Priorytetowym zamierzeniem realizacji programu „Zostań Noblistą” jest zapewnienie każdemu dziecku warunków do optymalnego rozwoju. Podstawowym kryterium w optymalizacji rozwoju jest ocena, a więc dokładne poznanie każdego ucznia i uwzględnianie w procesie edukacyjnym indywidualnej drogi rozwoju w taki sposób, aby każdy miał możliwość odniesienia sukcesu. Ocena – według Gardnera – to uzyskiwanie informacji o umiejętnościach jednostki w celu dostarczenia jej, jak i społeczeństwu pożytecznych danych o jej postępach i osiągnięciach³¹. Zdaniem Anny Brzezińskiej ocena szkolna powinna uwzględniać następujące obszary³²:

- JAK DALEKO W ROZWOJU JEST DZIECKO WZGLĘDEM WYMAGAŃ STAWIANYCH MU PRZEZ NAUCZYCIELA?
- JAK MYŚLI O DZIECKU (ODBIERA JE) NAUCZYCIEL?
- JAKIE JEST ZAANGAŻOWANIE, WYSIŁEK DZIECKA ORAZ JAKOŚĆ UZYSKIWANYCH PRZEZ NIE EFEKTÓW?
- JAK DZIECKO OCENIA SIEBIE?

Właściwe rozumienie oceny osiągnięć uczniów sprowadza się do uwzględnienia w procesie edukacyjnym i respektowania przez nauczycieli trzech podstawowych funkcji, a mianowicie: informacyjnej, korekcyjnej i motywującej³³. Wymienione funkcje wzajemnie się uzupełniają i wymagają kooperatywnych działań. Zachodzące zależności tworzą obszar wiedzy o uczniu i wykorzystania jej do planistycznych działań edukacyjnych, dając tym samym wszelkie możliwości oraz warunki do wszechstronnego rozwoju. Takie spojrzenie na problem oceniania sprzyja przekazywaniu informacji uczniowi i jego rodzicom

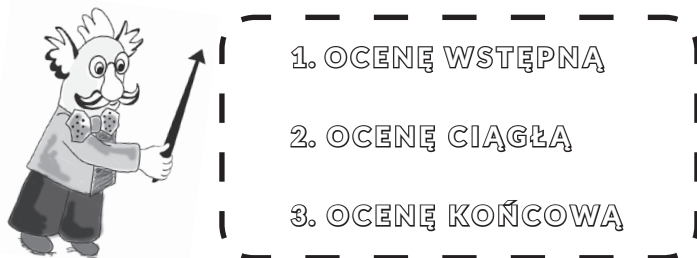
³¹ H. Gardner, *Inteligencje wielorakie. Nowe horyzonty w teorii i praktyce*, dz. cyt., s. 240-241.

³² A. Brzezińska, *Szkoła twórcza – autorskie klasy, programy nauczycielskie*, „Kwartalnik Pedagogiczny” 1993, nr 1.

³³ Zob. B. Niemierko, *Kształcenie szkolne. Podręcznik skutecznej dydaktyki*, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2007.

o postępach w nauce, zwracając uwagę na mocne i słabe strony, zaobserwowane rodzaje aktywności oraz zdolności. Jest to doskonała wiedza dająca szansę uczniowi na samodoskonalenie, a rodzicom i nauczycielom, a więc osobom wspierającym proces jego rozwoju, sugestie i wytyczne do organizowania jak najlepszych, dostosowanych do jego możliwości, warunków edukacyjnych.

W kontekście powyższych rozważań w procesie oceniania i monitorowania osiągnięć uczniów proponujemy:

OCENA WSTĘPNA to rozpoznanie wyjściowego potencjału każdego ucznia rozpoczynającego naukę w klasie pierwszej. Rozpoznanie poziomu rozwoju ucznia, preferowanego stylu uczenia się i ustalenie wyjściowego profilu inteligencji ma istotne znaczenie dla jego postępów. Natomiast dla nauczyciela stanowi podstawę do właściwego planowania i organizowania zajęć z uwzględnieniem możliwości oraz predyspozycji intelektualnych oraz potrzeb swoich uczniów. Ustalenie wyjściowego profilu inteligencji dla każdego ucznia będzie punktem odniesienia i płaszczyzną porównawczą do określenia kierunku rozwoju w zestawieniu semestralnym, rocznym, dwuletnim i trzyletnim cyklu edukacyjnym.

OCENA CIĄGLA dotyczy dostarczania bieżących i ważnych informacji wynikających z realizacji i osiągania celów szczegółowych zawartych w poszczególnych obszarach edukacyjnych. Informuje także o preferencjach dotyczących stylu uczenia się, co będzie miało wpływ na dalsze wnioskowanie. Ocena ciągła nie powinna być narzucana z zewnątrz i wyznaczona odpowiednimi terminami. Musi to być przede wszystkim naturalna i ważna część środowiska edukacyjnego uzależniona od autentycznego zaangażowania jednostki w proces poznawania i uczenia się. Celem oceny ciągłej jest przeprowadzanie działań diagnostycznych i regularne aktualizowanie jej.

Przybiera ona formę monitoringu, a więc dokładnego obserwowania oraz gromadzenia informacji o każdym uczniu z perspektywy aktywności, występujących zdolności i osiągnięć oraz szybkiej reakcji na zachodzące niepokojące zjawiska. Monitorowanie i ocenianie w trakcie procesu nauczania – uczenia się pozwala na dokonanie modyfikacji podejść oraz realizacji udoskonaleń w kontekście doboru treści, metod i form pracy edukacyjnej dla indywidualnego ucznia. Wymaga to od nauczyciela rzetelnej i szczegółowej obserwacji uczniów w toku całodziennych zajęć. Ponadto aranżowania takich warunków, które odpowiadać będą możliwościom rozwojowym uczniów, zainteresują ich, będą zachęcać do działania, i jednocześnie dadzą możliwość ujawnienia się zdolnościom oraz preferencjom różnych kategorii inteligencji. Dużym ułatwieniem dla nauczyciela będzie ścisła współpraca z pedagogiem, psychologiem szkolnym czy reedukatorem, którzy będą pełnili funkcję obserwatorów i będą przekazywali znaczące informacje prowadzącemu nauczycielowi w celu weryfikacji i wykorzystania ich w metodycznym toku edukacyjnym.

Ważną sugestią dla nauczyciela w obszarze oceniania ciągłego jest kształtowanie autonomii ucznia, wyzwalającej samokontrolę, samoocenę i samonagradzanie. To także danie przyzwolenia na popełnianie błędów i traktowanie ich jako etapu w dążeniu do osiągnięcia doskonałości w danej dziedzinie. Jednak wszelkie zasady oceniania uczniów należy dostosować do zaakceptowanego przez szkołę wewnątrzszkolnego systemu oceniania.

Skuteczność oceniania, a tym samym rozpoznawania stylu uczenia się i wytyczania profilu poznawczego każdego dziecka zależy także od zastosowanych technik diagnostycznych i wystandaryzowanych narzędzi umożliwiających dokonanie oceny. Zatem należy uwzględniać w nich wielość rozwiązań, twórcze podejścia w rozwiązywaniu problemów, dociekliwość i wytrwałość w wykonywaniu zadania, itd. Na tym etapie oceniania mogą być pomocne następujące narzędzia diagnostyczne³⁴:

- Arkusze obserwacyjne w zakresie rozpoznawania stylów uczenia się;
- Testy „ Jak jestem inteligentny”;
- Karty zadań rozwijające inteligencje wielorakie;
- Testy sprawdzające poziom wiadomości i umiejętności uczniów klas I-III;
- Dokumentowanie wytworów i efektów pracy ucznia;
- Karty samooceny (propozycja kart samooceny – patrz załącznik 1).

Wynik każdej oceny ucznia powinien zawierać konkluzję z informacjami i profesjonalnymi wskazaniami dotyczącymi możliwości stymulowania rozwoju danego obszaru inteligencji. Uzyskane oceny tworzą kompendium wiedzy do sprecyzowania oceny końcowej każdego ucznia.

OCENA KOŃCOWA to informacje sumaryczne o osiągnięciach uczniów, będące rezultatem formatywnych wyników ocen zamykających pewny okres nauczania. Przeznaczona jest dla uczniów i ich rodziców po każdym semestralnym i końcoworocznym etapie edukacji.

W kontekście uwzględnienia w procesie nauczania – uczenia się koncepcji inteligencji wielorakich, ocena końcowa daje możliwość podmiotom edukacji zorientowania się w obszarze ujawniających się uzdolnień i predyspozycji intelektualnych; uświadamia o funkcji oceny jako ważnym elemencie rzeczywistości, ucząc jednocześnie umiejętności korzystania z niej; przygotowuje do samooceny, kształtuje własny obraz uczniów wspierając i wzmacniając ich w rozwoju; rozbudza motywację do uczenia się; psychicznie wzmacnia ucznia, eliminując stres i lęk.

Ocena końcowa po każdym etapie nauczania, zbierająca informacje o postępach ucznia, może stanowić także płaszczyznę odniesienia do profilu inteligencji z kategorii oceny wstępnej i porównania z oceną końcową, zakładając iż profile te są dynamiczne i zmieniające się w trakcie rozwoju jednostki. Takie porównanie dostarcza wiedzy o efektach szkolnej aktywności ucznia i wskazówek dla nauczyciela,

³⁴ Zob. M. Suświłło, *Inteligencje wielorakie w nowoczesnym kształceniu*, dz. cyt.; M. Taraszkiewicz, C. Rose, *Atlas efektywnego uczenia (się)*, Transfer Learning Solution, Warszawa 2006; G. Lewis, *Jak wychowywać utalentowane dziecko*, Wyd. Rebis, Poznań 1998; B. Niemierko, *Między oceną szkolną a dydaktyką*, WSiP, Warszawa 1991; M. Hawrylak, U. Tyluś, *Narzędzia diagnostyczne do programu „Zostań Noblistą”*.

czy organizowany przez niego system pracy z danym uczniem jest efektywny, oraz czy przynosi oczekiwane rezultaty.

Wymagania merytoryczne oceny opisowej obowiązujące w edukacji wczesnoszkolnej doskonale spełniają te wymogi. Ocena opisowa umożliwia uwzględnienie założeń inteligencji wielorakich w charakterystyce ucznia w ośmiu jej aspektach, i jednocześnie daje możliwość zapoznania się z istotą każdego z nich. Może także być wskazaniem dla rodziców, w jaki sposób mogą organizować środowisko edukacyjne swojemu dziecku, aby wyzwalać aktywność zgodną z ustalonym profilem inteligencji, stymulując jego mocne i słabe strony rozwojowe.

8. PROPONOWANE METODY NAUCZANIA WSPIERAJĄCE REALIZACJĘ ZAŁOŻEŃ KONCEPCJI INTELIGENCJI WIELORAKICH

Osiągnięcie celów kształcenia i wychowania zawartych w programie „Zostań Noblistą” jest możliwe dzięki stworzeniu określonej przestrzeni edukacyjnej oraz zastosowaniu określonych metod i form pracy. Podział metod wynikających z koncepcji kształcenia wielostronnego Wincentego Okonia³⁵ przewiduje cztery strategie nauczania – uczenia się. Zastosowanie ich w sposób dostosowany do praktyki szkolnej daje szansę na harmonijny rozwój dziecka w wieku wczesnoszkolnym. Autor wymienia i charakteryzuje cztery grupy metod:

1. METODY ASYMLACJI WIEDZY:

- pogadanka – jest to rozmowa nauczyciela z uczniami ukierunkowana na określony cel, która rozbudza ciekawość i aktywność;
- dyskusja – polega na wymianie zdań, poglądów między nauczycielem a uczniami lub tylko między uczniami, prowadząc ich do aktywności i liczenia się ze zdaniem innych osób;
- praca z książką – polega na wykorzystaniu tekstów literackich, informacji i ilustracji. Zachęca do samodzielnego zdobywania wiedzy i umiejętności.

2. METODY SAMODZIELNEGO DOCHODZENIA DO WIEDZY:

- problemowe – polegające na uczeniu się przez odkrywanie, badanie i odnajdywanie wiedzy;
- sytuacyjne – polegające na wprowadzeniu uczniów w określoną sytuację zaś zadaniem uczniów jest jej zrozumienie, rozwiązanie i przewidywanie skutków konkretnej decyzji;
- gry dydaktyczne – charakteryzują się tym, że występuje w nich pierwiastek zabawy lub gry. Jest to forma aktywności wykonywana dla przyjemności, ale pożądana w toku uczenia się.

³⁵ W. Okoń, *Wprowadzenie do dydaktyki ogólnej*, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 2003, s. 254.

3. METODY WALORYZACYJNE, INACZEJ EKSPONUJĄCE. Polegają na organizowaniu procesu edukacyjnego w taki sposób, że uczniowie obserwują świat, zjawiska, zdarzenia, biorą udział w przedstawieniach, inscenizacjach, tworzą obrazy, filmy. Dzięki temu przeżywają określone wartości o charakterze społecznym, moralnym i estetycznym.

4. METODY PRAKTYCZNE – polegające na działalności ćwiczeniowej i wytwórczej uczniów, która prowadzi do umiejętności motorycznych oraz praktycznych prowadzących do zmiany rzeczywistości w sposób rozumny.

Ryszard Więckowski³⁶ akceptuje potrzebę stosowania różnorodnych metod kształcenia polegających na aktywności edukacyjnej ucznia, które w procesie edukacyjnym stymulują i wspierają powstawanie oczekiwań poznawczych uczniów. Wśród zalecanych wymienia:

- metody informacyjne: wyjaśnianie, narracja, opis – nauczyciel przekazuje uczniom określone informacje do zapamiętania i przyswojenia z myślą o ciągłym poszerzaniu wiedzy;
- metody heurystyczne: problemowe, dyskusji, dialogu – nauczyciel wskazuje uczniom pewną nieokreśloność w rzeczywistości poznawczej, w toku kontaktu pedagogicznego z uczniami. Takie sytuacje wymagają od ucznia aktywności i samodzielności w ich rozwiązywaniu. Stosując metody wspierania edukacyjnego nauczyciel wchodzi z uczniami w pewien rodzaj interakcji społecznej w toku której dochodzi do wymiany informacji, emocji, zbliżenia do rozwiązania problemu i osiągnięcia zamierzonego celu. Proces udzielania pomocy przez nauczyciela powinien cechować się dwustronnością, a stosunki między uczestnikami edukacyjnej interakcji powinny być: równoprawne, partnerskie, zrównoważone, przyjemne, mobilizujące do edukacyjnego wysiłku, itp.³⁷

Ważną grupę metod nauczania stanowią metody problemowe, które dają dzieciom możliwość zdobywania wiadomości i umiejętności poprzez doświadczenia, poszukiwania badawcze, własną aktywność oraz świadomy wysiłek umysłowy. Uczenie się przez rozwiązywanie problemów i odkrywanie daje uczniowi satysfakcję, pobudza i rozwija zainteresowania. Stwarzając sytuacje problemowe musimy zadbac o przemyślaną oraz właściwą organizację zajęć. Należy przeznaczyć określony limit czasu na poszukiwanie rozwiązania. Takie możliwości daje metoda projektu, która sprzyja wspólnej pracy i osiągnięciu wysokich efektów, przede wszystkim dydaktycznych³⁸. Jako metoda aktywizująca stawia na samodzielność, współpracę, zaangażowanie, usprawnia komunikację i doskonale osiąga cele wdrażania do zachowań empatycznych. Projekt, który jest właściwie realizowany, tworzy wśród uczniów klimat życzliwości. Według Johna A. Stevensona³⁹ projekt charakteryzuje się następującymi walorami:

- odrzuca bierne nabywanie wiadomości;
- czynności zawarte w projekcie są odpowiedzią na sytuacje o charakterze problemowym;

³⁶ R. Więckowski, *Pedagogika wczesnoszkolna*, WSiP, Warszawa 1998, s. 237.

³⁷ Cyt. za I. Adamek, *Podstawy edukacji wczesnoszkolnej*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2000, s. 69.

³⁸ M. Hawrylak, *Projekt edukacyjny – aktywizująca metoda w praktyce szkolnej*, „Zeszyty Naukowe Akademii Humanistycznej” 2009, nr 2 (7), s. 69.

³⁹ Cyt. za: D. Grabowska, *Projekt jako metoda aktywizująca*, „Biblioteka w Szkole” 2009, nr 1.

- zasady teoretyczne i fakty są podawane w miarę jak stają się potrzebne w trakcie realizowania projektu, a nie na zapas;
- zagadnienia, które są realizowane w trakcie projektu, nie różnią się zasadniczo od tych spotykanych w życiu.

Podczas realizacji projektu rozwiązywanie wybranego przez uczniów zagadnienia odbywa się w jego naturalnych warunkach, a realne sytuacje z życia codziennego pobudzają do samodzielnego rozumowania i działania. Realizacja projektu przebiega w trzech etapach: pierwszy – przygotowanie projektu, drugi – działanie i trzeci – prezentacja i ocena projektu.

ETAP I – PRZYGOTOWANIE PROJEKTU

Nauczyciel i uczniowie wybierają temat projektu, który dobrze, aby był konkretny, a nie abstrakcyjny, ponieważ taki ma większe szanse na powodzenie, ponieważ dostarcza dzieciom wiedzy i wzbogaca ich umiejętności. Ważne, aby dotyczył tematów związanych z istotnymi uwarunkowaniami występującymi w najbliższym środowisku dziecka. Po wyborze tematu następuje opracowanie scenariusza projektu, który zawiera: cel, uzasadnienie wyboru tematu, problemy do rozwiązania, czas wykonania projektu, termin zakończenia, kryteria i sposób oceny projektu. Powinny znaleźć się tam też informacje dotyczącego tego, kogo możemy zaprosić jako eksperta w projekcie i czy zaangażować rodziców do pomocy.

ETAP II – DZIAŁANIE

Wspólne działania nauczyciela z uczniami są bardzo ważne. Nauczyciel wspiera prace uczniów – doradza, obserwuje, monitoruje postępy i pomaga rozwiązać zaistniałe problemy. W tej fazie projektu warto włączyć do współpracy rodziców, którzy mogą pomóc np. w zbieraniu materiałów, przygotowaniu miejsca do eksperymentów, zbadaniu miejsc, w których mogłyby się odbyć zajęcia w terenie. Najważniejszą częścią drugiego etapu jest aktywność badawcza dzieci, na którą składają się: wyprawy do ciekawych miejsc, spotkania z ekspertami lub pracownikami zakładów pracy, a także poszukiwanie informacji na tematy związane z projektem.

ETAP III – PREZENTACJA I OCENA PROJEKTU

Prezentacja projektu jest ukoronowaniem prac prowadzonych przez uczniów, nauczyciela i rodziców. Może się odbywać na forum klasy lub przed szerszym audytorium, np. społecznością danej szkoły. Czas prezentacji jest uzależniony od charakteru projektu. Dobór informacji i form prezentacji jest niezwykle istotny, ponieważ warunkuje jasność i atrakcyjność przekazywanych treści. Możliwości jest bardzo dużo. Nauczyciel ustala formę prezentacji razem z dziećmi, dokonuje podsumowania i oceny, która może być wyrażona w formie punktów lub pochwały. Przebieg realizacji zadań w projekcie można przygotować w postaci tabeli (patrz załącznik 4).

Kolejną grupę metod, które są zalecane w klasach I-III stanowią metody aktywizujące⁴⁰. Zaliczamy do nich: metody integracyjne, tworzenia i definiowania pojęć, hierarchizacji, pracy we współpracy, ewaluacyjne i twórczego rozwiązywania problemów. Są atrakcyjne i ciekawe dla dzieci. Wspomagają uczniów w rozwiązywaniu problemów w sposób twórczy, w poszukiwaniu odpowiedzi i rozwiązań, umożliwiają pracę w grupie, wzajemną komunikację oraz aktywne uczenie się.

Samodzielne odkrywanie zjawisk podczas wykonywanych doświadczeń, eksperymentów nie zastępujemy może odbywać się bez zastosowania organizacyjnych form nauczania, do których zaliczamy: pracę w grupie, zajęcia w terenie, wycieczki.

W procesie nauczania – uczenia się obok metod i form pracy z dzieckiem niezwykle istotną rolę odgrywa właściwie zorganizowane środowisko edukacyjne. Uwzględniając w pracy dydaktyczno-wychowawczej założenia teorii inteligencji wielorakich Gardnera należy uznać, że niezbędnym i integralnym elementem tego środowiska są Ośrodki Zainteresowań (Dziecięce Ośrodki Zainteresowań), sprzyjające rozwijaniu umiejętności w obrębie kompetencji kluczowych. Powinny być stworzone (zorganizowane/uruchomione) w obrębie podstawowej przestrzeni edukacyjnej (sali lekcyjnej), a o ich charakterze i specyfice oddziaływania stanowią zgromadzone tam sprzęty i materiały.

Dziecięce Ośrodki Zainteresowań stanowią niezwykle atrakcyjną formę edukacji, gdzie każdy uczeń może podjąć i realizować własną linię działania, zaspokoić ciekawość, rozwinąć pasję, zrealizować wiele pomysłów, stworzyć i współtworzyć wiedzę. W Ośrodkach Zainteresowań uczniowie mogą spędzać zarówno czas wolny od zajęć dydaktycznych (np. czas przeznaczony na swobodną zabawę), jak i korzystać z nich w czasie lekcji podejmując działania sprzyjające samodzielnemu dochodzeniu do wiedzy.

Niezależnie od wielkości przestrzeni, jaką dysponuje nauczyciel wraz z dziećmi, w sali lekcyjnej powinny zostać utworzone minimum 3-4 Ośrodki Zainteresowań, tworzące tak zwaną specjalną strefę edukacyjną. Oto przykładowe propozycje takich stanowisk i ich wyposażenia oraz roli, jaką mogą pełnić w procesie edukacji.

OŚRODEK ZAINTERESOWAŃ NR 1:

CENTRUM JĘZYKOWE – sprzyja rozwijaniu wszystkich inteligencji, a szczególnie inteligencji językowej, intrapersonalnej, interpersonalnej oraz muzycznej. W ośrodku tym powinny znaleźć się m.in.: książki, czasopisma, zestawy obrazków statycznych i dynamicznych, historyjek obrazkowych, płyty i kasety z nagraniami tekstów literackich oraz słuchowisk słowno-muzycznych, gry i zabawy językowe, układanki słowno-obrazkowe, ruchomy alfabet, stemple z literami, mikrofon, dyktafon, lusterka, słuchawki

⁴⁰ Zob. F. Szlosek, *Wstęp do dydaktyki przedmiotów zawodowych*, WN Instytutu Technologii Eksploatacji, Radom 1998; J. Krzyżewska, *Aktywizujące metody i techniki w edukacji wczesnoszkolnej*, AU Omega, Suwałki 1998.

oraz materiały piśmiennicze oraz papiernicze. Wybrane pomoce powinny być proponowane zarówno w języku ojczystym, jak i języku obcym. Takie środki, pomoce i sprzęt mają przede wszystkim wspierać rozwój funkcji psychomotorycznych uczniów i ich koordynację, rozwój mowy i rozumienie ze słuchu, pobudzać do wypowiedzi ustnych i pisemnych, sprzyjać nabywaniu oraz doskonaleniu umiejętności czytania i pisania, zachęcać do zabaw słowem, różnorodnych form komunikacji językowej, rozbudzania motywacji do samodzielnego czytania, nauki języka obcego.

OŚRODEK ZAINTERESOWAŃ NR 2:

CENTRUM PRZYRODNICZO-BADAWCZE – sprzyja rozwijaniu wszystkich inteligencji, a w szczególności inteligencji przyrodniczej, wizualno-przestrzennej, logicznej, intrapersonalnej i interpersonalnej. W ośrodku tym powinny znaleźć się m.in.: albumy tematyczne, rośliny i zwierzęta, które pomogą przebywać w pomieszczeniach zamkniętych, plany i mapy, globus i model ziemi, ruchomy kalendarz, szkło powiększające, mikroskop z przyborami, luneta, klucze do oznaczania roślin, nagrania „odgłosów przyrody”, narzędzia i materiały umożliwiające przeprowadzanie prostych doświadczeń i eksperymentów oraz prace hodowlane, materiały umożliwiające działania na rzecz ekologii oraz planowanie, projektowanie i wykonywanie wybranych okazów przyrodniczych oraz obiektów, materiały piśmiennicze i papiernicze. Takie środki, pomoce, materiały i sprzęt uczą dziecko innego spojrzenia na otaczającą rzeczywistość, rozumienia zjawisk i procesów zachodzących w przyrodzie, analizowania i wnioskowania, określania związków przyczynowo-skutkowych, budzą zainteresowania przyrodnicze oraz kształtują właściwe postawy, np.: ekologiczną.

OŚRODEK ZAINTERESOWAŃ NR 3:

CENTRUM MATEMATYCZNO-LOGICZNE – sprzyja rozwijaniu wszystkich inteligencji, a w szczególności inteligencji matematycznej, logicznej, wizualno-przestrzennej, intrapersonalnej i interpersonalnej. W ośrodku tym warto zgromadzić: gry matematyczne oraz materiały do ich samodzielnego tworzenia, puzzle (płaskie i przestrzenne), materiały do segregowania, liczmany, cyfry oraz znaki matematyczne, klocki logiczne, labirynty, tabele, diagramy, mozaiki, wagę cylindryczną, przyrządy do dokonywania pomiarów. Wykorzystując te, jak i inne, pomoce dziecko uczy się wykonywania działań matematycznych, utrwała umiejętności rachunkowe, odczytuje i tworzy struktury, określa prawdopodobieństwo, samodzielnie podejmuje decyzje, poszukuje rozwiązań, uczy się cierpliwości, zręczności, samokontroli, doskonali koncentrację uwagi, nabywa odporności emocjonalnej, uczy się przedsiębiorczości.

OŚRODEK ZAINTERESOWAŃ NR 4:

CENTRUM ARTYSTYCZNE (muzyczno-rytmiczno-ruchowe) – sprzyja rozwijaniu wszystkich in-

teligencji, a w szczególności inteligencji muzycznej, ruchowej, wizualno-przestrzennej, intrapersonalnej i interpersonalnej. Gromadząc sprzęt i materiały do tego ośrodka należy zwrócić szczególną uwagę na to, aby wśród nich znalazły się m.in.: pacynki, kukiełki, chusta animacyjna, wybrane instrumenty perkusyjne, materiały plastyczne, akcesoria sportowe, materiały do samodzielnego tworzenia rekwizytów oraz oryginalnych źródeł dźwięku, mikrofon, płyty/kasety z nagraniami utworów muzycznych, albumy tematyczne. Środki dydaktyczne zgromadzone w tym ośrodku rozwijają wrażliwość artystyczną i poczucie estetyki, wyzwalają twórcze zdolności uczniów, dostarczają radości z podejmowanych działań, sprzyjają harmonijnemu rozwojowi fizycznemu i motorycznemu. Służą również poznawaniu swoich możliwości i wzmocnieniu pewności siebie oraz współpracy oraz współdziałaniu z innymi. Wiedza i umiejętności zdobyte w tym ośrodku pomagają w sprawnym funkcjonowaniu każdego z dzieci, jak również poprawiają efektywność uczenia się.

W obrębie przestrzeni edukacyjnej, na której zlokalizowane są poszczególne Ośrodki Zainteresowań, powinno również znajdować się odrębne stanowisko, w którym umieszczony jest komputer wraz z drukarką (**CENTRUM INFORMATYCZNE**), z którego w zależności od bieżących potrzeb korzystają uczniowie działający aktualnie w obrębie innych ośrodków. Dzięki działaniom podejmowanym w tym Ośrodku nabywają umiejętność wykorzystywania nowoczesnej techniki jako jednego ze źródeł wiedzy w procesie uczenia się.

Przestrzeń poszczególnych Ośrodków Zainteresowań powinna być wyraźnie wydzielona, oznaczona symbolem graficznym i/lub nazwą własną, i mieć względnie stały charakter. Natomiast materiały, pomoce i środki dydaktyczne – charakter zmienny, przejściowy, uwzględniający aktualne potrzeby, zainteresowania i możliwości uczniów.

Salę lekcyjną, w której funkcjonują Dziecięce Ośrodki Zainteresowań stanowią optymalne środowisko do rozwijania inteligencji dominujących i pobudzania inteligencji mniej rozwiniętych. Każde z dzieci ma bowiem stworzone warunki, umożliwiające intuicyjne kierowanie się w stronę dziedzin. Uczniowie mają możliwość podejmowania takich działań, które są im najbliższe, dzięki którym następuje krystalizacja ich zainteresowań. Ośrodki Zainteresowań sprzyjają również działaniom nauczyciela. Są one zarówno miejscem, w którym może on współuczestniczyć w aktywności dziecka, ukierunkować wykazywaną przez niego ciekawość świata, służyć wsparciem w drodze do osiągnięcia sukcesów, jak i polem bogatych obserwacji. Nauczyciel obserwując dziecko, podczas jego działań indywidualnych i zespołowych, ma możliwość poszerzania wiedzy o nim, rozpoznania inteligencji wielorakich każdego ucznia, co stanowi niezbędny i konieczny warunek nakreślenia optymalnej strategii pracy dydaktyczno-wychowawczej.

9. PRACA Z DZIECKIEM 6 I 7 – LETNIM W KLASIE PIERWSZEJ

W myśl założeń programu „Zostań Noblistą” nauczyciel powinien tworzyć warunki do wszechstronnego rozwoju dzieci 6 i 7-letnich. Kontekst wszelkich działań dotyczy podstawowych aspektów wspierających rozwój w obszarze dydaktyczno-wychowawczym, opiekuńczym i kompensacyjnym, uwzględniając przy tym następujące wskazania i propozycje :

- Podstawowym przedsięwzięciem pedagogicznym wprowadzającym dzieci 6 i 7 – letnie w „świat szkolny” jest zaplanowanie skoordynowanych działań w zakresie adaptacji najmłodszych uczniów do nowych warunków i sytuacji edukacyjnych. Celem takiego przedsięwzięcia jest zagwarantowanie lepszego startu dzieciom, które zostały wpisane na listę uczniów klasy pierwszej. Dzieci przekraczając próg klasy pierwszej wykazują duże różnice w poziomie przygotowania, jak i gotowości przystosowawczej do nowych warunków w środowisku szkolnym. Dlatego sugestią dla nauczycieli jest opracowanie projektu adaptacyjnego uwzględniającego potrzeby wszystkich dzieci i aktualne możliwości funkcjonowania szkoły. Adaptacja do środowiska szkolnego to proces uzyskiwania równowagi między potrzebami dziecka, jego domem rodzinnym, i otoczeniem. Głównym celem takiego projektu jest stworzenie warunków dających równość szans adaptacyjnych i rozwojowych dzieciom w wieku 6 i 7 lat poprzez profesjonalną diagnozę, wsparcie i ukierunkowanie rozwoju dziecka także w aspekcie społecznym, zgodnie z jego możliwościami rozwojowymi. W związku z tym projekt adaptacyjny powinien zawierać opis systemowych i wzajemnych oddziaływań pedagogicznych, organizacyjnych szkoły, rodziny przy współdziałaniu środowiska lokalnego. Odpowiednie przygotowanie projektu adaptacyjnego i jego wdrażanie jest niewątpliwie prorozwojowym przedsięwzięciem pedagogicznym. Dlatego warto przeznaczyć czas na adaptację dzieci do warunków szkolnych, by szybciej i sprawniej oswoiły się z nowymi wymaganiami i czuły się w niej bezpiecznie.
- Niezbędnym elementem do pracy nauczyciela w klasie pierwszej jest posiadanie informacji o dojrzałości szkolnej dziecka rozpoczynającego edukację. Zakres wiedzy powinien obejmować następujące sfery: poznawczą, emocjonalną, fizyczną, społeczną. Niezbędne informacje to także stan zdrowia dziecka, jego warunki socjalno- bytowe oraz atmosfera wychowania w domu rodzinnym. Jest to podstawowa wiedza wyjściowa pozyskana od nauczyciela przedszkole i rodziców, która umożliwi rozpoznanie aktualnego stanu i jednocześnie pomoże ustalić tok oddziaływań dydaktyczno – wychowawczych z dostosowaniem do indywidualnych potrzeb i możliwości uczniów. Zdobyte informacje umożliwią ustalenie oceny wstępnej, a uzupełniane stałym monitorowaniem ucznia (oceną ciągłą) w sytuacji szkolnej i wynikającymi z tego wnioskami ułatwią zorientowanie się w zakresie poziom rozwoju ucznia, preferowanego stylu uczenia się i ustalenia wyjściowego profilu inteligencji. Ponadto to wartościowa wiedza do określenia, co każdy uczeń potrafi, jaki jest stan jego wiedzy i umiejętności z obszaru ośmiu inteligencji wielorakich. Dzięki takim informacjom nauczyciel może ustalić także, do jakich

obszarów edukacji przedszkolnej warto jeszcze wrócić, powtarzając i utrwalając oraz wzbogacając dotychczasową wiedzę o nowe treści. Stałe monitorowanie dzieci 6 i 7-letnich pomoże także określić ich status społeczny w grupie rówieśniczej, a więc rozpoznać, jakie role pełnią oni w klasie szkolnej. Są to bardzo ważne informacje początkowe dające szansę nauczycielowi na zapobieganie wyłanianiu się niepożądanych postaw uczniów poprzez właściwą organizację pracy w grupie i przydzielanie konkretnych funkcji. Wyniki wstępnej i ciągłej oceny przyczynią się do ustalenia oceny końcowej, zamykającej pewien okres nauczania. Ocena końcowa, zbierająca informacje o postępach ucznia stanowi także płaszczyznę odniesienia do profilu inteligencji z kategorii oceny wstępnej i porównania z oceną końcową.

- Wnioski z oceny wstępnej i ciągłej pozwolą na rozpoznanie możliwości psychofizycznych i określenie w grupie dzieci 6 i 7-letnich uczniów, którzy kwalifikują się do kategorii dzieci o specjalnych potrzebach edukacyjnych. Do grupy tych uczniów należeć mogą uczniowie wykazujący trudności w nauce i uczniowie zdolni. Wymagają oni szczególnego podejścia pedagogicznego poprzez projektowanie adekwatnych do ich możliwości wymagań i zapewnienia właściwych warunków edukacyjnych, tj. form i metod pracy z wykorzystaniem odpowiednich pomocy dydaktycznych. Praca z uczniem wykazującym trudności w nauce powinna być prowadzona ze znajomością zasad działania odpowiadających charakterowi udzielanego wsparcia, z zastosowaniem reguł postępowania uwzględniającego zdiagnozowane potrzeby edukacyjne ucznia, niekiedy nawet przy wykorzystaniu pomocy specjalistycznej. Praca z uczniem zdolnym jest również dużym wyzwaniem dla samego nauczyciela, który musi uwzględnić fakt stawiania wyższych wymagań jednostkom szczególnie uzdolnionym. Działalność nauczyciela powinna koncentrować się na ustaleniu profilu inteligencji ucznia, określeniu i zaplanowaniu indywidualnej drogi rozwoju oraz wytyczaniu poleceń, zadań do wykonania w klasie i w domu o zróżnicowanym stopniu trudności i z możliwością wyboru. Głównym celem pracy z uczniem zdolnym jest zwiększanie intensywności pracy wraz z stopniowaniem trudności, a w efekcie sukcesywne poszerzanie wiedzy i nabywanie pogłębionych umiejętności.
- Planowanie działań edukacyjnych powinno zmierzać do tego, aby kierując się celami programu oraz celami, które wynikają z możliwości klasy, grupy oraz jednostki dążyć do stymulowania rozwoju poszczególnych osób w klasie. Nauczyciel po dokonaniu wstępnej diagnozy realnych kompetencji dziecka i poznaniu profilu inteligencji, tak powinien dobierać materiały do nauki czytania, aby były one dostosowane dla dzieci 6 i 7-letnich. W zakresie edukacji matematycznej i przyrodniczej uwzględniać zadania o różnym stopniu trudności. Uczeń samodzielnie wybiera te, które go interesują i jest w stanie je rozwiązać. Nauczyciel różnicuje trudność zadań ze względu na wiek dziecka - 6 i 7-letnie oraz na ich zdolności. Na etapie klas II i III podobnie.
- Planowanie sytuacji edukacyjnych z możliwością wykorzystania różnorodnych form pracy (grupowej, indywidualnej, z całą klasą) dostosowując je do potencjalnych potrzeb wszystkich uczniów. Nauczyciel organizuje proces edukacyjny w taki sposób, aby uczniowie mieli szansę na pracę grupową, indywidualną i z całą klasą. W przypadku, gdy w klasie uczą się dzieci 6 i 7-letnie nauczyciel wybiera takie formy pracy, aby uczniowie czuli się bezpiecznie, zgodnie

ze sobą współpracowali, rozwijali swoje zainteresowania, akceptowali siebie i poszukiwali właściwych rozwiązań. Dbając o indywidualny rozwój każdego dziecka nauczyciel może podzielić dzieci na grupy, np. sześciolatki i siedmiolatki i przydzielić im takie zadania, które będą w stanie rozwiązać. W takich grupach uczniowie dzielą się wiedzą z uczniami o podobnych możliwościach. Może stworzyć grupy mieszane dobierając dzieci ze względu na ich zainteresowania i zdolności. Dzieci uczą się wtedy wspierać innych i przekazywać w sposób zrozumiały posiadaną wiedzę. Zaleca się też losowy dobór grup. Wtedy możliwa jest integracja dzieci o zróżnicowanym potencjale intelektualnym i społecznym. Zalety pracy w grupie są następujące:

- uczniowie o lepszych możliwościach mają szansę przekonać się, że trzeba uszanować pomysł każdego, bo nie wiadomo, który będzie najlepszy,
- dzieci mają okazje podejmowania wielu prób rozwiązania zadania,
- uczniowie budują przekonanie, że rozwiązanie problemu wymaga czasu,
- każdy w grupie może wypowiadać swoje pomysły, wszystkie idee są równie istotne, bo przecież nie wiadomo, która okaże się „strzałem w dziesiątkę”,
- w czasie pracy w grupie mogą szybciej dojść do wniosku, że czegoś nie rozumieją i muszą to dokładniej przemyśleć, uczą się traktować te doświadczenia nie jako własne porażki, świadczące o gorszych możliwościach intelektualnych, ale jako sytuacje z którymi należy się zmierzyć.⁴¹

Nauczyciel w pracy z dziećmi powinien wykorzystywać walory wszystkich form aktywności uczniów. Ważne jest, by się one przeplatały i uzupełniały, a nie wykluczały.⁴²

Wykorzystywanie różnorodności metod pracy z przewagą metod aktywizujących, w których to uczniowie mają szansę na budowanie samodzielnej wiedzy w swoim rozwojowym tempie. Nauczyciel powinien dobierać takie metody, które możliwie najlepiej odpowiadają głównemu celowi danych zajęć i pragnieniom dzieci. Warto pracować takimi metodami, co do których nauczyciel ma zaufanie. Mają one służyć przekazywaniu wiedzy, odprężeniu i rozluźnieniu dzieci. Stosowanie aktywizujących metod i technik nauczania dostarczy uczniom bogatych doświadczeń i sytuacji edukacyjnych, które umożliwią im uczenie się w działaniu. Zadaniem nauczyciela jest tworzenie, jak najwięcej sytuacji bogatych w przeżycia i angażujących uczniów do aktywności. Do metod, które może wykorzystać nauczyciel zaliczyć można metody i techniki aktywizujące proponowane przez J. Krzyżewską⁴³, np. „burza mózgów”, „mapa pojęciowa”, „promyckowe uszeregowanie”, „sześć myślących kapeluszy”, „układanka, puzzle lub Jigsaw”, „zabawa na hasło” itp.

Tworzenie okazji i warunków do rozwoju myślenia twórczego oraz nabywania umiejętności kreatywnych. Chodzi również o to, aby myślenie twórcze nie było dla najmłodszych przymusem i efek-

⁴¹ Por. A. Kalinowska, *Pozwólmy dzieciom działać. Mity i fakty o rozwijaniu myślenia matematycznego*, CKE, Warszawa 2000, s. 56 – 58.

⁴² J. Kujawiński, *Metody edukacyjne nauczania i wspierania w klasach początkowych*, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 1998, s. 51.

⁴³ J. Krzyżewska, *Aktywizujące metody i techniki w edukacji wczesnoszkolnej*, cz. 1, Suwałki 1998.

tem mozolnej pracy, a raczej przyjemnością i stymulowaniem do rozwoju. Bowiem twórczość stanowi taki rodzaj aktywności, którą można ćwiczyć łącząc wiedzę, wyobraźnię i twórcze myślenie. „Dziecko ma wrodzoną potrzebę poznawania świata i odkrywania go z wielką odwagą. Jest spontanicznie radosne i cieszy się zarówno z efektów swoich działań, jak i z samego procesu odkrywania”⁴⁴. Zadaniem nauczyciela jest proponowanie dzieciom, takich metod i zabaw, które prowadzić będą do rozwijania wyobraźni dziecka.

Nauczanie przez zabawę powinno być traktowane jako źródło rozwoju, przyrostu wiedzy, umiejętności i poczucia przyjemności. Wykorzystywanie zabaw w klasie pierwszej ma na celu złagodzenie przejścia dzieci 6-letnich z przedszkola do szkoły i w związku z tym zmniejszenie odczuwania kontrastowości funkcjonowania dzieci w dwóch środowiskach edukacyjnych. Nauczyciel rozpoczynający pracę dydaktyczną – wychowawcą z dzieckiem 6-letnim powinien zdobyć dokładną wiedzę na temat uwarunkowań psychofizycznych tej grupy dzieci. Będą one wskazaniem i kierunkowskazem do stosowania zróżnicowanych form edukacji. Bowiem dzieci będąc na tym etapie rozwoju ze względu na specyfikę rozwojową i przystosowawczą źle znoszą monotonne zajęcia i w związku z tym szybko okazują niechęć i zarazem brak zainteresowania, dlatego wymagają urozmaiconego toku metodycznego. Edukacja najmłodszych uczniów powinna umiejętnie splecać naukę z zabawą, by w bezkonfliktowy sposób wprowadzić ich w świat szkolny. Niewątpliwie zabawa jest wartościowym czynnikiem rozwoju, ponieważ ona inicjuje i podtrzymuje przemiany psychiczne dziecka ucząc współdziałania w zespole. Literatura podkreśla, iż w zabawie najważniejsze znaczenie dla jej przebiegu i sensu rozwojowego ma nie treść tego, co czyni dziecko, ale sam w sobie akt ćwiczenia, uczenie się czegoś w zabawie, opanowywanie i zdobywanie umiejętności, pokonywanie trudności i rozwiązywanie napotkanych problemów. Dlatego tak ważne jest przemyślenie koncepcji pracy dydaktyczno-wychowawczej z wykorzystaniem różnych form zabaw i innych zajęć, które oddziałują na wszystkie zmysły dzieci 6 i 7-letnich, zachęcając je do słuchania, działania, pokonywania trudności i zarazem odnoszenia sukcesów.

Zdaniem L. S. Wygotskiego zabawa to najistotniejszy czynnik rozwoju dziecka na przestrzeni lat od 3 do 6-7. Jest to jedna z najważniejszych form aktywności. E. A. Arkin wymienił jej najważniejsze funkcje, takie jak:

- zaspakajanie istotnych potrzeb rozwojowych dziecka, szczególnie potrzeby poznawania i kształtowania rzeczywistości przez własną aktywność;
- rozszerzanie zakresu orientacji dziecka w różnych obszarach świata przyrody, świata przedmiotów i świata ludzi, dzięki temu dziecko uczy się coraz lepiej rozumieć rzeczywistość, odróżniać ją od fikcji;
- kształtowanie zdolności dziecka do podporządkowania swej aktywności i impulsywności dążeń, zewnętrznym wymaganiom (normy, reguły, przepisy, role, umowy);
- kształtowanie się struktury złożonych form działalności, zdolności do samodzielnego i odpowiedzialnego podejmowania i wykonywania zadań;
- rozwój myślenia przyczynowo-skutkowego;
- doskonalenie różnych funkcji psychomotorycznych⁴⁵.

⁴⁴ J. Krzyżewska, Aktywizujące metody i techniki w edukacji, cz. 2, Suwałki 2000, s. 48.

⁴⁵ Podaje za: A. Brzezińska, M. Burtowy, Psychopedagogiczne problemy edukacji przedszkolnej, Poznań 1995.

Ważnym wskazaniem dla nauczyciela jest przestrzeganie właściwej organizacji czasu pracy i odpoczynku dzieci z dostosowaniem do predyspozycji ucznia młodszego. Uczeń 6 i 7 – letni wymaga szczególnego zrozumienia i dostosowania sposobu organizacji zajęć edukacyjnych. Biorąc pod uwagę reakcję i konsekwencje uczniów na bezruch, siedzenie dość długo w jednej pozycji lub długotrwałą koncentrację należy zrezygnować z systemu 45- minutowej lekcji na rzecz dostosowania czasu trwania zajęć do możliwości psychofizycznych uczniów z uwzględnieniem przerw z przeznaczeniem na odmienne formy aktywności i relaks.

Zorganizowanie przestrzeni klasowej do realizowania zajęć o różnych formach aktywności, w tym także przeprowadzania zabaw ruchowych i zajęć w kąciakach tematycznych. Istotą zorganizowania przestrzeni klasowej jest przede wszystkim dostosowanie środowiska fizycznego szkoły do potencjalnych możliwości psychofizycznych dzieci 6 i 7 – letnich oraz do potrzeb realizacyjnych treści i założeń dydaktycznych. Przestrzeń klasową powinny stanowić stałe elementy wyposażenia dające możliwość do pracy grupowej, indywidualnej i również relaksu. Podstawowym wyposażeniem klasy są tablice oraz ławki, które w zależności od intencji dydaktycznej realizowanego procesu edukacyjnego mogą przybierać różne formy ustawień np. w rzędy, w półkolu, w zespoły, w kręgu. Istotnym elementem jest różnorodność kombinacji w zależności od potrzeb naturalnych dzieci i realizacji zamierzonych treści programowych. Stałe wyposażenie klasy to również miejsce przeznaczone do rekreacji (np. wykładzina dywanowa), które może być także wykorzystane do organizowania pogadanki, zabaw ruchowych i dydaktycznych. To także odpowiednie miejsce dla dzieci, które odczują zmęczenie i będą chciały odpocząć. Ważnym wyposażeniem przestrzeni klasowej jest także wyodrębnienie kąciaków tematycznych, nazwanych w programie „Zostań Noblistą” – Centrami Zainteresowań. Aranżowanie ich ma na celu nie tylko nauczanie i uczenie się w oparciu o realizowany program, ale także rozwijanie zainteresowań dzieci 6 i 7 letnich oraz uwzględnienie dla tego wieku dzieci zamiłowań do zabawy, które mogą być spełnione w okazjonalnym Centrum ulubionej zabawki. Znajdujące się w Centrach Zainteresowań odpowiednie materiały, pomoce dydaktyczne, eksponaty, akcesoria mogą być inspiracją do zgłębiania i poszukiwania nowej wiedzy, kształtując postawę ucznia - badacza. Formy pracy w Centrach Zainteresowań mogą mieć charakter zróżnicowany: z całą klasą, z podziałem na grupy ze wskazaniem na wielopoziomowość wykonywanych w nich zadań, dostosowanych do możliwości uczniów i dokonanych przez nich indywidualnych wyborów. Praca w Centrach może mieć także charakter samodzielny, wynikający z chęci poszukiwań i rozwiązywania problemów przez poszczególnych uczniów. Zatem wyposażenie przestrzeni klasowej to bardzo ważny element warsztatu pracy uczniów i nauczyciela. Właściwa i bogato edukacyjna aranżacja klasy może warunkować pomyślną adaptację sześciolatków i siedmiolatków do nowych warunków szkolnych i zarazem spełniać ich oczekiwania poznawcze, kształtujące i społeczne.

- Stosowanie różnorodnych pomocy dydaktycznych, które ułatwić mogą proces rozwoju i wyrównywania szans dzieci pochodzących z różnych środowisk. Nauczyciel w procesie edukacyjnym powinien uwzględniać różnorodne środki dydaktyczne, począwszy od najprostszych (

liczmany, naturalne i sztuczne modele) i ogólnodostępnych po złożone pomoce audiowizualne, tj. telewizor, odtwarzacz DVD, odtwarzacz płyt, magnetofon, komputer, itd. Zastosowanie w procesie edukacyjnym różnorodności środków dydaktycznych nie tylko sprzyja polisensoryczności poznawania, ale także służy wyrównywaniu szans dzieci o niskim statusie społecznym ze środowisk wiejskich, które mają ograniczony dostęp w warunkach rodzinnych do tego typu sprzętu. Dlatego tak ważne jest, aby uczniowie mieli dostęp do pomocy dydaktycznych, wiedzieli także o tym, że są one dla nich przeznaczone do użytku i mogli z nich aktywnie korzystać, i równocześnie nabywać umiejętności wykorzystywania nowoczesnych technologii jako jednego ze źródeł wiedzy w procesie uczenia się.

- Jednym z ważnych czynników stanowiącym o efektach nauczania- uczenia się i adaptacji dzieci 6 i 7-letnich do warunków szkolnych jest postawa nauczyciela. Wyznaczają ją nie tylko kompetencje specjalistyczno- pedagogiczne, metodyczne, facylitatorskie. Kompetencje i preferencje metodyczne przejawiające się w organizowaniu warunków, w których uczniowie mieliby okazję do wykazania się wielointeligentnym funkcjonowaniem nie są w pełni wystarczające. Ważne uzupełnienie stanowią umiejętności interpersonalne, empatyczne oraz takt pedagogiczny okazywany poprzez działania i podejmowanie decyzji. Wyrażają się one w szczególnym podejściu nauczyciela do młodszego ucznia, okazywaniu życzliwości i zrozumienia przy pomocy słów, mimiki i gestów, gwarantując mu poczucie bezpieczeństwa i dobre samopoczucie w szkole.
- Współpraca nauczyciela z rodzicem dziecka 6 i 7 -letniego powinna przybierać różne formy. Najczęściej wskazywane przez literaturę to: formy indywidualne i zbiorowe. Do form indywidualnych można zaliczyć konsultacje pedagogiczne, nawiązywanie kontaktów korespondencyjnych głównie przez Internet i rozmowy telefoniczne. Formy zbiorowe to spotkania robocze mające na celu podnoszenie kultury pedagogicznej rodziców, spotkania z ekspertem oraz spotkania okolicznościowe i spotkania w ramach „ otwartych drzwi szkoły dla rodziców”. Celem form indywidualnych jest przede wszystkim koncentrowanie się na systematycznej wymianie informacji o uczniu na temat zauważonych postępów w nauce lub trudności i pojawiających się nowych problemów. Kontakty indywidualne nauczyciela z rodzicem powinny mieć na celu omówienie wyników każdego rodzaju diagnoz (wstępnej, formatywnej, końcowej). Omówieniu wniosków powinno towarzyszyć poszukiwanie wspólnych rozwiązań, a w razie potrzeby udzielić wsparcia i umożliwić skontaktowanie się rodziców ze specjalistami. Udzielenie wsparcia rodzicom to fachowa porada i umiejętne ukierunkowywanie metodyczne ze wskazaniem propozycji środków stymulujących rozwój ich dzieci w sytuacjach pozaszkolnych w oparciu o wytyczony profil inteligencji ze szczególnym zwróceniem uwagi na obszary, w których uczeń może rozwijać się lepiej, i w efekcie odnosić większe sukcesy. Profesjonalna współpraca szkoły z domem rodzinnym dziecka młodszego obejmuje także formy współpracy zbiorowej,

które pełnią również ważną funkcję wspomagającą dobry start sześciolatka. Chodzi tu głównie o zorganizowanie dla rodziców: „otwartych drzwi szkoły”, aby rodzice mieli okazję do uczestniczenia w zajęciach i zaobserwowania swojego dziecka w różnych sytuacjach edukacyjnych; poszarpanie wiedzy rodziców z zakresu możliwości wsparcia rozwoju ich dzieci poprzez udział w spotkaniach z ekspertem i uczestniczenie w specjalistycznych warsztatach szkoleniowych. Dobłą współpracę wyznaczają działania i propozycje w zakresie angażowania rodziców w różne prace na rzecz klasy i szkoły niekiedy także przy współudziale ich dzieci.

10. WYRÓWNYWANIE SZANS EDUKACYJNYCH

Istota wyrównywania szans edukacyjnych prowadzi do wzrostu świadomości dzieci i ich umiejętności korzystania z edukacji. Zdaniem S. Kawuli „wyrównywanie szans edukacyjnych między dziećmi to przede wszystkim pobudzanie i zaspokajanie indywidualnych potrzeb rozwojowych i edukacyjnych u tych, którzy tego szczególnie potrzebują na skutek oddziaływania szeregu niekorzystnych czynników w ich środowisku życia”⁴⁶.

Założenia programowe wyznaczają wszechstronne działania z zakresu wyrównywania szans dziecka wiejskiego w środowisku szkolnym w oparciu o zintegrowaną współpracę środowiskową. W ciągu planowanych działań pedagogicznych, gwarantujących niesegregacyjny proces edukacyjny dziecka wiejskiego wpisują się różne formy działań zmierzające do wszechstronnego rozwoju uczniów i dobrego ich samopoczucia w warunkach środowiska szkolnego. Propozycja planowanych działań dotyczy w następujących zakresów:

- zapewnienie dodatkowych zajęć dla młodszych uczniów, którzy mają utrudniony start szkolny;
- organizowanie zajęć korekcyjno- kompensacyjnych niezbędnych do krygowania istniejących deficytów rozwojowych uczniów;
- organizowanie zajęć wyrównawczych dla uczniów wymagających bieżącego uzupełnienia braków w wiadomościach i podstawowych umiejętnościach ;
- włączenie do działalności szkolnej zajęć świetlicowych zapewniających warunki do odrobienia pracy domowej i wykonywania innych czynności edukacyjnych doskonalących rozwój ucznia.

⁴⁶ S. Kawula, Nikłe szanse edukacyjne dzieci i młodzieży z obszarów biedy. Bariery i szanse., [w:] J. Górniewicz/ red./, Dylematy współczesnej edukacji., Toruń 2007, s. 49.

- urzeczywistnianie w działaniach szkolnych rozszerzonych czynności pedagogicznych wspierających rozwój uczniów ze środowisk wiejskich zaniedbanych kulturowo.

Wymaga to ze strony nauczycieli wzmocnienia czujności dydaktycznych poprzez rozpoznawanie stylów uczenia się, stosowanie zasady indywidualizacji, przystępności wiedzy, wpływając jednocześnie na harmonijny i sukcesywny rozwój tych dzieci. To także szczególne oddziaływania wychowawcze i opiekuńcze zaprzeczające stygmatyzacji, izolacji, zapewniające tym samym uczniom dobre samopoczucie w grupie rówieśniczej. Kolejnym ważnym elementem jest organizowanie zajęć pozalekcyjnych rozwijających zainteresowania uczniów i innych zajęć edukacyjno- rekreacyjnych wypełniających czas wolny dziecka wiejskiego. Podstawowym założeniem tych zajęć powinna być realizacja idei równych szans w zakresie eliminowania wszelkich oznak stygmatyzacji dzieci, które ograniczałyby ich udział w różnych ofertach rekreacyjnych, kulturalnych i społecznych.

Zakres zajęć obowiązkowych i pozalekcyjnych w obszarze wyrównywania szans dziecka wiejskiego oprócz treści rozwijających zainteresowania powinny zawierać również aspekty wychowawcze odnoszące się do rozwoju osobistego, społecznego, emocjonalnego w zakresie nabywania umiejętności komunikacyjnych, stymulujących kreatywne zachowania oraz poznawania i rozumienia otaczającego świata.

Wyznaczają go sytuacje edukacyjne o charakterze poznawania, doświadczania oraz osiągania sukcesu i spojrzenia na siebie jako ucznia przez pryzmat jednostki potrzebnej i niepowtarzalnej. W myśl powyższych rozważań każdy uczeń ma prawo wzrastać i rozwijać się w takich warunkach, które dają mu możliwość poznawania świata, samego siebie poprzez różnego rodzaju działania praktyczne i wyzwalone aktywności. Ważne jest to, aby w centrum wszelkich zabiegów edukacyjnych umieścić aktywnego ucznia, który poprzez „zdobywanie nowych narzędzi w warunkach szkolnych”⁴⁷ może uczyć się refleksji nad sobą, która będzie źródłem sprawczości, projektowania i realizowania działań. Zdaniem Michaela Little-dyke i Laury Huxford kreowaniu postaw społecznych uczniów może służyć zastosowanie konstruktywistycznych założeń w procesie ich edukacji. Umożliwi to utrzymanie równowagi między osobistą wiedzą dziecka a społeczną ofertą wiedzy i możliwości. W takim kontekście priorytetowym przedsięwzięciem w projektowaniu działań edukacyjnych będzie budowanie indywidualności uczniów poprzez doświadczenie i refleksję⁴⁸.

W ramach działalności dydaktycznej i wyrównywania szans dziecka wiejskiego proponuje się organizowanie zajęć w plenerze w różnych środowiskach, ukazujących uczniom różnorodność społeczną, kulturalną i przyrodniczą.

Zakres realizowanych zajęć w plenerze powinien odbywać się w zarówno w środowisku naturalnym – wiejskim oraz w środowisku miejskim. Kontakt z różnorodnością społeczną i kulturalną nie tylko powinien ograniczać się od odbioru wrażeń dostarczanych poprzez bezpośrednią obserwację, ale to również aktywne uczestnictwo w zajęciach edukacyjnych, zorganizowanych w muzeum, w ZOO, w teatrze, na Starym Mieście, na stadionie, itd..

⁴⁷ Zob. J. S. Bruner, *Kultura edukacji*, przeł. T. Brzostkowska-Tereszkiewicz, Universitas, Kraków 2006.

⁴⁸ *Teaching the Primary Curriculum for Constructive Learning*, red. M. Littldyke, L. Huxford, David Fulton Publishers, London 1998, s. 8.

Nawiązywanie współpracy uczniów ze szkoły wiejskiej z rówieśnikami szkoły miejskiej.

Zakres współpracy odnosi się do integracji środowiskowej, organizowania wspólnych zabaw, spotkań tematycznych i konkursowych, korespondencji międzyszkolnej, wspólnych zajęć w plenerze. Powyższe perspektywy jako obszary poznawania różnych środowisk zgłębione refleksją i konstruktywnym działaniem wyrażają obopólną korzyść zarówno dla uczniów szkoły miejskiej, jak i wiejskiej. Bowiem z jednej strony dają większe możliwości poznawcze i kształtujące uczniom z różnych środowisk, z drugiej zaś są doskonałym gruntem do kreowania odpowiedzialności, poczucia wspólnoty oraz odrębności regionalnej i budowania tożsamości lokalnej. To także włączenie rodziców i przedstawicieli środowiska lokalnego w działania wyrównywania szans dziecka wiejskiego, jako ważnego łącznika wzmacniającego możliwość pokonywania granic i barier środowiskowych. Zintegrowana współpraca w tym znaczeniu to zapraszanie do udziału i współpracy rodziców oraz przedstawicieli środowiska lokalnego do wspólnych działań na rzecz wyrównywania szans uczniów.

Zadania w zakresie upowszechniania idei wyrównywania szans dziecka przy współudziale rodziców, środowiska lokalnego mogą być skoncentrowane wokół następujących obszarów:

- organizowanie warunków umożliwiających przeżycie sukcesu dzieciom i ich rodzicom;
- ukazywanie wpływu zdrowego i aktywnego stylu życia na ogólne funkcjonowanie człowieka;
- aranżowanie sytuacji ukazujących potwierdzenie przydatności efektów samodoskonalenia w doświadczeniach życiowych wybranych osób;
- rozwijanie świadomości w obszarze doskonalenia i posiadania kompetencji społecznych;
- podwyższanie kultury i świadomości pedagogicznej rodziców;
- rozpowszechnianie w środowisku lokalnym idei edukacji permanentnej jako procesu trwającego przez całe życie i jako obszaru dającego możliwość decydowania o sobie, zdobywania większej kontroli nad własnym życiem i zmieniającą się rzeczywistością;
- organizowanie imprez z wykorzystaniem zwyczajów i tradycji lokalnych.

Wymienione zadania przekładają się na konkretne czynności: wspólne wyjazdy i spotkania kulturowo – oświatowe, np. upowszechniające akcje czytelnicze, wycieczki, wyjazdy do teatru, kina, poznawanie najbliższej okolicy, organizowanie konkursów, festynów, akcji charytatywnych, zapraszanie „ciekawych ludzi” i innych spotkań okolicznościowych, sport w plenerze, organizowanie spotkań i debat z psychologiem, pedagogiem, lekarzem, pielęgniarką.

Wyrównywanie szans dziecka wiejskiego to także wzmocnienie skutecznych działań opiekuńczych wobec uczniów potrzebujących wsparcia o różnym charakterze potrzeb egzystencjalnych. To taka działalność, która koncentruje się na świadomym działaniu środowiska szkolnego na rzecz równości

szans uczniów z rodzin o niskim statusie społeczno – ekonomicznym, zagrożonych czynnikami patologii społecznej. Wyraża się ona w organizowaniu wszechstronnej działalności, dającej możliwość włączenia w przestrzeń społeczną uczniów, mających małe szanse na realizację praw do wszechstronnego rozwoju. Wymaga to jednak wypracowania holistycznego spojrzenia przez konkretne środowisko szkolne i lokalne na problemy rodzinne uczniów, w którym nie tylko istotna jest pomoc materialna, ale i ogólnorozwojowa wspierana poprzez profesjonalną i szeroko rozumianą pomoc edukacyjną i opiekuńczą.

Aby sprostać powyższym oczekiwaniom środowisko szkolne powinno jednoczyć siły społeczności lokalnej w celu wzmocnienia działań na rzecz udoskonalenia warunków rozwojowych swoich uczniów i rodziców. To również nawiązanie współpracy z władzami samorządowymi oraz możliwymi partnerami na płaszczyźnie współdziałania i troski o wspólne dobro rozwojowe środowisk wychowawczych społeczności lokalnej.

11. EWALUACJA PROGRAMU

Ewaluacja jest nieodłączną i zaplanowaną czynnością zmierzającą do ustalenia poziomu wdrażanych przedsięwzięć w zakresie stopnia wykonalności, a więc w jego pozytywnych lub negatywnych aspektach. Powołując się na definicję R.C. Dolla, iż ewaluacja to szeroko zakrojony, ciągły proces⁴⁹, można uznać, że powinna się ona przejawiać w formie stałej czynności diagnozującej warunki oraz efekty wszelkich działań wyznaczonych ramami danego przedsięwzięcia.

Ewaluacja rozpatrywana w kontekście programu „Zostań Noblistą” musi mieć również charakter ciągły, powinna przybierać formę permanentnego monitoringu poszczególnych elementów procesu edukacyjnego. Fragmentaryczne działania diagnostyczne będą ważne nie tylko do sumaryczności ocen na etapie końcowym ewaluacji, ale również z punktu widzenia szybkiej reakcji na zachodzące zmiany i pojawiające się zjawiska wymagające weryfikacji i konkretnych zmian. Zdaniem Anny Galant działania ewaluacyjne mogą dotyczyć oceny programu nauczania w trakcie jego wdrażania lub po wdrożeniu. W związku z tym możemy mówić o ewaluacji formatywnej i sumatywnej. W przypadku ewaluacji sumatywnej chodzi o jednoznaczną i całościową ocenę, która ma doprowadzić do podjęcia decyzji o kontynuowaniu programu lub rezygnacji z jego realizacji⁵⁰. Zatem ocenianie w trakcie realizowania programu, a więc ewaluacja formatywna jest pożądana, ponieważ pozwala na dokonanie zmian w czasie jego trwania i bieżących udoskonalień. W czasie wdrażania programu zmiany dotyczyć mogą:

⁴⁹ Cyt. za A.C. Ornstein, F.P. Hunkins, *Program szkolny. Założenia, zasady, problematyka*, WSiP, Warszawa 1999, s. 316.

⁵⁰ A. Galant, *Ewaluacja programu nauczania, [w:] Programy nauczania w rzeczywistości szkolnej. Tworzenie – wybór – ewaluacja*, Wyd. Ośrodek Rozwoju Edukacji, Warszawa 2012, s. 86.

- udoskonalenia metod i form pracy z uczniami;
- wybranych aspektów programu;
- wprowadzenia lub usunięcia wskazanych (na podstawie z oceny danych) treści⁵¹.

Ewaluacja formatywna dokonuje pośrednio oceny. Etap formatywny w zaprezentowanej propozycji programu odnosi się do:

- Rozpoznawania bieżących osiągnięć każdego ucznia i weryfikowania ich z doбором wykorzystywanych metod oraz form pracy, ustalonych na podstawie wytyczonego profilu inteligencji. Dotyczy on głównie dostarczania ważnych informacji wynikających z organizowania warunków edukacyjnych dla każdego ucznia z możliwością efektywnego oraz preferowanego stylu uczenia się, wykazywanych aktywności, w tym także jego wytworów i produktów.
- Okresowej diagnozy profilu inteligencji wielorakich uczniów.
- Subiektywnych ocen uczestników programu „częstkowej działalności”, będącej elementem całego przedsięwzięcia, a więc gromadzenia informacji i opinii od uczniów, rodziców i nauczycieli.

Wymienione obszary diagnozy formatywnej będą pomocne do ewaluacji sumatywnej, a więc ostatecznej oceny efektów poszczególnych obszarów mieszczących się w zakresie ustalenia wartości wewnętrznej programu, instrumentalnej i względnej, dających możliwość optymalizacji oceny procesu edukacyjnego. Zatem celem ewaluacji sumatywnej jest ocena efektywności programu w następujących zakresach:

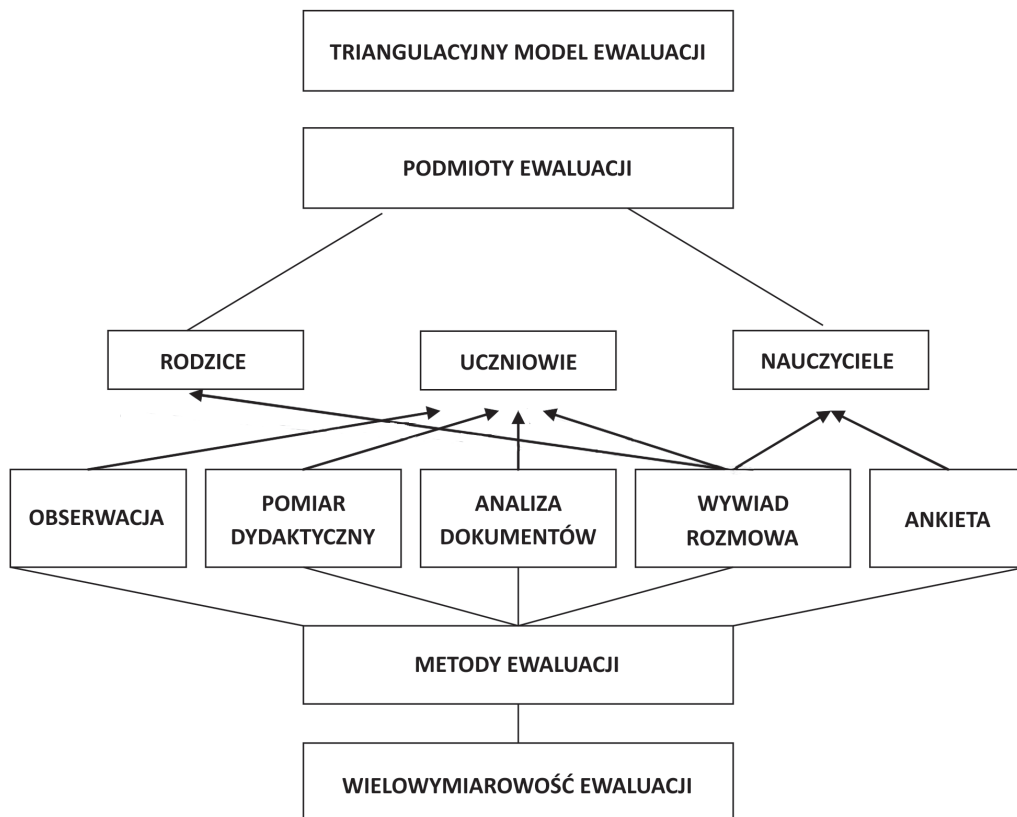
- Ewaluacja spójności treści nauczania z celami kształcenia i przewidywanymi osiągnięciami uczniów.
- Ewaluacja przydatności i racjonalnego wykorzystania zamierzonych celów programowych, w tym określenia stopnia ich osiągnięcia.
- Ewaluacja progresji rozwojowej profilu inteligencji wielorakich uczniów w 3-letnim cyklu edukacyjnym z uwzględnieniem postaw uczniów wobec procesu uczenia się, ich osiągnięć szkolnych i zmian w zachowaniu.
- Ewaluowanie skuteczności podejmowanych działań programowych w zakresie wytyczonych profili inteligencji, organizowania warunków edukacyjnych, a poziomem osiągnięć uczniów.
- Ewaluacji doboru metod i form pracy jako realnych warunków edukacyjnych szkolnych i pozaszkolnych, wykorzystujących możliwości środowiskowe do aktywnego poznawania i wszechstronnego rozwoju uczniów.
- Ewaluacja postaw rodziców wobec koncepcji programowej ze szczególnym uwzględnieniem podejmowanych przez nich działań wobec swoich dzieci z wykorzystaniem znajomości ich profilu inteligencji.

⁵¹ Tamże.

 Ewaluacja postaw kadry nauczycielskiej wobec koncepcji programowej i realizacyjnej.

Uzyskane informacje z wyszczególnionych obszarów ewaluacyjnych będą miarodajnym wskaźnikiem w ustaleniu poziomu skuteczności zrealizowanego programu. Będą także podstawą do ustalenia konkretnych wniosków poewaluacyjnych i odniesieniem nie tylko do szczegółowego wartościowania zachodzących zmian, ale również mogą być podstawą do optymalizowania perspektywicznych działań.

Do wartościowania celów ewaluacyjnych programu proponujemy wykorzystanie modelu triangulacyjnego. **Model triangulacyjny** znajduje w niniejszym programie zastosowanie ze względu na uzyskanie wielowymiarowego i obiektywnego opisu zjawiska. W ujęciu tego modelu ocenia się realizację programu z punktu widzenia kilku grup⁵². W niniejszym przypadku można go ocenić z perspektywy uczniów, rodziców i zaangażowanych nauczycieli. Natomiast cel ewaluacyjny sprowadza się do uzyskania możliwie wielu opisów rozmaitych sposobów widzenia ze strony różnych uczestników programu. Wielowymiarowość ewaluacyjną programu „Zostań Noblistą” przedstawia rysunek 3.

Rys 3. Triangulacyjny model ewaluacji programu „Zostań Noblistą”

Źródło: Opracowanie własne.

⁵² Tamże, s. 91.

W triangulacyjnym modelu ewaluacji programu „Zostań Noblistą” podmiotami podlegającymi formatywnej i sumatywnej ewaluacji są uczniowie, rodzice i nauczyciele. Wyszczególnionym podmiotom przyporządkowane są metody ewaluacji, które umożliwią gromadzenie informacji za pomocą następujących narzędzi ewaluacyjnych: tematyczne i problemowe arkusze obserwacji, testy osiągnięć szkolnych uczniów, wytwory i produkty pracy uczniów, dokumenty samooceny uczniów, profile inteligencji, kwestionariusze ankiety i wywiadu.

Prowadząc proces ewaluacyjny, należy zwrócić uwagę na wymiar organizacyjny i decyzyjny działań, a w szczególności na możliwości planowania ewaluacji oraz przeprowadzenie jej w warunkach życzliwej atmosfery, pozbawionej lęku i stresu.

Reasumując, zaplanowana ewaluacja dotyczy systematycznej i obiektywnej oceny procesu realizacji i rezultatów programu pod względem stosowności, skuteczności, a także użyteczności podjętych w ich ramach działań. Ponadto wykorzystany triangulacyjny model ewaluacyjny wraz z przyjętą metodologią dostarczy rzetelnych i przydatnych informacji określających stopień skuteczności działań oraz ich zgodności z przyjętymi założeniami programowymi.

Przykładowe kwestionariusze oceny programu „Zostań Noblistą” dla nauczycieli i rodziców (patrz: załącznik 2 i załącznik 3).

12. UWAGI O REALIZACJI PROGRAMU

Program „Zostań Noblistą” realizuje założenia *Podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkół podstawowych*, w myśl której dzieci sześciolatnie rozpoczynają naukę w klasie pierwszej. Na poziomie edukacji wczesnoszkolnej ma to być ciągłość procesu edukacji rozpoczętego w przedszkolu. Kształcenie na tym etapie ma na celu scalenie treści poznawczych, które sprzyjają integracji wszystkich sfer osobowości dziecka. Na poziomie nauczania zintegrowanego proces nauczania i uczenia się będzie efektywny, jeżeli zostaną spełnione określone warunki:

- nauczyciel będzie stwarzał sytuacje dydaktyczne umożliwiające poznanie z działaniem;
- w klasie panować będzie odpowiednia atmosfera oparta na ciepłych, przyjaznych i demokratycznych interakcjach nauczyciela i uczniów;
- uczniowie będą pracować wspólnie, swobodnie się komunikować, wymieniać doświadczenia i pomagać sobie wzajemnie;
- dzięki stosowanej zasadzie indywidualizacji kształcenia, uczniowie szczególnie uzdolnieni i o specjalnych potrzebach edukacyjnych będą mieć szansę na odniesienie sukcesu;
- uczniowie będą mieli poczucie bezpieczeństwa, swobody i wolności, będą współdecydować o tym, czego się uczyć i jak się uczyć;

- 🌐 przestrzeń sali lekcyjnej odpowiednio przygotowana, wyodrębniona część edukacyjna i odpowiednio urządzona oraz część relaksacyjna, nadająca się do zabawy;
- 🌐 sala lekcyjna wyposażona w odpowiedni sprzęt audiowizualny, komputer z dostępem do Internetu, projektor, mapy, gry i pomoce naukowe;
- 🌐 możliwość pozostawienia przez dzieci części swoich rzeczy w szkole,
- 🌐 włączenie rodziców w życie klasy;
- 🌐 zorganizowane w sali lekcyjnej tematyczne Ośrodki Zainteresowań.
- 🌐 w klasach I – III prace domowe będą dostosowane do możliwości ucznia, uczniowie korzystający z zajęć świetlicowych będą mieć możliwość odrabiania zadań domowych w szkole,
- 🌐 możliwość kontynuowania rozpoczętego w przedszkolu procesu kształtowania w klasie I dojrzałości dzieci do nauki czytania i pisania, a w klasie II i III te umiejętności będą intensywnie kształtowane,
- 🌐 wspomaganie rozwoju czynności umysłowych ważnych dla uczenia się matematyki, począwszy od budowania podstawowych intuicji matematycznych poprzez zabawy, gry i sytuacje zadaniowe po wstępną matematyzację i rozwiązywanie zadań tekstowych, w kl. I uczniowie około jednej trzeciej czasu przeznaczonego na edukację matematyczną będą zajmować się rysowaniem i pisanem, w klasach II i III ten czas będzie wydłużany,
- 🌐 wykorzystanie aktywizujących metod nauczania i różnorodnych dostępnych źródeł informacji,
- 🌐 realizowanie edukacji przyrodniczej w naturalnym środowisku poza szkołą, rozwijanie wiedzy przyrodniczej poprzez wykorzystanie aktywizujących metod nauczania i różnych źródeł informacji, także w oparciu o badania, obserwacje i eksperymentowanie,
- 🌐 zajęcia komputerowe realizowane w korelacji z różnymi obszarami edukacji,
- 🌐 zajęcia z wychowania fizycznego prowadzone na boisku i w sali gimnastycznej,
- 🌐 stwarzanie możliwości prezentowania swych osiągnięć, np. muzycznych, wokalnych, recytatorskich, tanecznych, sportowych, konstrukcyjnych.

13. LITERATURA PEDAGOGICZNA I METODYCZNA DLA NAUCZYCIELI

- Albrecht K., *Inteligencja społeczna. Nowa nauka sukcesu*, Wyd. „Helion”, Gliwice 2007.
- Bałałowicz J., *Konstruktywizm w teorii i praktyce*, „Edukacja” 2003, nr 3.
- Bałałowicz J., Kowalska A., *Wczesna edukacja dziecka. Stan obecny – perspektywy – potrzeby*, Wyd. WSP TWP, Warszawa 2006.
- Berthet D., *Wprowadzenie do nauki pisania*, Wyd. „Cyklady”, Warszawa 2002.
- Boguszewska A., Weiner A., *160 pomysłów na nauczanie zintegrowane w klasach I-III*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2002.
- Bruner J. S., *Kultura edukacji*, przeł. T. Brzostkowska –Tereszkiewicz, Universitas, Kraków 2006.
- Brzezińska A., *Szkoła twórcza – autorskie klasy, programy nauczycielskie*, „Kwartalnik Pedagogiczny” 1993, nr 1.
- A. Brzezińska, M. Burtowy, *Psychopedagogiczne problemy edukacji przedszkolnej*, Poznań 1995.
- Burszta W.J., *Świat jako więzienie kultury. Pomyślenia*, PIW, Warszawa 2008.
- Efektywność kształcenia zintegrowanego*, red. H. Siwek, Wyd. WSP TWP, Warszawa 2007.
- Gardner H., *Inteligencje wielorakie. Nowe horyzonty w teorii i praktyce*, Wyd. Laurum, Warszawa 2009.
- Gardner H., *Inteligencje wielorakie. Teoria w praktyce*, Wyd. Media Rodzina, Poznań 2002.
- Goleman D., *Inteligencja społeczna*, Wyd. „Rebis”, Poznań 2007.
- Gołębniak B.D., *Uczenie metodą projektów*, WSiP, Warszawa 2002.
- Górniewicz E., *Trudności w czytaniu i pisaniu u dzieci*, Wyd. UWM, Olsztyn 2000.
- Grabowska D., *Projekt jako metoda aktywizująca*, „Biblioteka w Szkole” 2009, nr 1.
- Gruszczyk-Kolczyńska E., Zielińska E., *Dzieci ze specyficznymi trudnościami w uczeniu się matematyki*, WSiP, Warszawa 1992.
- Guz S., *Metoda Montessori w przedszkolu i szkole*, Wyd. UMCS, Lublin 2006.
- Guz S., Zwierzchowska I., *O pomyślny start szkolny dziecka*, Wyd. WSP TWP, Warszawa 2010.
- Hawrylak M., *Ocenianie szkolne – między teorią a praktyką*, [w:] *Edukacja – wczoraj, dziś, jutro*, t. 1, red. E. Jagiełło, R. Matysiuk, U. Tyłuś, Wyd. UPH, Siedlce 2012.
- Hawrylak M., *Projekt edukacyjny – aktywizująca metoda w praktyce szkolnej*, „Zeszyty Naukowe Akademii Humanistycznej” 2009, nr 2 (7).
- Kalinowska A., *Pozwólmy dzieciom działać. Mity i fakty o rozwijaniu myślenia matematycznego*, CKE, Warszawa 2000.
- Kawula S., *Nikłe szanse edukacyjne dzieci i młodzieży z obszarów biedy. Bariery i szanse.*, [w:] J. Górniewicz/red./, *Dylematy współczesnej edukacji.*, Toruń 2007.
- Klus- Stańska D., *Konstruowanie wiedzy w szkole*, Wyd. UWM, Olsztyn 2009.
- Klus-Stańska D., Kruk J., *Tworzenie warunków dla rozwojowej zmiany poznawczej i konstruowania wiedzy przez*

- dziecko, [w:] *Pedagogika wczesnoszkolna – dyskursy, problemy, rozwiązania*, red. D. Klus-Stańska, M. Szczepka-Pustkowska, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2009.
- Kompetencje nauczyciela edukacji początkowej*, red. K. Żegnałek, Wyd. WSP TWP, Warszawa 2008.
- Krasowicz-Kupis G., Wiejak K., *Skala inteligencji Wechslera dla dzieci (WISC-R) w praktyce psychologicznej*, Wyd. PWN, Warszawa 2006.
- Krzyżewska J., *Aktywizujące metody i techniki w edukacji wczesnoszkolnej*, AU Omega, Suwałki 1998.
- Kujawiński J., *Metody edukacyjne nauczania i wspierania w klasach początkowych*, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 1998.
- Niemierko B., *Kształcenie szkolne. Podręcznik skutecznej dydaktyki*, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2007.
- Niemierko B., *Między oceną szkolną a dydaktyką*, WSiP, Warszawa 1991.
- Nikitorowicz J., *Edukacja regionalna i międzykulturowa*, WAIp, Warszawa 2009.
- Nowik J., *Kształcenie matematyczne w edukacji wczesnoszkolnej*, Wyd. „Nowik”, Opole 2009.
- Okoń W., *Wprowadzenie do dydaktyki ogólnej*, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 2003.
- Podstawa programowa wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół z dnia 27 sierpnia 2012 r. (Dz. U. z 2012 r., poz. 977 z późn. zm.). Zmiany wprowadzone zostały Rozporządzeniem Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 maja 2014 r. (Załącznik nr 2). Podstawa programowa kształcenia ogólnego dla szkół podstawowych.*
- Schaffer H. R., *Psychologia dziecka*, Wyd. PWN, Warszawa 2011.
- Rau K., E. Ziętkiewicz, *Jak aktywizować uczniów*, Oficyna Wydawnicza, Poznań 2000.
- Siewert H., *Testy inteligencji. Typy testów, przykłady zadań, rozwiązania, testy IQ do samodzielnego przeprowadzania*, Wyd. Studio EMKA, Warszawa 2000.
- Siwek H., Bereźnicka M., *Myślenie matematyczne jako wartość we wczesnoszkolnym kształceniu zintegrowanym*, [w:] *Kształcenie nauczycieli przedszkoli i klas początkowych w okresie przemian edukacyjnych*, red. K. Kraszewski, B. Muchacka, WN AP, Kraków 2004.
- Siwek H., *Błękitna matematyka*, Wyd. Kleks, Bielsko-Biała 1996.
- Siwek H., *Kształcenie zintegrowane na etapie wczesnoszkolnym*, WN AP, Kraków 2004.
- Suświłło M., *Inteligencje wielorakie w nowoczesnym kształceniu*, Wyd. UWM, Olsztyn 2004.
- Szłosek F., *Wstęp do dydaktyki przedmiotów zawodowych*, WN Instytutu Technologii Eksploatacji, Radom 1998.
- Teaching the Primary Curriculum for Constructive Learning*, red. M. Littdyke, L. Huxford, David Fulton Publishers, London 1998.
- Tyluś U., *Nauczyciel edukacji wczesnoszkolnej kreatorem wszechstronnego rozwoju umysłowego wychowanków*, „Nauczanie Początkowe” 2010, nr 2.
- Tyluś U., *Praca edukacyjna nauczyciela w zakresie wspierania rozwoju społecznego ucznia*, „Nauczanie Początkowe” 2011, nr 1.
- Tyluś U., *Współczesny nauczyciel edukacji wczesnoszkolnej. Realia i wyzwania*, [w:] *Edukacja polska w konstelacji europejskiej*, red. K. Żegnałek, Wyd. UPH, Siedlce 2013.

Tyluś U., *Wybrane strategie edukacyjne w kontekście założeń neurodydaktyki, „Paedagogica at Utilitatem Disciplinae”* 2011, R. 7.

Więckowski R., *Pedagogika wczesnoszkolna*, WSiP, Warszawa 1998.

Wójcik E., *Metody aktywizujące w pedagogice grup*, Wydawnictwo „Rubikon”, Kraków 2000.

Zagrożenia cyberprzestrzeni, red. J. Lizut, Wyd. WSP TWP, Warszawa 2014.

Zimbardo P.G., Johnson R.L., McCann V., *Psychologia. Kluczowe koncepcje. Struktura i funkcje świadomości*, Wyd. PWN, Warszawa 2010.

Żegnałek K., *Dydaktyka ogólna*, Wyd. WSP TWP, Warszawa 2005.

ADRESY STRON INTERNETOWYCH

www.oświata.org.pl

www.men.gov.pl

www.cke.edu.pl

www.nauczaniezintegrowane.pl

www.interklasa.pl

www.encyklopedia.pl

www.ortofrajda.pl

www.origami.pl

www.literka.pl

www.gonciarz.eu

www.vulkan.edu.pl

www.edukacja.edux.pl

www.dzieci.com.pl

www.erys.pl

14. OPINIE O PROGRAMIE

prof. zw. dr hab. Helena Siwek

Wydział Nauk Społeczno-Pedagogicznych w Katowicach

Wyższa Szkoła Pedagogiczna im. J. Korczaka w Warszawie

RECENZJA PROGRAMU ZINTEGROWANEJ EDUKACJI WCZESNOSZKOLNEJ DLA KLAS I-III SZKOŁY PODSTAWOWEJ ZOSTAŃ NOBLISTĄ⁵³

Program został opracowany przez dr Urszulę Tyluś i dr Marię Hawrylak – zajmujące się naukowo pedagogiką, a w szczególności wczesnoszkolną edukacją zintegrowaną, pracujące odpowiednio na: Uniwersytecie Przyrodniczo-Humanistycznym w Siedlcach; Wydziale Zamiejscowym w Lublinie Wyższej Szkoły Pedagogicznej im. J. Korczaka w Warszawie.

Całość opracowania zawiera – zgodnie z wymaganiami odnoszącymi się do konstrukcji programu – wszystkie składowe: cele kształcenia, treści kształcenia dla klas I-III szkoły podstawowej (planowane do

⁵³W tekście będę używać skrótu: program ZN („Zostań Noblistą”) zamiast pełnej, nazwy programu, występującej w tytule recenzji.

realizacji w kolejnych klasach), procedury i metody osiągnięcia celów, charakterystykę osiągnięć uczniów oraz oceniania i ewaluacji. Te składowe zostaną w recenzji kolejno omówione.

Dużą część programu poświęcono teorii inteligencji wielorakich Gardnera, którą Autorki uczyniły kanwą i fundamentem swojego programu, uzasadniając, że zapewni ona wszechstronny rozwój dzieci, które będą w procesie nauczania – uczenia się aktywnie działać, przeżywać, badać i doświadczać. Program ten powinien więc umożliwić skupianie się na umiejętnościach, wiedzy, a nade wszystko rozumieniu tego, co jest naprawdę współcześnie potrzebne. Rzeczywiście można się zgodzić, że dzięki zastosowaniu teorii Gardnera program ma szansę stać się podstawą do zaistnienia w szkole zróżnicowanych stylów uczenia się i rozwijania różnych, indywidualnych zdolności uczniów.

CELE KSZTAŁCENIA

Zadania i cele edukacji wczesnoszkolnej są sformułowane poprawnie pod względem merytorycznym i dydaktycznym, i zgodnie są z najnowszą wiedzą na temat rozwoju poznawczo-intelektualnego, społeczno-moralnego, a także fizycznego, emocjonalnego i twórczego dziecka w wieku 6-10 lat.

W celach, które są zakładane w opracowanej innowacji programowej, można dostrzec – nie zawsze wyraźnie uwypuklone w sformułowanym tekście – ich zróżnicowanie na trzech poziomach, począwszy od przyswojenia przez uczniów elementarnych wiadomości na gruncie obserwacji rzeczywistych przedmiotów i zjawisk środowiska społeczno-przyrodniczego, przez dążenie do rozwijania myślenia – w szczególności w procesie rozwiązywania problemów związanych z otaczającą ucznia rzeczywistością i praktycznymi zastosowaniami, by na ostatnim najwyższym poziomie postulować kształtowanie u uczniów umiejętności porządkowania, planowania, projektowania, sprawdzania, uczenia się, samo-kontroli, których transfer do innych przedmiotów szkolnych, które wystąpią w klasach IV-VI, i do innych dziedzin życia jest podstawą sukcesu w nauce i w codziennych sytuacjach.

Podstawą realizacji tak ujętych celów jest koncepcja inteligencji wielorakich Gardnera, którą Autorki omawiają bardzo starannie, charakteryzując **kolejne rodzaje inteligencji: językową, matematyczno-logiczną, wizualno-przestrzenną, muzyczną, cielesno-kinestetyczną, przyrodniczą, interpersonalną i intrapersonalną.**

Następnie – co jest bardzo ważne ze względu na założenia projektu – postulują stymulowanie rozwoju ucznia edukacji wczesnoszkolnej w kontekście założeń tej teorii poprzez: określanie indywidualnego profilu inteligencji każdego ucznia; organizowanie środowiska edukacyjnego; prowadzenie zajęć edukacyjnych w plenerze; wyzwalanie twórczej postawy nauczyciela; współpracę szkoły ze środowiskiem rodzinnym dziecka.

Na podstawie obowiązującej podstawy programowej Autorki sformułowały cele ogólne i szczegółowe, które stały się punktem wyjścia do sformułowania celów operacyjnych. Uporządkowały je w dwóch kolumnach wyróżniając obszary kompetencji kluczowych w pierwszej kolumnie, a w drugiej – cele szczegółowe. W kompetencjach kluczowych zadbały o wyraźne nawiązanie do inteligencji wielorakich Gardnera, co jest zgodne z ideologią programu ZN. Dzięki temu cele są ambitne i mogą stać się podstawą ciekawego, rozwijającego kształcenia dzieci klas I-III, a nie minimalistycznego – jak niestety dużo nauczycieli

pojmuje i interpretuje w ten sposób założenia podstawy programowej. Takie traktowanie doprowadziło do regresu umiejętności dzieci tych klas, o czym świadczą liczne badania kompetencji trzecioklasistów, zarówno krajowe, jak i międzynarodowe.

TREŚCI KSZTAŁCENIA

Treści kształcenia powiązały Autorki z oczekiwanymi efektami aktywności uczniów, co jest zgodne i wymagane przez podstawę programową. Treści dla każdej z klas I-III ujęły tabelarycznie, umieszczając w kolejnych pięciu kolumnach:

1. rodzaje edukacji – (polonistyczna, matematyczna, muzyczna itd., czyli w dawnym języku: przedmiotów nauczania),
2. treści edukacyjne,
3. rodzaje rozwijanych inteligencji,
4. proponowane aktywności w rozwijaniu wybranych inteligencji,
5. przewidywane osiągnięcia ucznia.

Treści kształcenia są najszerszą i najbardziej szczegółową częścią programu ZN. Ta część jeszcze się powiększy w następnych opracowaniach, ponieważ trzeba dodać rozszerzony zakres treści edukacyjnych, które by rozwijały inteligencje wielorakie i dawały szanse uczniom uzdolnionym do rozwijania ich talentów, do zaspokojenia ich ciekawości i pasji, na co nie mogą liczyć przy ubogich treściach podstawy programowej.

Treści są ułożone w sposób przedmiotowy, a nie zintegrowany. Oczywiście nie znaczy to, że w praktyce nie będzie stosowany system integralnego kształcenia, ale to w dużym stopniu będzie zależało już nie od programu, tylko od nauczyciela, podręczników, materiałów dodatkowych, środków dydaktycznych itd.

Treści z poszczególnych edukacji są wymienione i opisane w sposób merytorycznie poprawny. Układ tego rozdziału jest przejrzysty, zestawienia tabelaryczne pozwalają na obserwację zmian w treściach zarówno jakościowych, jak i ilościowych w poszczególnych edukacjach dla kolejnych klas I, II i III. Dzięki temu nauczyciel ma możliwość obserwacji jak rozszerza się i narasta wiedza w zakresie danego przedmiotu kształcenia, co powinno być opanowane przez uczniów wcześniej, żeby można było pójść z realizacją dalszych tematów, co trzeba powtórzyć, uzupełnić, aby uczniowie zrozumieli nowe pojęcia przewidziane programem i opracowane w podręcznikach. Skupienie jednego tematu z wybranego przedmiotu edukacji wokół wspólnej osi może pozwolić na analizę porównawczą podobieństw i różnic w zakresie pojęciowym tego tematu w kolejnych klasach.

W trzeciej kolumnie tabeli znajduje się informacja na temat rodzajów rozwijanych inteligencji, czwarta kolumna zawiera proponowane aktywności w rozwijaniu wybranych inteligencji. Zgodnie z teorią dydaktyki ogólnej i metodyki kształcenia zintegrowanego ten dobór jest przemyślany i uzasadniony aktualnie panującymi trendami. A więc, preferuje się metody aktywne, problemowe, praktyczne, nie pomija się także metod podających, które również powinny mieć zastosowanie w każdym typie szkoły, jak również w klasach integracyjnych, w pracy z dziećmi o specjalnych potrzebach edukacyjnych.

PROCEDURY OSIĄGANIA CELÓW

Sposoby osiągania celów kształcenia i wychowania są przedstawione w dwóch podrozdziałach, w jednym o tym tytule oraz w drugim zatytułowanym: Proponowane metody nauczania wspierające realizację założeń koncepcji inteligencji wielorakich.

Jest to zabieg słuszny, ponieważ w programie ZN chodzi o wiele więcej niż tylko o nauczanie i uczenie się dzieci zgodnie z obowiązującymi podstawami programowymi i powszechnymi programami zintegrowanego kształcenia. Chodzi o pielęgnowanie talentów, rozwijanie zainteresowań oraz pasji poznawczej uczniów, o badanie i tworzenie, aby uczniowie mieli wyjątkowe osiągnięcia i poczuli się noblistami w swojej grupie wiekowej.

Autorki w szczególności wymieniają (lub je tylko opisują, sygnalizują – ja uzupełniam tu ich nazwy) następujące metody, zgodne z teorią wielostronnego nauczania Okonia:

Metody asymilacji wiedzy: pogadanka, dyskusja, praca z książką.

Metody samodzielnego dochodzenia do wiedzy: problemowe, sytuacyjne, gry dydaktyczne.

Metody eksponujące: pokazy i obserwacje, przedstawienia, inscenizacje, dramy, filmy.

Metody praktyczne: ćwiczenia, konstrukcje, pomiary, symulacje.

Szczególną wagę przywiązują do metod problemowych, aktywnych, np. do metody projektu, Dziecięcych Ośrodków Zainteresowań. W ramach tych ostatnich proponują:

CENTRUM JĘZYKOWE,

CENTRUM PRZYRODNICZO-BADAWCZE,

CENTRUM MATEMATYCZNO-LOGICZNE,

CENTRUM ARTYSTYCZNE (muzyczno-rytmiczno-ruchowe). Zaznaczają, że dodatkowo powinno również znajdować się odrębne stanowisko z komputerem i drukarką,

(**CENTRUM INFORMATYCZNE**), z którego mogliby korzystać uczniowie działający aktualnie w obrębie innych ośrodków, a równocześnie nabywać umiejętności wykorzystywania nowoczesnych technologii jako jednego ze źródeł wiedzy w procesie uczenia się.

Dobry program – wspólnie – powinien postulować nauczanie zgodne z powszechnie zalecanymi przez metodykę kształcenia zintegrowanymi koncepcjami kształcenia: realistyczną, czynnościową i problemową. W opracowanym przez Autorki projekcie ten postulat nie występuje *explicite*, ale można się go domyślić przy okazji omawiania treści i metod kształcenia zintegrowanego oraz teorii Gardnera.

OCENIANIE I OSIĄNIĘCIA UCZNIÓW

W zakresie sposobów osiągania celów kształcenia i wychowania Autorki słusznie postulują podjęcie różnorodnych działań, wśród których wymieniają następujące:

a) Diagnoza edukacyjna każdego dziecka rozpoczynającego naukę w klasie pierwszej. Poznanie jego wiedzy, umiejętności i doświadczeń.

- b) Rozpoznanie profilu inteligencji każdego ucznia i preferowanych stylów uczenia się.
- c) Diagnoza środowiska rodzinnego ucznia.
- d) Stworzenie przestrzeni edukacyjnej do samodzielnego uczenia się, pokonywania trudności, dokonywania odkryć i realizowania siebie.
- e) Wykorzystywanie różnorodnych form organizacyjnych i nowatorskich metod nauczania, które pozwalają uczniom na badanie, przetwarzanie, samodzielne poszukiwanie i rozwiązywanie problemów.
- f) Wykorzystywanie środowisk lokalnych w procesie kształcenia.
- g) Korzystanie z nowoczesnych środków dydaktycznych, instytucji kulturalnych, Internetu i środków masowego przekazu.
- h) Współpraca z domem rodzinnym polegająca na wspieraniu dziecka w eliminowaniu trudności i w podejmowanych przez dziecko działaniach.
- i) Korzystanie z instytucji kulturalnych (muzea, kina, teatry itp.).

Omawiając ostatnią składową programu ZN, trzeba zaznaczyć, że zawiera ona charakterystykę sposobu sprawdzania i oceniania osiągnięć uczniów. Przewiduje się tutaj mianowicie: ocenę wstępną, ciągłą oraz końcową. Nie ma tutaj literalnie wymienionych osiągnięć, ponieważ nowe podstawy programowe z 2008 roku są sformułowane w języku kompetencji, jakimi powinni rozporządzać uczniowie po określonym etapie nauczania. Nie ma więc potrzeby powtarzania tego w każdym programie. Rozdział ten natomiast zawiera charakterystykę różnych form kontroli wiadomości i umiejętności uczniów, uwagi na temat ewaluacji, która jest starannie zaplanowana. Program ZN zawiera także wykaz tematów rozszerzonych, rozwijających inteligencje wielorakie i zaznacza, że tematy dodatkowe będą realizowane w czasie określonym dla każdej edukacji oddzielnie, na zajęciach zintegrowanych.

EWALUACJA PROGRAMU ZN to ostatni punkt prezentowania projektu. Zawiera wytyczne i zarys planu do zorganizowania jego oceny w zderzeniu z praktyką.

ZAKOŃCZENIE

Konkluzja: Program ZN oceniam pozytywnie. Może on stanowić użyteczny materiał dla nauczycieli realizujących innowacyjne podejście do ambitnego traktowania kształcenia zintegrowanego w szkole podstawowej w klasach I-III, ułatwić im tę realizację oraz ukierunkować na analizę porównawczą osiągnięć uczniów kolejnych klas. Pozwoli zrozumieć teorię Gardnera i jej zastosowanie, zgodnie z najnowszymi koncepcjami (strategiami) kształcenia preferowanymi w pedagogice, a szczególnie odnoszącymi się do kształcenia małych dzieci i dbania o ich wszechstronny rozwój, a przede wszystkim o rozwijanie ich talentów.

prof. nadzw. dr hab. Grażyna Kwiatkowska

Zakład Psychologii Społecznej

Instytutu Psychologii UMCS

RECENZJA PROJEKTU **ZOSTAŃ NOBLISTĄ**. PROGRAM ZINTEGROWANEJ EDUKACJI WCZESNOSZKOLNEJ DLA KLAS I-III SZKOŁY PODSTAWOWEJ AUTORSTWA URSZULI TYLUŚ I MARII HAWRYŁAK

WPROWADZENIE

Przedstawiony do zaopiniowania program zintegrowanej edukacji wczesnoszkolnej dla klas I-III szkoły podstawowej jest adresowany do uczniów znajdujących się na pierwszym etapie kształcenia ogólnego w szkole podstawowej. Prezentuje poprawne założenia teoretyczne i metodyczne. Składa się z pięciu głównych elementów, które prezentują nową propozycję edukacyjną:

1. określania poziomu zdolności i umiejętności stanowiących o indywidualnym profilu inteligencji każdego ucznia;
2. organizowanie środowiska edukacyjnego;
3. edukację w plenerze;
4. postawę nauczyciela;
5. współpracę szkoły ze środowiskiem rodzinnym dziecka.

Zawiera ponadto propozycje oceny i monitorowania osiągnięć uczniów, metody nauczania, jak ewaluacji programu.

Już wstępna ocena pozwala na stwierdzenie, że **program stanowi spójną, dobrze ułożoną w teorii, metodologii i praktyce propozycję skierowaną do szczególnej grupy dzieci, które rozpoczęły naukę w szkole podstawowej i zaczynają poznawanie i dookreślanie swoich zdolności, zainteresowań specjalnych, będących w dalszej perspektywie podstawą do dokonywania wyborów związanych z dalszym kształceniem, szczególnie zawodowym.**

OCENA ZAŁOŻEŃ PROGRAMOWYCH

Wyzwania przyszłości powodują, że edukacja powinna przygotować ludzi nie tylko do korzystania z cywilizacji, ale i twórczego uczestnictwa w procesie jej dalszego istnienia i rozwoju. Oznacza to, że pojawiła się potrzeba edukacji, dzięki której ludzie będą potrafili kierować procesami przemian cywilizacyjnych. Należy więc uświadomić sobie, że edukujemy i wychowujemy uczniów do nowej rzeczywistości, w której porusza się człowiek samodzielnie myślący i podejmujący decyzje, autonomiczny, krytyczny.

Dlatego edukacja przygotowująca do funkcjonowania w przyszłości powinna uwzględniać potrzebę wszechstronnego rozwoju intelektualnego, ale i emocjonalno-motywacyjnego, społeczno-kulturowego oraz fizycznego dzieci. Proces kształcenia szkolnego może przebiegać według trzech modeli, a co za tym idzie, mających swoiste odniesienia do systemów wartości i w ślad za tym specyficznych celów kształcenia, modeli dydaktycznych oraz posiadających swoje założenia i rozwiązania metodyczne⁵⁴.

Należy do nich model prakseologiczny, technologiczny, związany z wartością, którą określa się zwykle mianem skuteczności kształcenia (poziomu realizacji celów) redukowanej w praktyce współczesnej szkoły do skuteczności nauczania, model humanistyczny związany z wartością określoną jako indywidualny rozwój uczniów, model komplementarny, w którym uznaje się wartości, efektywność nauczania, jak i indywidualny rozwój uczniów⁵⁵.

Wszystkie te modele wskazują na konieczność uwzględnienia w założeniach programowych możliwości ucznia, które w procesie edukacyjnym można by potencjalizować. Jak wiemy z doświadczenia, nie zawsze są one uwzględniane czy rozwijane. Dlatego zaprezentowane podstawy teoretyczne ocenianego programu, wpisane w koncepcję inteligencji wielorakich Gardnera, akcentują konieczność uwzględnienia w procesie edukacyjnym specjalnych uzdolnień uczniów. Sprawia to, jak podkreślają Autorki programu, że jest to alternatywne podejście edukacyjne, które implikując pluralistyczne aspekty poznawania i poszerzania wiedzy uczniów, prowadzi do odmiennej koncepcji pracy szkoły. Pluralistyczne aspekty poznawania opierają się na założeniu, iż uczniowie posiadają różne zdolności oraz odmienne style poznawania, a w związku z tym koncepcja pracy szkoły powinna być skoncentrowana na uczniu jako podmiocie edukacji, wobec którego w całościowym procesie nauczania – uczenia się uwzględniane są jego potrzeby, możliwości i zdolności⁵⁶.

Założenia teoretyczne dookreślają cel proponowanego programu: rozpoznanie i rozwój zdolności dzieci na bazie ogólnego i specyficznie podmiotowo typu inteligencji.

Autorki – za Gardnerem – wyróżniają osiem typów inteligencji⁵⁷: językową (werbalną), matematyczno-logiczną, wizualno-przestrzenną, muzyczną, cielesno-kinestetyczną, przyrodniczą, interpersonalną, intrapersonalną. Uznane są one za uniwersalne dla ludzkiego dziedzictwa niezależnie od środowiska kulturowego, stanowią naturalną linię rozwojową każdego człowieka, gdyż każdy z nas posiada podstawowe zdolności każdego z typów inteligencji, co powoduje, że posiada inny, osobowy profil, wskazujący na różny stopień wysycenia poszczególnych typów inteligencji. Wpływa to na indywidualizację naszego zachowania, a w przypadku dzieci, kierunku rozwoju osobowego.

Wykorzystanie zatem wiedzy z zakresu inteligencji wielorakich w edukacji wydaje się niezwykle ciekawym zabiegiem tym bardziej, że oparty jest on na podstawowych założeniach rozwoju psychofizycznego dzieci (wszystkie dzieci posiadają podstawowe i specyficzne dla siebie zasoby intelektualne). Otwiera to przed dziećmi, nauczycielami i rodzicami nowe możliwości edukacyjno-wychowawcze.

⁵⁴ S. Palka, *Efektywność kształcenia zintegrowanego*, [w:] *Efektywność kształcenia zintegrowanego. Implikacje dla teorii i praktyki*, red. H. Siwek, Wyd. WSP TWP, Warszawa 2007, s. 90.

⁵⁵ Tamże, s. 13.

⁵⁶ U. Tyluś, M. Hawrylak, *Zostań Noblistą. Program zintegrowanej edukacji wczesnoszkolnej dla klas I-III szkoły podstawowej*, Lublin 2014, s. 8.

⁵⁷ H. Gardner, *Inteligencje wielorakie, Nowe horyzonty w teorii i praktyce*, dz. cyt., s. 19-21.

Z pragmatycznego punktu widzenia stymulowanie rozwoju ucznia, rozumiane jest jako planowe przedsięwzięcie, działanie nauczyciela polegające na aranżowaniu środowiska edukacyjnego w taki sposób, aby pobudzać uczniów do aktywności, której efektem będzie rozpoznawanie, wzmacnianie i doskonalenie osiągnięć⁵⁸.

Prezentowane założenia są mocno osadzone w dotychczasowej literaturze przedmiotu, oraz w prezentowanych w doniesieniach naukowych wynikach badań. Wpisują się także w oczekiwania edukacyjne dzisiejszych dzieci i rodziców. Stanowią więc ciekawą propozycję edukacyjną dla współczesnej, polskiej szkoły.

OKREŚLANIE POZIOMU ZDOLNOŚCI I UMIEJĘTNOŚCI STANOWIĄCYCH O INDYWIDUALNYM PROFILU INTELIGENCJI KAŻDEGO UCZNIĄ

Poznanie każdego ucznia i uwzględnienie jego zasobów intelektualnych stanowi początkowy etap w procesie edukacyjnym. Autorki proponują ocenę wieloetapową, która powinna pozwolić nie tylko na zdiagnozowanie możliwości każdego ucznia, ale także na kontrolowanie postępów, modyfikację i planowanie nowych działań edukacyjnych dziecka. Takie postępowanie sprzyja wielokierunkowemu przekazywaniu informacji (nauczyciel – rodzice, nauczyciel – dziecko, rodzice – dziecko, dziecko – nauczyciel, dziecko – rodzice, dziecko – dziecko). Posiadanie przez dziecko konstruktywnych informacji zwrotnych na temat swoich możliwości, konsekwencji podjętych decyzji oraz czynionych postępów daje szansę na samodoskonalenie i przejęcie (z czasem) odpowiedzialności za własny rozwój. Dlatego połączenie oceny wstępnej, ciągłej i końcowej dostarcza wiedzy o efektach szkolnej aktywności ucznia i wskazówek dla nauczyciela, czy organizowany przez niego system pracy z danym uczniem jest efektywny i przynosi oczekiwane rezultaty⁵⁹.

Zaprezentowany dobór metod nie budzi zastrzeżeń, pozwala bowiem na zgromadzenie materiału zarówno o charakterze ilościowym, jak i jakościowym. Umożliwia to wieloaspektową ocenę postępów ucznia, a także daje podstawy do prognozowania i tworzenia zmodyfikowanych lub nowych podstaw programowych.

STYMULOWANIE ROZWOJU UCZNIĄ W EDUKACJI WCZESNOSZKOLNEJ

Organizowanie warunków wszechstronnego rozwoju ucznia, czyli takie aranżowanie środowiska edukacyjnego, które pozwoli na rozpoznawanie, wzmacnianie i doskonalenie osiągnięć uczniów w ogólnych i wybranych aspektach rozwoju, powinno w zamierzeniu Auterek uwzględniać w pierwszej kolejności potrzeby i możliwości poznawcze dziecka. Zaprezentowane treści kształcenia dla klas I-III dobrze wpisują się w przyjęte założenia teoretyczne. Uwzględniają wszystkie aspekty inteligencji różnorodnych, dobrze je stymulują, pozostawiają dużą swobodę wyboru uczniom. Dobrze wpisuje się w te ramy następny element, czyli edukacja w plenerze.

⁵⁸ U. Tyluś, M. Hawrylak, *Zostań Noblistą*, dz. cyt., s. 13.

⁵⁹ Tamże, s. 92.

EDUKACJA W PLENERZE

Rozszerzenie edukacji na środowisko lokalne pozwala uczniom płynnie wejść w szeroko rozumiane środowisko społeczno-kulturowe, umożliwiając im nie tylko dalsze rozszerzanie pozyskiwanej wiedzy, ale – i co jest najważniejsze – na wykorzystywanie jej w praktyce, wypracowywanie swoich sposobów funkcjonowania i sprawdzania jego efektywności. Szkoła, środowisko rodzinne i społeczno-kulturowe stają się dla uczniów poligonem doświadczalnym, gdzie dzieci mogą próbować popełniać błędy nie ponosząc negatywnych konsekwencji i w rezultacie wykształcać najbardziej pożądane, z ich i społecznego punktu widzenia, formy zachowania. Wprowadzenie tego typu form edukacji zmniejsza ryzyko pojawienia się w przyszłości u tych uczniów (już jako osób dorosłych) analfabetyzmu funkcjonalnego.

POSTAWA NAUCZYCIELA

Następnym, istotnym w procesie edukacji elementem jest postawa nauczyciela. Autorki słusznie wskazują na konieczność zatrudniania w edukacji wczesnoszkolnej nauczycieli posiadających szereg kompetencji podmiotowych i merytorycznych, które pozwoliłyby na wdrożenie programu. Okres nauczania zintegrowanego z punktu widzenia interesów uczniów, ale i szkoły jako instytucji wydaje się być decydujący, jeżeli chodzi o dookreślenie przez dzieci swojej postawy wobec szkoły, nauczycieli i samego procesu edukacji. Jeżeli ten czas zostanie źle wykorzystany, może dojść (i jak pokazuje praktyka, bardzo często dochodzi) do zaprzepaszczenia szans edukacyjnych poszczególnych uczniów. Sam program wymusza więc i na nauczycielach, ale i rodzicach samokształcenie i samodoskonalenie. Jedynie plastyczna, otwarta na nowości postawa gwarantuje dobrą komunikację interpersonalną między dzieckiem a osobami uczestniczącymi w jego edukacji.

Ostatnim elementem jest współpraca nauczyciela ze środowiskiem rodzinnym ucznia.

WSPÓŁPRACA NAUCZYCIELA ZE ŚRODOWISKIEM RODZINNYM UCZNIĄ

Wyeliminowanie rodziców z całego procesu edukacyjnego skazuje wszystkie programy, nie tylko ten, na porażkę. Dlatego profesjonalna współpraca szkoły ze środowiskiem rodzinnym powinna pomóc rodzicom w zrozumieniu i zauważeniu indywidualnych potrzeb swoich dzieci i efektywnym wspomaganie ich w rozwoju.

PROPONOWANE METODY NAUCZANIA

Autorki proponują całe spektrum metod, które mogą być wykorzystane w realizacji zamierzonych celów. Akcentują, i słusznie, metody problemowe, które pozostawiają dzieciom wiele swobody w dochodzeniu do celu, ale przede wszystkim w kreowaniu problemów badawczych. Badania prowadzone w tym zakresie dowodzą, że nieumiejętność dostrzegania luk, nieściśłości, sprzeczności nigdy nie sprawi, że staniemy wobec problemu badawczego. Dlatego tak ważne jest uczenie dzieci stawiania pytań, samodzielnego poszukiwania na nie odpowiedzi, wykorzystywania heurystyk w myśleniu, a w konsekwencji tworzenia własnej strategii rozwiązywania problemów. Związane jest to z okresem rozwojowym, którym zainteresowane są autorki programu. Przywilejem tego wieku jest bowiem eksperymentowanie, poszuki-

wanie własnego miejsca w świecie tym bardziej, że umożliwiała im to zintensyfikowany rozwój psychiczny, w szczególności poznawczy. Pojawiające się na tym etapie rozwoju myślenie dedukcyjne pozwala powoli zwracać uwagę na formalną stronę przeprowadzonego rozumowania, co sprawia, że dynamicznie rozwijają się podstawy dla myślenia dedukcyjno-hipotetycznego, które za kilka lat będzie odgrywało decydującą rolę w procesie poznania młodych ludzi:

„[...] realizacja tego zadania przynosi młodemu człowiekowi dostęp do całego spektrum nowych możliwości. Najważniejsza ze zdobytych możliwości polega [...] na nadaniu swym myślom biegu przeciwnego presji faktów. Zmiana ta jest przeniesieniem akcentów ze sfery rzeczywistości na sferę możliwości i stanowi fundament rozumowania hipotetyczno-dedukcyjnego. Warunkuje zdolność myślenia za pomocą konstruktów umysłowych, traktowanych jako obiekty podlegające manipulacji, oraz posługiwania się pojęciami prawdopodobieństwa i wiary”⁶⁰.

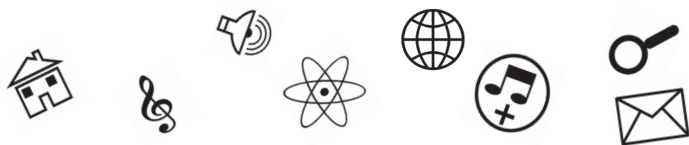
Taki proces charakteryzuje zachodzący progres, a w efekcie dojrzałość poznawczą, która ma i będzie miała wpływ na inne sfery życia młodego człowieka. Zaczyna on już na etapie kształcenia wczesnoszkolnego, stale wyposażany w nowe możliwości poznawcze, w nowy sposób oceniać rzeczywistość, zastanawiać się nad sobą, poszukiwać nowej przestrzeni życiowej pozwalającej na realizację nowych celów, nowymi metodami, które nie zawsze są zgodne z przyjętymi społecznymi standardami, co może doprowadzić do pojawienia się w rezultacie konfliktu pomiędzy nim, a jego otoczeniem.

Niezwykle cenną propozycją jest stworzenie **Ośrodków Zainteresowań**, specyficznych dla każdego rodzaju inteligencji, które – jak podkreślają Autorki programu – powinny pobudzać aktywność dzieci, pomagać nauczycielom w ich działalności edukacyjnej.

ZAKOŃCZENIE

Oceniany program zbudowany jest zgodnie z założeniami, odznacza się wysokim stopniem profesjonalizmu i troski o poziom teoretyczno-metodologiczno-praktyczny. Stanowi bardzo ciekawą alternatywę dla już wdrażanych programów, przy czym jego innowacyjność opiera się na fakcie, że odwołuje się on do grupy uczniów klas I-III.

Decyduje to o nowym sposobie patrzenia na tę grupę, jej potrzeby, ale i zasoby, które pozwalają na rozwijanie wszystkich umiejętności tkwiących w nich samych. Sprawia to, że powinniśmy mieć (w konsekwencji) do czynienia z grupą aktywnych młodych ludzi potrafiących stworzyć program rozwoju dla siebie, który pozwoli na efektywne dostosowanie – w przyszłości – twórczego funkcjonowania w przestrzeni edukacyjnej i publicznej.

⁶⁰ P.E. Bryant, A.M. Colman, *Psychologia rozwojowa*, Wyd. Zysk i S-ka, Poznań 1997, s. 100.

15. NOTKA O AUTORKACH

Urszula Tyluś – doktor nauk humanistycznych w zakresie pedagogiki, adiunkt Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego w Siedlcach. Autorka książek: „Szkoła wiejska – dawniej i dziś” (2004) „Wprowadzenie do studiowania pedagogiki” (2014) i kilkudziesięciu artykułów zamieszczonych w specjalistycznych czasopismach polskich i zagranicznych. Zainteresowania naukowe Autorki koncentrują się wokół przemian społeczno-oświatowych w środowisku wiejskim z uwzględnieniem problematyki ucznia i nauczyciela oraz ich funkcjonowania w warunkach pracy szkoły.

Maria Hawrylak – doktor nauk humanistycznych w zakresie pedagogiki, adiunkt w Zakładzie Edukacji Dziecka na Wydziale Zamiejscowym w Lublinie Wyższej Szkoły Pedagogicznej im. J. Korczaka w Warszawie. Zainteresowania naukowe: nauczyciel, szkoła i uczeń w okresie reformy edukacji. Autorka wielu artykułów naukowych. Wybrane artykuły: „Projekt edukacyjny – aktywizująca metoda w praktyce szkolnej” (2009), „Ocenianie szkolne – między teorią a praktyką” (2012).

16. ZAŁĄCZNIKI

ZAŁĄCZNIK 1.

Karta samooceny uczniów edukacji wczesnoszkolnej „Poznajaj siebie” dla uczniów klasy drugiej i trzeciej

DROGI UCZNIU,

udzielając odpowiedzi na poniższe pytania dowiesz się więcej o sobie. Takie informacje pozwolą rozpoznać – jak jesteś inteligentny, które rodzaje inteligencji są dominujące oraz poznać swoje słabsze strony, nad którymi możesz popracować, doskonaląc się.

Tabela 5.

INTELIGENCJA JĘZYKOWA

PYTANIE	KATEGORIA ODPOWIEDZI		
	TAK	NIE	NIE WIEM
Czy lubisz czytać?			
Czy lubisz się wypowiadać na różne tematy?			
Czy potrafisz bronić swojego zdania?			
Czy koledzy proszą cię o pomoc w wyjaśnieniu niektórych słów?			
Czy lubisz zadawać pytania?			
Czy potrafisz wyjaśniać polecenia?			

Tabela 6.

INTELIGENCJA MATEMATYCZNO-LOGICZNA

PYTANIE	KATEGORIA ODPOWIEDZI		
	TAK	NIE	NIE WIEM
Czy wykonujesz obliczenia dotyczące własnych finansów?			
Czy rozwiązujesz zadania wymagające logicznego myślenia?			
Czy z chęcią wykonujesz obliczenia matematyczne?			
Czy lubisz gry i łamigłówki logiczne?			
Czy lubisz rozwiązywać problemy matematyczne?			
Czy lubisz układać zadanie tekstowe o różnym stopniu trudności?			

Tabela 7. **INTELIGENCJA WIZUALNO-PRZESTRZENNA**

PYTANIE	KATEGORIA ODPOWIEDZI		
	TAK	NIE	NIE WIEM
Czy zwracasz uwagę na dzieła sztuki?			
Czy lubisz czytać teksty bogato ilustrowane?			
Czy umiesz posługiwać się mapą?			
Czy lubisz układać puzzle?			
Czy umiesz właściwie rozmieścić przedmioty na rysunku?			
Czy zamykając oczy potrafisz wyobrazić sobie różne przedmioty?			

Tabela 8. **INTELIGENCJA CIELESNO-KINESTETYCZNA**

PYTANIE	KATEGORIA ODPOWIEDZI		
	TAK	NIE	NIE WIEM
Czy lubisz ćwiczenia fizyczne?			
Czy lubisz tańczyć?			
Czy spacerując lub wykonując ćwiczenia fizyczne zastanawiasz się nad rozwiązaniem swojego problemu?			
Czy lubisz skakać na skakance?			
Czy w trakcie wypowiedzi posługujesz się gestami?			
Czy chętnie współpracujesz w czasie zabaw i gier ruchowych z kolegami?			

Tabela 9. **INTELIGENCJA PRZYRODNICZA**

PYTANIE	KATEGORIA ODPOWIEDZI		
	TAK	NIE	NIE WIEM
Czy interesujesz się przyrodą?			
Czy obserwujesz wybrane zjawiska przyrodnicze?			
Czy dbasz o środowisko?			
Czy lubisz zwierzęta?			

cd. Tabela 9. INTELIGENCJA PRZYRODNICZA

PYTANIE	KATEGORIA ODPOWIEDZI		
	TAK	NIE	NIE WIEM
Czy lubisz doświadczenia przyrodnicze?			
Czy hodujesz rośliny?			
Czy prowadzisz swoje dzienniczki obserwacyjne?			

Tabela 10.

INTELIGENCJA MUZYCZNA

PYTANIE	KATEGORIA ODPOWIEDZI		
	TAK	NIE	NIE WIEM
Czy lubisz śpiewać?			
Czy lubisz tańczyć?			
Czy potrafisz improwizować muzykę ruchem?			
Czy lubisz uczestniczyć w konkursach muzycznych i koncertach?			
Czy grasz na instrumentach muzycznych?			
Czy chętnie tworzysz melodie do tekstów i obrazów?			

Tabela 11.

INTELIGENCJA INTERPERSONALNA

PYTANIE	KATEGORIA ODPOWIEDZI		
	TAK	NIE	NIE WIEM
Czy lubisz pracować w zespole?			
Czy lubisz przewodzić w grupie?			
Czy masz przyjaciół?			
Czy lubisz pomagać innym?			
Czy panujesz nad swoimi emocjami?			
Czy wywiązujesz się ze swoich obowiązków w szkole?			
Czy angażujesz się w działalność na rzecz klasy lub szkoły?			

Tabela 12.

INTELIGENCJA INTRAPERSONALNA

PYTANIE	KATEGORIA ODPOWIEDZI		
	TAK	NIE	NIE WIEM
Czy myślisz o swoim postępowaniu?			
Czy dostrzegasz w swoim działaniu mocne strony?			
Czy dostrzegasz w swoim działaniu słabe strony?			
Czy wykonujesz polecenia samodzielnie?			
Czy planujesz swoją pracę?			
Czy samodzielnie podejmujesz decyzje?			

ZAŁĄCZNIK 2.

Kwestionariusz oceny programu „Zostań Noblistą” z przeznaczeniem dla nauczycieli

1. Czy program w wystarczającym stopniu uwzględnia problematykę realizacyjną z zakresu korelacji treści kształcenia z założeniami koncepcji inteligencji wielorakich?

TAK

NIEZUPEŁNIE

NIE

2. Jeśli nie, to jakie mogą być inne propozycje.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

3. Czy program rozwija i doskonali u uczniów zdolności z poszczególnych obszarów inteligencji wielorakich?

TAK

NIEZUPEŁNIE

NIE

4. Jeśli nie, to na jakie aspekty należy zwrócić uwagę.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

5. Czy założenia programowe i ich realizacja wspiera uczniów o specjalnych potrzebach edukacyjnych?

TAK

NIEZUPEŁNIE

NIE

6. Jeśli nie, to dlaczego.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

7. Czy ewaluowany program zawiera cele, które spełniają podstawowe wymogi o charakterze pragmatycznym? Jeśli nie, to które z nich wymagają modyfikacji i uzupełnienia.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

8. Czy wdrażany program odpowiada możliwościom i kompetencjom nauczycielskim?

TAK

NIE ZAWSZE

NIE

9. Jeśli występują niedociągnięcia, to jakich dotyczą zakresów.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

10. Czy program posiada logiczny układ i odpowiada edukacyjnym kryteriom, które umożliwiają nauczycielowi planowanie pracy dydaktyczno-wychowawczej?

TAK

NIE ZAWSZE

NIE

11. Jeśli występują braki w tym zakresie, to czego dotyczą.

.....

.....

.....

.....

.....
.....
.....

12. Czy propozycje rozwiązań metodycznych spełniają Państwa oczekiwania, ułatwiając indywidualizację pracy?

TAK

NIE

13. Czy program daje możliwości wyboru treści i dostosowania ich do predyspozycji uczniów?

TAK

NIE

14. Czy zaprezentowane treści programowe dają możliwość korzystania z różnorodności metod i form pracy, wykorzystując potencjał twórczy uczniów w poznawaniu rzeczywistości?

TAK

NIE ZAWSZE

NIE

15. Czy proponowany system oceniania i monitorowania sprzyja określeniu profilu inteligencji dla każdego ucznia z możliwością ustalenia jego drogi rozwoju i doskonalenia?

TAK

NIE

16. Czy do realizacji tego programu zachęcaliby Państwo inne placówki oświatowe?

TAK

NIE

17. Jeśli tak, to dlaczego.

.....
.....
.....
.....
.....
.....

18. Jeśli nie, to dlaczego.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

DZIĘKUJEMY

ZAŁĄCZNIK 3.

Kwestionariusz oceny programu „Zostań Noblistą” dla rodziców uczniów edukacji wczesnoszkolnej

SZANOWNI PAŃSTWO,

byliście świadkami i zarazem uczestnikami działań edukacyjnych wynikających z realizacji programu „Zostań Noblistą”. W związku z powyższym prosimy o wydanie rzetelnych opinii, ocen oraz sugestii w zakresie użyteczności tego przedsięwzięcia oraz jego znaczenia dla rozwoju swojego dziecka. Ankieta ma charakter anonimowy.

1. Czy byliście Państwo poinformowani o założeniach i realizacji Programu „Zostań Noblistą”?

TAK

NIE

2. Czy realizacja programu wzbudziła Państwa zainteresowanie?

TAK

NIE

3. Jeśli tak, to dlaczego.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

4. Czy program „Zostań Noblistą” ma wpływ na rozwój i doskonalenie zdolności – Pani/Pana – dziecka?

TAK

NIE WIEM

NIE

5. Jeśli tak, to w jakim zakresie zauważyli Państwo zmiany i postępy.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

6. Czy Państwa dziecko chętnie opowiada o szkole i swoich sukcesach (że coś odkryło, że coś rozwiązało, że czegoś się dowiedziało lub coś potrafi zrobić)?

TAK

NIE ZAWSZE

NIE

7. Czy jesteście Państwo zadowoleni z systemu oceniania i monitorowania osiągnięć swojego dziecka?

TAK

NIE WIEM

NIE

8. Czy określony przez nauczyciela profil inteligencji jest pomocny dla Państwa w planowaniu drogi rozwoju swojego dziecka?

TAK

NIE

9. Jeśli tak, to w jakim zakresie.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

10. Czy zauważa Pani/Pan zalety lub wady takiego systemu oceniania? Jeśli tak, to jakie.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

11. Czy wyraziliby Państwo zgodę na kontynuację uczestnictwa swojego dziecka w dalszej części programu? Jeśli tak, to dlaczego.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

12. Jeśli nie, to dlaczego.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

13. Czy Państwo zachęcaliby innych rodziców i ich dzieci do udziału w tym programie? Jeśli tak, to dlaczego.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ZAŁĄCZNIK 4.

Tabela 13. Planowanie pracy metodą projektu

<p>EWALUACJA PROJEKTU (WYTWORY PRACY UCZNIÓW, WYPOWIEDZI NAUCZYCIELI, UCZNIÓW I INNYCH OSÓB ZAANGAŻOWANYCH W REALIZACJĘ PROJEKTU)</p>	
<p>SPODZIEWANE EFEKTY</p>	
<p>FORMY I METODY REALIZACJI ZADAŃ</p>	
<p>GŁÓWNE ZADANIA DO WYKONANIA W PRONOWNYM PROJEKCIE</p>	
<p>CELE PROJEKTU</p>	
<p>TEMAT PROJEKTU</p>	

